

આ'લા હઝરત, ઈમામ અહમદ રઝા મુહક્કિકે બરૈલ્વીના નાઅતનાં સંગ્રહ
''હદાઈકે બખ્શિશ''માં થી અમુક નાઅતોનું ગુજરાતી લિપિયાંતર

કલામે-રઝા

સંકલન : ખલીફ-એ-મુફતીએ આઝમે હિન્દ, મુનાઝિરે એહલે સુન્નત
અલ્લામા અબ્દુસ્સત્તાર હમદાની
''મસ્રૂફ'' (બરકાતી-નૂરી)

પ્રકાશક
મરકઝે એહલે સુન્નત બરકાતે રઝા
ઈમામ અહમદ રઝા રોડ, પોરબંદર (ગુજરાત)

આશિકે રસૂલ, ઈમામુલ - કલામ, હસ્સાનુલ હિન્દ,
આ'લા હઝરત ઈમામ અહમદ રઝા મુહક્કિકે બરૈલ્વી
(રદીઅલ્લાહો અન્હો)ના નઅત સંગ્રહ

''હદાઈકે બખ્શિશ''

ની અમુક નઅતોનો ગુજરાતી લિપીયાંતર
એટલે..

ક લા મે - ર ઝા

◇ સંકલન ◇

મુનાઝિરે એહલે સુન્નત, ખલીફ-એ-મુફતી આઝમે હિન્દ

અલ્લામા અબ્દુસ્સત્તાર હમદાની

''મસ્રૂફ'' (બરકાતી-નૂરી)

પ્રકાશક

મરકઝે એહલે સુન્નત બરકાતે રઝા

ઈમામ અહમદ રઝા રોડ, પોરબંદર (ગુજરાત)

આવૃતિ : દ્વિતિય (બીજી) પ્રત : ૨૧૦૦

⊙ કિતાબનું નામ : **કલાબે રઝા** (ગુજરાતી લિપિયાંતર)

⊙ ઉર્દુના મૂળ સર્જક : આ'લા હઝરત **ઈમામ અહમદ રઝા** મુહક્કિક બરેલ્વી

⊙ સંકલન : મુનાઝિરે અહલેસુન્નત **અલ્લામા અ. સત્તાર હમદાની ''મસ્રૂફ''**

⊙ પ્રકાશક : **મરકઝે અહલે સુન્નત બરકાતે રઝા–પોરબંદર**

⊙ પ્રકાશન વર્ષ : **એપ્રિલ–૨૦૧૬** (સ.હિ.૧૪૩૭)

⊙ વિમોચન વિધી : તા. ૩૦/૪/૨૦૧૬ના રોજ અમીને શરીઅત એજયુકેશન ટ્રસ્ટ દ્વારા આયોજિત **''ફિકહી સેમિનાર''** માં પીરે તરીકત હઝરત સરકાર તાજુશ્શરીઅહ ના મુબારક હાથે. વિશાળ સંખ્યા માં સુન્ની આલિમો ની ઉપસ્થિત માં...

⊙ આવૃતિ : **બીજી (દ્વિતિય)**

⊙ પ્રત : **૨૧૦૦** (બે હજાર એકસો)

⊙ કંપોઝીંગ : શાહિદરઝા યૂસુફખાનં શેરવાની - પોરબંદર

મુજાહિદે સુન્નિયત, હઝરત મૌલાના ઉસ્માન ગની (ઉસ્માન ગની બાપૂ) ની નિઃસ્વાર્થ ખિદમત દ્વારા આયોજિત ''ફિકહી સેમિનાર'' ની સફળતા ની દુઆ સાથે દિલી મુબારક બાદી પૈશ છે.

અ. સત્તાર હામદાની ''મસ્રૂફ''

''અર્પણ''

બુલબુલે ચમનિસ્તાને 'રઝા', મદ્દાહે રસૂલ,
આશિકે મુફતી આઝમે હિન્દ, ફના-ફીશ્શયખ,

મર્હુમ જનાબ હાજી યૂસુફખાન ઈબ્રાહીમખાન શેરવાની (સુલ્તાની)

જેમણે પોતાના કર્ણપ્રિય અને મધૂર સ્વરના માધ્યમ દ્વારા **સરકારે આ'લા હઝરત** ના ''**કલામે રઝા**'' ની અજોડ નઅતો ની સમગ્ર પોરબંદર અને સૌરાષ્ટ્ર માં ધૂમ મચાવી ને લોકોને ઈશ્કે રસૂલના કૈફ માં ઝુમાવી ને ઈમાન ની મીઠાશ નો અનુભવ કરાવ્યો.જીવન પ્રયંત નઅતે રસૂલ ની પંક્તિઓ ગુંજાવી અને આ'લા હઝરત ના દિલબંદ **સરકારે તાજુશ્શરીઅહ** ના સ્ટેજ ઉપર નઅતે રસૂલ ની પંક્તિઓ લહેરાવવાની પ્રતિક્ષા માં દુનિયા થી રૂખ્સત થઈને ધન્ય બની ગયા. આજે વાતાવરણ માં તેઓની નઅત ખ્વાની ગુંજી રહી છે અને કયામત સુધી ગુંજતી રહેશે. નઅતે રસૂલે તેઓને અમર બનાવી દીધા.

અલ્લાહ તઆલા મર્હુમને જન્નતુલ ફિરદૌશ માં આ'લા મકામ અતા ફરમાવે... આમીન.

પોરબંદર
તા. : ૩૧-૩-૨૦૧૬

▣ **ખૈર અંદેશ** ▣
અ.સત્તાર હામદાની ''મસરૂફ''
(બરકાતી-નૂરી)

અનુક્રમિકા

★૭૮૬/૯૨★

પહેલી આવૃતિની પ્રસ્તાવના

એ 'રઝા' જાને અનાદિલ તેરે નગ્મોં પે નિષાર,
બુલબુલે બાગે મદીના તેરા કહના કયા હૈ.

ઉપરોક્ત શેઅર **'ઈમામ અહમદ રઝા'** ફાઝિલ બરેલ્વી (રદિઅલ્લાહો અન્હો)ના નઅતિયા કલામની બુલંદ રૂત્બા અઝમતનો પડઘો પાડી રહયો છે. **હઝરત 'રઝા'**ની શાએરી વિષે કંઈ કહેવું કે લખવું મારા જેવા અદના અને સરાપા ગુનેહગાર માટે લોઢાના ચણા ચબાવવાથી પણ વધુ કઠીન છે. પોતાના સમય ના સરતાજ આલિમોમાં જેની ગણના થાય છે તેવા મહાન આલિમો પણ હઝરત 'રઝા'ના શેઅરોને સંપુર્ણપણે સમજવા અને સમજાવવામાં પોતાની અશક્તિ વ્યક્ત કરે છે.

હઝરત 'રઝા'ની શાએરીમાં ઈશ્કે રસૂલનો ઉછાળા મારતો સમુદ્ર જ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. એક એવા નિરાલા અંદાઝમાં આપે **બારગાહે મુસ્તફા** સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમમાં ખિરાજે-અકીદત પૈશ કરેલ છે કે જેનું દ્રષ્ટાંત ઉર્દુ-શાએરીમાં શોધ્યો જડે તેમ નથી અને

જેથી જ આપને **'હસ્સાનુલ-હિન્દ'**ના માનવંતા ખિતાબથી યાદ કરવું આપની બારગાહ માં સાચા અર્થમાં ખિરાજે-અકીદત ગણાશે.

ઝમાન-એ-અકદસમાં **હઝરત હસ્સાન ઈબ્ને ષાબિત** રદીઅલ્લાહો અન્હો મસ્જીદે નબવીમાં ઉભા થઈ **શહેનશાહે કૌનેન, મહેબૂબે રબ્બુલ આલમીન, તાજદારે મદીના** સલ્લલાહો અલયહે વસલ્લમની બારગાહે બૈકસ પનાહમાં અઝમતે મુસ્ફતાના શેઅરો અરબી ભાષામાં મધૂર કંઠે પૈશ કરીને મદાહે-મુસ્તફાના બિરૂદના યશભાગી બન્યા. હઝરત હસ્સાન ઈબ્ને ષાબિતના નકશે કદમ પર ચાલીને **હઝરત કઅબ ઈબ્ને ઝુબૈર** અને **હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને રવાહા** (રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હુમા) જેવા સહાબી એ પણ ઈશ્કે મુસ્તફાના અમુલ્ય મોતી જેવા શેઅરોથી નઅતે નબીની માળાઓ પરોવી. ત્યારબાદ અરબી શાએરીમાં **'નઅત ગોઈ'**ના ક્ષિતિજમાં **શયખ મુહમ્મદ ઈબ્ને અહેમદ જમાલુદ્દીન યાહયા, શયખ અબુ મુહમ્મદ અબ્દુલ્લાહ, અબૂ ઝેયદ અબ્દુર્રહમાન ઈબ્ને સઈદ, જમાલુદ્દીન ઈબ્ને નબાતા** (રદીઅલ્લાહો અન્હુમ અજમાઈન) વિગેરે જેવા પ્રકાશિત તારાઓ ખીલી ઉઠયા અને તેમાં વધુ આકર્ષક અને પ્રકાશિત સિતારા સ્વરૂપે **હઝરત અલ્લામા બુસીરી મિસરી** (રદીઅલ્લાહો અન્હો) ચમકી ઉઠયા. આપ ઈશ્કે રસૂલના જઝબાના વર્ણન ક્ષેત્રે મકબુલિયતના એવા બુલંદ દરજજે બિરાજમાન થયા કે આપનો **'કસીદા-બુર્દા-શરીફે'** અરબ અને અજમના લોકોના દિલોને ઈશ્કે નબીની સાચી તડપ અને દર્દના સમુદ્રમાં ગરકાવ કરી દીધા.

વર્ણનીય શાઈરો એ **'અરબી-શાએરી'**ને ચાર ચાંદ લગાડી દીધા. સમગ્ર અરબમાં શાઈરોની શાએરીનો જાદૂ વ્યાપક બની ગયો. ધીરે ધીરે નાઅતીયા શાએરી અરબના સિમાડાની બહાર નીકળી અને **ઈરાન**ની સરહદોમાં દાખલ થઈ. ઈરાનમાં નઅતિયા શાએરીએ નવા નવા શણગારો અને આભૂષણો ધારણ કર્યા. શબ્દ કોષ અને વ્યાકરણ, શબ્દ રચના, રિધમ, વકતૃત્વ, વર્ણન શૈલી, પંકિત રચના, ગદ્ય-પદ્ય

મિશ્રણ, ચિંતન, કલ્પના, મનોભાવ, અર્થઘટન, ઉત્સુકતા, લાગણી, પ્રભાવ, મનન,મંથન, મનોદશા, ઉતેજના, વિષાદ, ઉન્માદ, આશા, નિરાશા, સમર્પણતા, સહિષ્ણુતા, ભાવના, પ્રેમ, આધિનતા, ન્યોચ્છાવર આવેગ અને પ્રેમભાવના વર્ણન ક્ષેત્રે કોઈપણ જાતની ઉણપ બાકી રહી નથી. કાવ્ય રચનાના નિયમો અને ધારાધોરણ નકકી થયા અને સાહિત્યના ક્ષેત્રે તેનું સ્થાન માનવંતુ બન્યું.

ફારસી શાએરીના ક્ષેત્રે **હકીમ સનાઈ ગઝનવી, નિઝામી ગંજોઈ, અતાર નૈશાપૂરી, અલ્લામા જલાલુદ્દીન રૂમી, હઝરત સઅદી શીરાઝી, હાફીઝ શીરાઝી** જેવા વિદ્વાનો ચમકી ઉઠયા અને સાથે-સાથે **પીરાને પીર, ગૌષુલ આઝમ, હઝરત શયખ અબ્દુલ કાદિર જીલાની બગદાદી, હઝરત ખ્વાજા મોઈનુદ્દીન ચિશ્તી, હઝરત ખ્વાજા કુતબુદ્દીન બખ્તિયાર કાકી, હઝરત બૂ અલીશાહ કલંદર, હઝરત નિઝામુદૃન ઔલિયા, હઝરત અમીર ખુશરૂ, અલ્લામા જામી** (રદીઅલ્લાહો અન્હુમ અજમઈન) જેવા જલીલુલ-કદ્ર ઔલિયા અને બુર્ઝુગોએ ફારસી ભાષામાં 'નાઅતો' રચીને ફારસી ભાષાની શાખ અને શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરી.

ફારસી શાએરીમાં વર્ણનીય શોઅરા ઉપરાંત **ઈઝઝત બુખારી, મીરદર્દ, ગાલિબ, ઈકબાલ, મઝહર, અખ્તર આવાન** જેવા અનેક શાએરો થયા. ત્યારબાદ ફારસી ભાષા પછી નઅતિયા-શાએરી નો ઉર્દુ-કાળ શરૂ થયો. **હઝરત ખ્વાજા બંદાનવાઝ ગૈસૂદરાઝ** (ઈ.સ. ૧૪૨૨) રહેમતુલ્લાહે અલયહૈના કલામમાં ઉર્દુ નઅત જોવા મળે છે. ત્યારબાદ હિ. સ. ૮૨૫ અને હિ.સ. ૯૮૮માં અનુક્રમે **ફખરૂદીન નિઝામી** અને **મુહમ્મદ કુતુબ શાહ**ના કલામમાં ઉર્દુ નઅતિયા શાએરી દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.

ઉર્દુ શાએરીમાં એક નવી ભાત એ પણ પડી કે, ઉર્દુ શાએરીમાં નઅતિયા શાએરી સિવાય અન્ય ઘણા વિષયોમાં શાએરી વ્યાપક બની. અરબી અને ફારસી શાએરીમાં મોટા ભાગે સહાબા, તાબેઈન, સુફિયા,

ઔલિયા, ઓલોમા જેવા મહાનુભાવોનું વર્ચસ્વ અને પ્રભૂત્વ રહેલું પણ ઉર્દુ-શાએરીમાં ઔલિયા અને ઓલોમા ઉપરાંત લગભગ દરેક ક્ષેત્રના લોકોએ શાએરી કરી છે. બલ્કે અમુક તો ધંધાદારી શાએરો પણ ફુટી નીકળેલા. ઉર્દુ શાએરીએ નિઃરસ અને ઉદાસ લોકોને રસીકતાનું સાંત્વન આપ્યું. જેથી રાજાથી માંડીને રૈયત સુધીના દરેક ક્ષેત્ર અને વિવિધ ધર્મના શાએરો અસ્તિત્વમાં આવ્યા. જેમાંથી પ્રસિધ્ધિ પામનારાઓમાં **વલી દખણી, ફિરાક બિજાપૂરી, સૌદા, ગાલિબ,ફિરાક ગોરખપુરી, ઈકબાલ, મીર, ઈન્શા, જુર્અત, સિરાજ, નઝીર, જૌક, જોશ, ફયઝ, નાસિખ, મૌમીન,જલીલ, અકબર, અમીર, બૈદમ, અસગર, દાગ, હઝરત કાફી, હસન, અમજદ, દર્દ, હફીઝ, ફાની, બૈઝાદ, હસરત, જિગર, દાનિશ, શકીલ, પ્રેમી, ઈશ્કી, નૂરી, નશ્તર, હાદી, મોહસિન, ઝફર, રિયાઝ,મુનવ્વર, મેહશર** ના નામો મુખ્યત્વે ગણનામાં આવે છે. વર્ણનીય શાએરો ઉપરાંત અનેક નામી-અનામી શાએરો 'ઉર્દુ-શાએરી'ના ક્ષેત્રે થયા. અને દરેકે પોતાની આગવી શૈલીમાં વિવિધ વિષયો ઉપર વિવિધ રચનાઓ કરી.

ઉર્દુ શાએરીમાં નાઅતિયા-શાએરી ઉપરાંત હમ્દ, મન્કબત, મરષિયા, મુષલ્લષ, રૂબાઈ, મુખમ્મસ, તઝમીન, નઝમ, ગઝલ, લોરી, ગીત, મષનવી, તારીખ ગોઈ, કતઅ વિગેરે નવા નવા સિલસિલા શરૂ થયા. ઈશ્કે-હકીકી ઉપરાંત ઈશ્કે-મજાઝી ઉપર પણ ઘણું લખાયું. બુઝુર્ગાને દીન,ઓલોમા, સુફિયા અને અન્ય મઝહબી શાએરો ઉપરાંત દુન્યાદારો, શરાબી, કબાબી અને ફુટપાથ છાપના શાએરો ફુટી નીકળ્યા, બિભત્સ અને અશ્લીલ શાએરો પણ પોતાનો અલગ ચોકો જમાવ્યો.

'ઈશ્ને–નબી' એક એવો મુબારક જઝબો છે કે તે જઝબો રાખનારાઓ અકલ્પનીય રીતે વિશ્વ વિજેતા બની ગયા. તે જઝબો એટલો પ્રબળ હોય છે કે દુનિયાની કોઈપણ તાકત તેને ડરાવી શકતી નથી, કે વશમાં રાખી શકતી નથી. ઈશ્કે-નબીનો જઝબો રાખનાર તે

જઝબાની તડપમાં એટલો વ્યાકુળ હોય છે કે તેની મનોદશા ન સમજી શકાય કે ન સમજાવી શકાય તેવી પરિસ્થિતિમાં હોય છે. તેવી પરિસ્થિતિમાં તે પોતાના પ્યારા આકાની તા'રીફમાં સીમા રેખા ઓળંગી જવાની ભૂલ કરી બેસે તેવી શકયતા રહેલી છે. તેવી પરિસ્થિતિમાં મનની લાગણીઓને અંકુશમાં રાખવી અને તેના ઉપર શરીઅતે મુહમ્મદીની લગામ રાખવી કપરી છે. તે કપરી કામગીરી નિભાવવામાં ઘણા શાએરોના પગ લપસી ગયા છે અને અર્થના અનર્થ થઈ જવાથી ઘણી સમસ્યાઓ સર્જાઈ ગઈ છે.

અહીં સુધીના વર્ણનમાં જેટલી પણ બાબતોની ચર્ચા કરી છે તે સંક્ષિપ્તમાં જ કરી છે. અહીં એટલી શકયતા નથી કે વિસ્તૃત ચર્ચા કરીએં. ઈન્શાઅલ્લાહ **હઝરત 'રઝા'**ના નઅતિયા કલામ ઉપર વિસ્તૃત વિવરણ લખવાની તમન્ના છે, ત્યારે બધી બાબતોની છણાવટ કરશું.

ઈશ્કે રસુલના જઝબા ઉપર અંકૂશ રાખવો અને જઝબાતે દિલને યોગ્ય સ્વરૂપે વર્ણન પણ કરી દેવું અને શરીઅતે નકકી કરેલી સીમાઓનો ભંગ પણ ન થાય તે ખુબી **હઝરત ઈમામ અહમદ 'રઝા'**ના કલામમાં જોવામાં આવે છે. હઝરત 'રઝા' જયારે **દયારે મુસ્તફા મદીનતુલ મુનવ્વરા** ની હાજરી માટે ગયા અને ગુંબદે ખીઝરામાં આરામ ફરમાવનાર પ્યારા આકાની મુકદસ આરામગાહનો ઈમાન અફરોઝ જલ્વો નજરોમાં સમાણો ત્યારે આશિકે રસુલના દિલમાં રહેલો ઈશ્કે નબીનો મહા સમુદ્ર હિલોરે ચડયો. એક સાચો આશિક પોતાના મનની ઉમંગોને કયાં સુધી અંકુશમાં રાખે ? મનમાં એક ઈચ્છા જન્મી કે પ્યારા આકાની મુકદસ આરામ-ગાહને સજદો કરૂં. મહોબ્બતના જઝબાના આવેશ અને આવેગમાં બેહકી જવાની ઘડી છે, પણ ધન્ય છે આપની સમતુલન શકિતને, આપે પોતાના જઝબાતે - દિલને અંકુશમાં રાખી અર્ઝ કરી કે :-

પૈશે નઝર વો નૌ બહાર, સજ્દે કો દિલ હૈ બૈકરાર,
રોકીએ સર કો રોકીએ, હાં યહી ઈમ્તેહાન હૈ.

:: અર્થાત ::

''નઝર સમક્ષ કૌનેનના દુલ્હા, મહેબૂબે ખુદા, પ્યારા આકા સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમની મુકદદસ આરામગાહ છે અને મારૂં દિલ પ્યારા આકાની તુર્બતે - અકદસને સજદો કરવા વ્યાકુળ છે પણ નહીં, આવું ન કરવું જોઈએ અને માથાને સજદો કરતા રોકવું જોઈએ, એ જ સાચી પરિક્ષા છે.''

કેટલી ઉમદા વાત બતાવી, પ્યારા આકાના મઝારને સજદો કરવાની ઈચ્છા છે પણ પ્યારા આકા સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમનું જ ફરમાન છે કે ખુદા સિવાય અન્યને સજદો ન કરી શકાય. એક તરફ આકાની મહોબ્બતમાં સજદો કરવા દિલ ઉત્સુક છે અને બીજી તરફ પ્યારા આકાની મુકદસ શરીઅતની જાળવણી પણ અનિવાર્ય છે. આવા સંજોગમાં મહોબ્બતના જઝબાને શરીઅતની લગામ દ્વારા અંકુશમાં રાખવી એ જ સાચી મહોબ્બત છે. મહોબ્બતનો તકાઝો છે અને મહોબ્બતની પરીક્ષા છે.

એક અન્ય 'નઅત' માં **હઝરત 'રઝા'** શરીઅતની સીમા રેખાની મર્યાદા જાળવીને નિરાલા અંદાઝમાં મહોબ્બતની વાણી ઉચ્ચારતા ફરમાવે છે કે :-

એ શૌકે દિલ યે સજદા ગર ઉન કો રવા નહીં
અચ્છા વો સજદા કિજીએ કે સર કો ખબર ન હો.

:: અર્થાત ::

''એ મનની ઈચ્છાઓ !'' પ્યારા આકા **મહેબુબે ખુદા** સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમની જનાબમાં માથું ઝુકાવીને સજદો કરવો જાઈઝ નથી, તે હકીકતમાં લેશ માત્ર શંકા નથી. માટે એવો સજદો કરો કે તેની જાણ તમારા મસ્તકને થાય જ નહીં.

હઝરત 'રઝા'ને શરીઅત અને ઉર્દુ સાહિત્યના ક્ષેત્રે જેટલી પણ દાદ આપવામાં આવે તેટલી ઓછી છે. આપે સજદાની શકયતાને નકારી કાઢવાની સાથે સાથે **દિલના સજદા** ની વાત વર્ણવીને મસ્તક દ્વારા કરવામાં આવતા સજદાનો માર્ગ બંધ કરી દીધો. અને તે માર્ગ બંધ કરવાનું કારણ પણ વર્ણવતા ફરમાવે છે કે :-

ન હો આકા કો સજદા, આદમો યૂસુફ કો સજદા હો,

મગર સદ્દે ઝરાએ, દાબ હૈ, અપની શરીઅત કા.

:: અર્થાત ::

''આ પણ કેવી મજબુરી છે કે **હઝરત આદમ** અને **હઝરત યૂસુફ** (અલયહિમુસ્સલામ)ને તો સજદો કરવામાં આવે પણ **પ્યારા આકા** (સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ)ને સજદો ન કરાય. પણ શું થાય ? આગલી શરીઅતોની પ્રણાલિકા મુજબ તઅઝીમના સજદાની પ્રવૃતિને રોકવી એ આપણી શરીઅતની પ્રણાલિકા છે.''

ઉપરોક્ત શેઅરમાં **હઝરત 'રઝા'** ચોખ્ખા શબ્દોમાં છણાવટ કરી આપી કે હઝરત આદમ અને હઝરત યૂસુફ (અલૈહિમુસ્સલામ)ને જે સજદો કરવામાં આવતો હતો, તે સજદો આગલી શરીઅતમાં જાઈઝ હતો પણ **પ્યારા આકા** (સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમ)ની શરીઅત માં આવા 'સજદા'ની મનાઈ ફરમાવવામાં આવી છે અને સાચા આશિકની સાચી શાન એ છે કે તે પોતાના માલિકો-મૌલા, પ્યારા આકાની શરીઅતની મર્યાદા જાળવે અને શરીઅતનું લેશમાત્ર ઉલંઘન ન કરે.

હઝરતે 'રઝા'ની શાએરીમાં એક મહત્વની ખુબી એ છે કે આપની શાએરીમાં ઈશ્કે-રસુલની જે ભરપૂર લાગણીઓ દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. તેમાં કયાંય પણ શરીઅતની સીમા રેખા ઓળંગવામાં આવી નથી. બલ્કે દરેક શેઅરને જોખી, તોળી, તપાસી, અને ચકાસીને જ કહેવામાં આવ્યો છે. દરેક શેઅર કુરઆન, હદીષ અને બુઝૂર્ગોને દીનના

ઈરશાદાતની રોશનીમાં જ કહેવામાં આવેલ છે. 'હઝરત રઝા'ના નઅતિયા કલામ ઉપર વિસ્તૃત છણાવટ કરવામાં આવે તો એ હકીકત મધ્યાહનના સૂર્યની જેમ પુરવાર થશે કે આપનો શેઅર કુરઆનની આયતનો તરજુમા, અથવા તફસીર છે અગર તો હદીષનો ભાવાર્થ છે. આ હકીકત વ્યકત કરતા આપ ફરમાવે છે કે :-

કુરઆન સે મૈં ને નઅત ગોઈ સીખી,

યઅને રહે એહકામે શરીઅત મલ્હૂઝ.

:: અર્થાત ::

'કુરઆન થી મૈં નઅત કહેવી શીખી છે. જેનો અર્થ એ કે શરીઅતના કાનૂનોની મર્યાદા જાળવવામાં આવે' અન્ય એક પ્રસંગે આપ ફરમાવે છે કે :-

રેહબર કી રહે નઅત મેં ગર હાજત હો,

નકશે કદમ હઝરતે હસ્સાં બસ હૈ.

:: અર્થાત ::

નઅત કહેવાના પંથમાં જો માર્ગદર્શકની આવશ્યકતા પડે તો **હઝરત હસ્સાન ઈબ્ને સાબિત** રદીઅલ્લાહો અન્હોનું અનુકરણ જ બસ છે.'

ટુંકમાં જે હસ્તીના હૃદયમાં ઈશ્કે રસુલનો સમુદ્ર ઉછાળો મારતો હોય અને તે ઈશ્કે રસૂલના સમુદ્રમાંથી અમૂલ્ય રત્નો સમા નઅતિયા શેઅર કુરઆન અને હદીષની રોશની અને હઝરત હસ્સાન ના અનુકરણરૂપે વાતાવરણમાં ગુંજી રહયા હોય, તેની મહાનતા માપી જ શકાય નહીં.

'હઝરત રઝા'ની શાએરીનો જે મૂળભૂત ગુણ છે તેની સંક્ષિપ્ત ચર્ચા અહીં સુધી કરી છે. તે મૂળભૂત ગુણ ઉપરાંત એક બીજો વિશેષ ગુણ 'ખુલૂસે-દિલ'નો છે. જેનો અંદાઝો નીચેના પ્રસંગમાંથી આવી જશે.

''**આ'લા હઝરત ઈમામ અહમદ રઝા**'' રદીઅલ્લાહો અન્હોની ખિદમતમાં એક શાઈર આવ્યો અને અર્ઝ કરી કે હઝરત ! મૈં એક 'નઅત' લખી છે અને આપની ખિદમતમાં પૈશ છે. આશા છે કે આપ તેમાં કોઈ ભુલ હોય તો સુધારી આપશો અને યોગ્ય માર્ગદર્શન આપશો. આપે તે શાઈરે લખેલી નઅત ઉપર દ્રષ્ટિપાત કર્યુ તો તે શાઈરની નઅતનો ભાવાર્થ એ હતો કે **યા રસૂલુલ્લાહ** ! હું આપના ઈશ્કમાં દીવાનો છું, આપની યાદ અને આપની જુદાઈમાં મારી હાલત એ છે કે ખાવું, પીવું, ઉંઘવું, બધું છોડી દીધું છે. બસ દરેક પળ આપની યાદમાં તડપીને પસાર કરૂં છું.

આપે તે શાએરને કહયું કે, આપે આપની શાએરીમાં આપની જે હાલતનું વર્ણન કર્યુ છે, તે હાલત અતિ પ્રસંશનીય છે પણ વાસ્તવમાં જો આપની હાલત એવી નથી કે જેવી આપે વર્ણવી છે, બલ્કે ફકત શાએરીનું સૌંદર્ય વધારવા અને શબ્દોની બાંધણી માટે જ આપે આવી કાલ્પનિક અવસ્થાનું વર્ણન કર્યુ છે તો તે પણ એક જૂઠાણું જ છે અને **જુઠાણું પણ કોની બારગાહમાં ?** માટે તમો તમારા શેઅરોમાં તમારી તે પરિસ્થિતી જ વર્ણવો કે જેટલું તમો ખરેખર અનુભવતા હો, ખોટા દંભ અને જુઠાણાનો આશરો લઈને બારગાહે **મુસ્તફા** (સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમ)માં જૂઠી અકીદત અને મહોબ્બતનો દંભ કદાપી આચરશો નહીં.

ઉપરોકત પ્રસંગ દ્વારા એ વાત પૂરવાર થઈ કે હઝરત 'રઝા'ની શાએરીમાં કયાંય પણ દંભ આચરવામાં આવ્યું નથી, બલ્કે આપે તેટલું જ લખ્યું છે જેટલું આપે અનુભવ્યું છે. આપે દુન્યવી શાએરોની જેમ લાગણીઓની અતિશ્યોકિત કરી જ નથી બલ્કે જે પણ લખ્યું છે, તે નકકર વાસ્તવિકતા સ્વરૂપે જ લખ્યું છે. આપે બારગાહે રિસાલતમાં પોતાની મનની વ્યથા વ્યકત કરવામાં કયારેય પણ જૂઠનો આશરો લીધો નથી બલ્કે પોતાના ઈશ્કના જઝબાને **સિદક-દિલથી** વ્યકત કર્યો છે. આપ કદી પણ ખોટા પ્રવાહમાં તણાયા નથી બલ્કે ઈશ્કે રસૂલના પ્રેમ-સાગરમાં સભાનપણે તરતા હતા. આપની શાએરીમાં કયાંય પણ ખોટી

કલ્પનાઓનો આશરો લેવામાં આવ્યો નથી બલ્કે આપે હંમેશા ખાત્રીપૂર્વકની આશાઓનો જ દામન પકડયો છે. જે કંઈપણ કહયું છે તે ઈશ્કે રસૂલના જઝબામાં શરીઅતની મર્યાદામાં રહીને જ કહયું છે અને જે કહયું છે તે એવું બે-મિષાલ છે કે તેનો જોટો જડે તેમ નથી જેમ કે :

✡ **કરૂં તેરે નામ પે જાં ફિદા, ન બસ એક જાં દો જહાં ફિદા,**
દો જહાં સે ભી નહીં જી ભરા, કરૂં કયા કરોડો જહાં નહીં.

✡ **તેરે કદમો મેં જો હૈં, ગૈર કા મુંહ કયા દેખેં,**
કોન નઝરો મેં ચઢે, દેખ કે તલ્વા તેરા.

✡ **બદ હૈં તો આપ કે હૈં, ભલ હૈં તો આપ કે,**
ટૂકડોં સે તો યહાં કે પલે, રૂખ કિધર કરેં.

✡ **ફૂલ કયા દેખૂં મેરી આંખોં મેં,**
દસ્તે તયબહ કે ખાર ફિરતે હૈં.

✡ **જન્નત કો હરમ સમઝા, આતે તો યહાં આયા,**
અબ તક કે હર એક કા મુંહ, કેહતા હૂં કહાં આયા.

✡ **ઈસી દર પર તડપતે હૈં, બિલકતે હૈં, મચલતે હૈં,**
ઉઠા જાતા નહીં કયા ખૂબ અપની ના-તવાની હૈં.

✡ **વો જો ન થે તો કુછ ન થા, વો જો ન હોં તો કુછ ન હો,**
જાન હૈં વો જહાન કી, જાન હૈં તો જહાન હૈ.

✡ **જાનો - દિલ, હોશો - ખિરદ, સબ તો મદીને પહોંચે,**
તુમ નહીં ચલતે 'રઝા', સારા તો સામાન ગયા.

✡ **આને દો, યા ડૂબો દો, અબ તો તુમ્હારી જાનિબ,**
કશ્તી તુમ્હીં પે છોડી, લંગર ઉઠા દિયે હૈં.

✡ **ખૌફ ન રખ 'રઝા' ઝરા, તૂં તો હૈ અબ્દે મુસ્તફા,**
તેરે લિયે અમાન હૈ, તેરે લિયે અમાન હૈ.

આ તો ફકત દ્રષ્ટાંત આપવા માટે અમુક જ શેઅરો દ્રષ્ટાંત રૂપે રજુ કર્યા છે. જો આવા ઈશ્કે-નબીના જઝબાત થી તરબતર શેઅરોનો સાચો લુત્ફ લેવો હોય તો હઝરત 'રઝા'ના નઅતિયા કલામના સંગ્રહ ''**હદાઈકે-બખ્શીશ**''નો આરંભથી અંત સુધી અભ્યાસ કરવો જોઈએં. દરેક શેઅર નહીં બલ્કે દરેક શબ્દ ઈશ્કે-રસૂલની છડી પોકારે છે.

અહીં સુધી તો આપણે હઝરત 'રઝા'ની મઝહબી અને નઅતિયા શાએરી વિષે ચર્ચા કરી રહયા હતા. આ ચર્ચા એટલી વિસ્તૃત છે કે જો તેના દરેક પહેલૂને આવરી લેવામાં આવે તો એક દળદાળ પુસ્તક તૈયાર થઈ જાય. અત્યારે તો ફકત ઉર્દુ-સાહિત્યની દ્રષ્ટિએ હઝરત 'રઝા'ની શાએરી કેટલી બુલંદ છે, તેની ચર્ચા કરવી છે.

આગળ વર્ણન કર્યા મુજબ નઅતિયા-શાએરી અરબી અને ફારસી ભાષા બાદ ઉર્દુ ભાષામાં આવી. શાએરીના ક્ષેત્રે જે શૃંગારો સર્જાણા તેના કારણે ઉર્દુ શાએરીના સૌંદર્યને ચાર ચાંદ લાગી ગયા. ઉર્દુ શાએરીમાં થઈ ગએલા અસંખ્ય શાએરોમાંના અમુક શાએરોના નામ અગાઉ વર્ણવી દીધા છે. તેમાંથી પણ જે ટોચ કક્ષાના શાએરો છે, તેની શાએરીની સામે ફકત સાહિત્યની દ્રષ્ટિએ હઝરત રઝાની શાએરી મુકવામાં આવે તો એવું જણાશે કે, હઝરત રઝાની ઉર્દુ શાએરીના મુકાબલામાં **ગાલિબ, જીગર, ઝૌક, ફાની, દાગ, ફિરાક** જેવા ટોચ કક્ષાના શાએરોની શાએરી **ઉસ્તાદના મુકાબલામાં શાર્ગિદ** જેટલી પણ હૈસિયત નથી ધરાવતી.

ઉર્દુ શાએરીમાં સાહિત્ય અને કલાના ક્ષેત્રે અનેક શાએરોએ ઉતમ રચનાઓ કરી છે પણ તે બધી રચનાઓ હઝરત 'રઝા'ની શાએરી સમક્ષ સૂર્યની સામે દીવડા જેટલી જ હૈસિયત ધરાવે છે. ઉર્દુ શાએરીમાં ગઝલ, નઝમ વિગેરે જેવી વિવિધ રચનાઓમાં જે કાનૂનો છે, તેને બને તેટલા સુઘડ સ્વરૂપે રજૂ કરવાની દરેક શાઈરે યથા-શકિત કોશિષ કરી છે

પણ હઝત રઝાની શાએરીમાં તે કાનૂનોને એટલા દિલ-કશ અંદાઝમાં રજુ કરવામાં આવ્યા છે કે ઉર્દુ સાહિત્ય અને ઉર્દુ શાએરીનું સૌંદર્ય સોળે કળીએ ખિલી ઉઠયું છે.

ઉર્દુ શાએરીમાં **મતલઅ, હુશ્ને મતલઅ, મકતઅ, સન્અતે મમાષિલ, તજનિસે કામિલ, તજનિસે નાકિસ, સન્અતે ઈસ્તેઆરા, તશ્બીહ, તઝાદ, તજાહુલે આરેફાના, લફ્ફો-નશર, તલમિહ, હુસ્ને તઅલીલ, હુસ્ને તલબ, તન્સીક, તબાક, ઈકતેબાસ, મરાઆતુન-નઝીર, તકાબુલ, ખત્તે તોવામ** જેવા વિવિધ કાયદાઓને અનૂસરીને ઉર્દુના શાએરોએ યથાશકિત રચનાઓ કરી છે પણ તે બધી રચનાઓ ફકત પ્રણાલિકા પાલન સુધીની હદે સિમીત છે. આવી રચનાઓ દ્વારા શાએરોએ પોતાનું મહત્વ વધારવાની નિતી અપનાવી હોય તેવું જણાય છે. જયારે **હઝરત રઝા**ની શાએરી દ્વારા વર્ણનીય કાયદાઓ ને એવા ખૂબસૂરત અંદાઝમાં અનૂસરવામાં આવ્યા છે કે તેના દ્વારા ઉર્દુ-શાએરીનું મહત્વ વધી ગયું અને શાએરીની કળા જાણે **હઝરત રઝા** ના દ્વારની દાસી હોય તેવું જણાય છે.

ઉર્દૂ શાએરીમાં ઉપરોકત વર્ણનીય કાયદાઓ **હઝરત 'રઝા'**ની શાએરીમાં એવા દિલ-કશ અંદાઝમાં વણી લેવામાં આવ્યા છે કે ઉર્દુ શાએરીના માંધાતાઓએ પણ **મોઢામાં આંગળા** નાંખી દીધા. ઉર્દુ શાએરી અને ઉર્દુ સાહિત્યની દ્રષ્ટિએ જો **હઝરત રઝા**ની શાએરીની અન્ય શોએરોની શાએરી સાથે સરખામણી કરવામાં આવે, તો એવું લાગશે કે જિગર , ગાલિબ કે ફૈઝ જેવા શાએરો **હઝરત રઝા**ના શિષ્યની પણ હેસિયત નથી રાખતા. જો **હઝરત રઝા**ની શાએરીની સરખામણી અન્ય શાએરોની શાએરી સાથે કરવાના વિષય ઉપર જ જો ચર્ચા કરવામાં આવે તો એક દળદાળ કિતાબ તૈયાર થઈ જાય. જેથી અમુક દ્રષ્ટાંત ઉપર જ સંતુષ્ટ બની આ ચર્ચા વધુ નથી લંબાવતો.

દ્રષ્ટાંત - ૧ :-

◎ 'સન્અતે - તલ્મીહ' ઉર્દુ શાએરીમાં સન્અતે તલ્મીહ તે કળાને કહે છે કે ભૂતકાળમાં થઈ ગએલા કોઈ પ્રસંગને 'શાઈર' એક જ શેઅરમાં વર્ણન કરી દે. જેમ કે, 'ઈકબાલ' પોતાના શેઅરમાં લખે છે કે :-

દશ્ત તો દશ્ત, દરિયા ભી ન છોડે હમને,
બેહરે ઝુલ્માત મેં દૌડા દિયે ઘોડે હમને

ઉપરોક્ત શેઅરમાં શાઈરે એક જ શેઅરમાં ઈસ્લામી લશ્કરની બહાદુરી અને જવાંમર્દી અને મુલ્કે શામ અને ઈરાનની ઉપર મેળવેલા વિજયોનું વર્ણન કરી દીધું.

◎ 'સન્અતે-તઝાદ' ઉર્દુ શાએરીમાં સન્અતે તઝાદ તે કળાને કહે છે કે શાઈર એક શેઅરમાં વિરોધાભાસી શબ્દોનો ઉપયોગ કરે. દા.ત. જિગર મુરાદાબાદી પોતાના શેઅરમાં તેનો ઉપયોગ કરતાં લખે છે કે :-

ખુદા વો <u>દર્દે</u> મહોબ્બત હર એક કો બખ્શે,
કે જિસ મેં રૂહ કી <u>તસ્કીન</u> ભી પાઈ જાતી હૈ.

ઉપરોક્ત શેઅરમાં **'દર્દ'** શબ્દનો વિરોધાભાષી શબ્દ **'તસ્કીન'** (સાંત્વન) છે.

તથા...

'શકીલ' બદાયુ ની પોતાના એક શેઅરમાં લખે છે કે :-

જહાં ઈશ્ક મેં <u>ડુબ કર</u> રેહ ગએ હૈં,
વહીં ફિર <u>ઉભરને</u> કો જી ચાહતા હૈ.

ઉપરોકત શેઅરમાં 'ડુબના' અને 'ઉભરના' બન્ને વિરોધાભાષી શબ્દો છે.

ટુંક માં 'શાઈર' પોતાના શેઅરમાં વિરોધાભાષી શબ્દોને ઉપયોગ કરી ઉર્દુ શાએરીની કળા **સન્અતે તઝાદ** નો દ્રષ્ટાંત પુરો પાડવાનો પ્રયત્ન કરે છે. ઉર્દુ શાએરીના ઉચ્ચ કોટીના શાએરોના કલામમાં સન્અતે - તઝાદનો ઉપયોગ વિપુલ પ્રમાણમાં કરવામાં આવ્યો છે. પણ તે ઉપયોગ સિમીત સ્વરૂપે જ શાએરો કરી શકયા છે એટલે કે એક શેઅરમાં એક + એક = ૨ (બે) જ વિરોધાભાષી શબ્દો જ આવશે. જેમ કે ઉપર વર્ણન કર્યા મુજબ **જિગર મુરાદાબાદી**ના શેઅરમાં **દર્દ** અને **તસ્કીન** તથા **શકીલ બદાયુની**ના ઉપરોક્ત શેઅરમાં **ડુબના** અને **ઉભરના** એમ બે જ વિરોધાભાષી શબ્દો છે.

હવે આપણે **'હઝરત રઝા'**ની શાએરીને ઉર્દૂ શાએરીની કળાની દ્રષ્ટિએ નિહાળીએ. ઉપરોક્ત વર્ણન ત્રણેય શેઅરોમાંથી **અલ્લામાં ઈકબાલ**નો પ્રથમ શેઅર **સન્અતે તલમીહ**ના દ્રષ્ટાંતરૂપે છે કે જેમાં ભૂતકાળમાં થઈ ગએલા પ્રસંગનું વર્ણન છે. જ્યારે બીજો અને ત્રીજો શેઅર **સન્અતે તઝાદ**ના દ્રષ્ટાંતરૂપે છે કે જેમાં બે વિરોધાભાષી શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. ટુંકમાં તલમીહ અને તઝાદના દ્રષ્ટાંત પુરા પાડતા શેઅરો અલગ અલગ છે પણ **હઝરતે 'રઝા'**ના કલામમાં એવી ખુબી છે કે એક જ શેઅરમાં **સન્અતે તલમીહ** અને **સન્અતે તઝાદ** બન્ને એકી સાથે વર્ણન કરવામાં આવેલ છે જેમ કે :

હુસ્ને યુસુફ પે કટીં, મિસ્ર મેં અંગુશ્તે ઝિનાં,
સર કટાતે હૈં, તેરે નામ પે મર્દાને અરબ.

ઉપરોક્ત શેઅરમાં એકી સાથે બે **'તલમીહ'**ના દ્રષ્ટાંત આપે આપ્યા છે. પ્રથમ દ્રષ્ટાંત આપે તે પ્રસંગનું વર્ણન કર્યુ છે કે **હઝરતે યુસુફ** અલૈહિસ્સલાતો - વસ્સલામના અજોડ હુશ્નની ચર્ચા ચોમેર ફેલાણી અને **હઝરત ઝુલેખા** રદીઅલ્લાહો અન્હાની સહેલીઓએ હઝરતે યૂસુફ

અલૈહિસ્સલામના હુશ્નના જલ્વાની એક ઝલક જોવાની તમન્ના કરી તો હઝરતે ઝુલેખા રદીઅલ્લાહો અન્હાએ પોતાની સહેલીઓને લીંબુ અને ચાકુ આપ્યા, આપની સહેલીઓએ જયારે હઝરત યૂસુફ અલૈહિસ્સલામના હુસ્નનો જલ્વો જોયો તો મુગ્ધાવસ્થામાં લીંબુના બદલે પોતાની આંગળીઓ કાપી નાખી. બીજું દ્રષ્ટાંત **સન્અતે તલમીહ**નું એ છે કે **મુસ્તફા જાને રહેમત** સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમ ના ઈશ્કના જઝબામાં સહાબાએ કિરામ રિદવાનુલ્લાહે તઆલા અલૈહિમ અજમઈને **જંગે બદર, જંગે ઓહદ, જંગે હૂનૈન, જંગે ખેબર** વિગેરે અનેક પ્રસંગોએ પોતાના માથા કપાવી શહીદ થઈ ગયા. ઉપરોક્ત શેઅરના બે મિસરા (પંક્તિ)માં આપે બે અલગ-અલગ **સન્અતે તલમીહ**ના દ્રષ્ટાંત આપવાની સાથે સાથે **સન્અતે તઝાદ**ના દ્રષ્ટાંતમાં તો હદ કરી નાખી છે જેમ કે **હુસ્ન**ના મુકાબલામાં **નામ, મિસ્ર**ના મુકાબલામાં **અરબ, સર**ના મુકાબલામાં **અંગુશ્ત, ઝિના** ના મુકાબલામાં **મર્દ, કટીં**ના મુકાબલામાં **કટાના** એમ કુલ પાંચ + પાંચ = ૧૦ (દસ) વિરોધાભાષી શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો અને તેનો ઉપયોગ શેઅરના અર્થને વધુ ભાવુક અને અર્થસભર બનાવવામાં માટે કર્યો. આ શેઅર નો અર્થ એ થાય છે કેઃ

''હઝરત યુસુફ અલૈહિસ્સલામના સૌંદર્યને જોઈ મિસ્રની સ્ત્રીઓની આંગળીઓ અજાણતામાં કપાઈ ગઈ પણ આપના નામ ઉપર અરબના પુરૂષો સ્વેચ્છાએ પોતાના માથા કપાવે છે.''

ઉપરોક્ત અર્થ સમજી લીધા બાદ હઝરત રઝાના વર્ણનીય શેઅરને ફરી વખત મમળાવશું તો તેની મહાનતાનો આછો અંદાઝો આવશે.

<u>દ્રષ્ટાંત - ૨ :-</u>

⦿ **સન્અતે તજનીસ** : ઉર્દુ શાએરીમાં આ કઠીન કળા તરીકે ગણવામાં આવે છે. આ કળાના બે પ્રકાર છે.

(૧) તજસીને કામિલ અને (૨) તજનીસે નાકિસ

⦿ તજનીસે કામિલ એટલે શાઈરે પોતાના શેઅરમાં એવા બે સમાન શબ્દોનો ઉપયોગ કરે કે તેના હુરૂફ (અક્ષરો) પણ સમાન હોય અને તેના એઅરાબ (ઝેર, ઝબર, પૈશ એટલે કે અનુસ્વાર) પણ સમાન હોવાના કારણે તેના ઉચ્ચાર પણ સમાન્તર હોય, પણ તે બન્ને સમાન શબ્દો અલગ અલગ અર્થ ધરાવતા હોય, જેમ કે **મિર્ઝા ગાલિબ** નો એક શેઅર છે કે :-

જાન દી, દી હૂઈ ઉસી કી થી,
<u>હક</u> તો યે હૈ કે <u>હક</u> અદા ન હુવા.

:: અર્થાત ::

પ્રાણ આપી દીધા, કેમ કે પ્રાણ પણ ખુદા દ્વારા જ અર્પણ થએલા, સત્ય તો એ છે કે આપણા થી ખુદાનો હક અદા ન થયો.

ઉપર શેઅરના બીજા મિસ્રા (પંક્તિ)માં બે વખત **'હક'** શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. બન્ને વખત 'હક' શબ્દ લેખન અને ઉચ્ચારમાં સમાન છે પણ અર્થમાં તફાવત છે. પ્રથમ વખત 'હક' શબ્દ 'સત્ય'નાઅર્થમાં છે અને બીજી વખત 'હક' એટલે 'હક' અર્થાત બદલો એવા અર્થમાં છે.

મોમીન ખાં 'મોમીન' નો એક શેઅર છે કે : -

સાહબ ને ઈસ ગુલામ કો આઝાદ કર દિયા,
લો <u>'બંદગી'</u> કે છુટ ગએ <u>'બંદગી'</u> સે હમ.

:: અર્થાત ::

સાહેબે મુઝ ગુલામને છૂટો કરી દીધો માટે મારો સલામ લો, કેમ કે હું નોકરીમાંથી મુકત થઈ ગયો.

ઉપરોક્ત શેઅરમાં બંદગી શબ્દનો ઉપયોગ બે વખત કરવામાં આવ્યો છે. પણ બન્ને વખતના અર્થમાં તફાવત છે. પ્રથમ વખત સલામના અર્થમાં છે અને બીજી વખત નોકરી અથવા ગુલામીના અર્થમાં છે.

◎ તજનિસે નાકિસ : એટલે કે શાઈર પોતાના શેઅરમાં એવા બે શબ્દોનો ઉપયોગ કરે છે, જે લખવામાં આવે તો સમાન હોય પણ તેના એઅરાબ અલગ અલગ હોવાના કારણે ઉચ્ચાર સમાન ન હોય અને અર્થ પણ અલગ અલગ હોય જેમ કે :-

શેર વો હે, જો આદમી કો ખાએ

શીર વો હે, જિસ કો આદમી ખાએ

ઉપરોક્ત શેઅરમાં શેર અને શીર ઉર્દુ લીપી મુજબ અક્ષરની દ્રષ્ટિએ સમાન છે કેમ કે બન્ને શબ્દોમાં **શીન, યે** અને **રે** ત્રણેય સમાન અક્ષરો આવે છે પણ તેના એઅરાબ એટલે કે અનુસ્વાર અલગ અલગ છે. **શેર** શબ્દમાં **શીન** ઉપર **ઝબર** છે જયારે **શીર** શબ્દમાં **શીન** નીચે **ઝેર** છે.

જેના કારણે બન્ને શબ્દોના ઉચ્ચારમાં તફાવત પડી ગયો છે. ઉપરોક્ત શેઅરનો અર્થ એ છે કે **શેર** (સિંહ) તે છે કે જે માણસને ખાય જાય છે. **શીર** (દુધપાક) તે છે કે જેને માણસ ખાય જાય છે. ટુંકમાં અલગ અલગ અર્થ ધરાવતા અને ઉર્દુ લીપી પ્રમાણે લખવામાં સમાન પણ ઉચ્ચારમાં અલગ અલગ એવા બે શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય તેવા શેઅરને **તજનિસે નાકિસ** હેઠળ આવરી લેવામાં આવશે.

હવે **હઝરત રઝા** નો એક શેઅર જોઈએ કે જેમાં એકી સાથે **તજનીસે કામિલ** અને **તજનીસે નાકિસ** નો સંગમ છે.

સોના પાસ હે, સૂના બન હે, સોના ઝહર હે ઉઠ પ્યારે,

તૂં કેહતા હે, મીઠી નીંદ હે, તેરી મત હી નિરાલી હે.

ઉપરોક્ત શેઅરમાં હઝરત રઝા ભોળા સુન્ની મુસલમાનને નિંદ્રામાંથી ઝંઝોળીને ઉપદેશ આપી રહયા છે કે પ્રિય બંધુ ! તારી પાસે સોનું (ઈમાન) છે, સુનું (વૈરાન) જંગલ છે, એવા સમયે સોના (ઉંઘવું) વિષમય છે, માટે જાગૃત થાં તૂં કહે છે કે મીઠી ઊંઘ છે, તારી બુદ્ધિ વિચિત્ર છે.

ઉપરોક્ત શેઅરમાં **હઝરત રઝાએ સોના, સૂના** અને **સોના** એમ ત્રણ શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો છે. જેમાંથી **સોના** (સોનું) અને **સોના** (ઉંઘવું) એ બન્ને શબ્દો લખાણ, એઅરાબ (અનુસ્વર) અને ઉચ્ચારની દ્રષ્ટિએ સમાન છે. પણ અર્થ અલગ અલગ હોવાના કારણે **તજનિસે કામિલ**ના કાયદા હેઠળ આવરી લેવામાં આવશે. **સોના** (સુવું અથવા ઊંઘવું) અને **સૂના** નિર્જન એ બન્ને શબ્દો લખાણમાં સમાન પણ ઉચ્ચાર અને અર્થમાં અલગ અલગ હોવાના કારણે **તજનિસે નાકિસ** ના કાયદા હેઠળ આવરી લેવામાં આવશે. ટૂંકમાં આપે એક જ શેઅરમાં **તજનીસે કામિલ** અને **નાકિસ** બન્નેને આવરી લઈને એક અનેરૂ દ્રષ્ટાંત પુરૂં પાડયું છે.

જો કે ફકત **તજનિસે કામિલ** ઉપર આધારિત આપના અનેક શેઅરો છે. જેમાંથી અમુક પુરાવારૂપે રજુ કરૂં છું.

▣ **જો ગદા દેખો લિયે જાતા હે તોડા નૂર કા,**
નુર કી સરકાર હે, કયા ઈસ મેં તોડા નૂર કા.

પ્રથમ શબ્દ **તોડા** નો અર્થ **ભિક્ષાપાત્ર** કે જેમાં ભીખ માંગવામાં આવે છે, તે થાય છે. જયારે બીજા શબ્દ **તોડા** નો અર્થ ''ઘટાડો'' કે ઓછું હોવું એવું થાય છે.

▣ **કર્નો બદલી રસૂલો કી હોતી રહી,**
ચાંદ બદલી કા નિકલા હમારા નબી.

પ્રથમ શબ્દ **બદલી**નો અર્થ ''ફેરફાર'' થાય છે, જયારે બીજા શબ્દ **બદલી** નો અર્થ ''આકાશ'' થાય છે.

▣ **ઈક તેરે રૂખ કી રોશની ચૈન હે, દો જહાંન કી,**
ઈન્સ કા ઉન્સ ઉસી સે હે, જાન કી વહી જાન હૈં.

પ્રથમ શબ્દ **જાન** નો અર્થ ''જીવંત પ્રાણી'' એટલે મનુષ્ય, જીન, ફરિશ્તા, જાનવર વિ. થશે. જયારે બીજા શબ્દ **જાન** નો અર્થ ''પ્રાણ'' થાય છે.

ઉપરાંત **ઈન્સ.** અને **ઉન્સ** ઉર્દૂ લીપી મુજબ લખવામાં સમાન છે પણ ઉચ્ચાર અને અર્થમાં તફાવત હોવાના કારણે તજનિસે નાકિસ છે. ટુંકમાં આ શેઅરમાં પણ તજનીસે કામિલ અને તજનીસે નાકિસ બન્નેનું સંગમ છે. ઈન્સનો અર્થ ''મનુષ્ય જાતિ'' થાય છે. ઉન્સનો અર્થ ''શાંતિ'' અથવા ''સાંત્વન'' થાય છે.

▣ **રૂસૂલો મલક પે દરૂદ હો, કોઈ જાને ઉન કે શુમાર કો,**

મગર એક ઐસા દિખા તો દો, જો સફીએ રોઝે શુમાર હૈ.

પ્રથમ શબ્દ **શુમાર** નો અર્થ ''ગણત્રી'' અને બીજા શબ્દ **શુમાર** નો અર્થ ''કયામત'' થાય છે.

▣ **આઈ બિદઅત છાઈ ઝુલ્મત, રંગ બદલા નૂર કા.**

મેહરે સૂન્નત, માહે તલ્અત, લે લે બદલા નૂર કા.

પ્રથમ શબ્દ **બદલા** નો અર્થ ''પરિવર્તન '' અને બીજા શબ્દ **બદલા** નો અર્થ ''બદલો'' (વેર લેવું) થાય છે.

▣ **સદકે મેં તેરે બાગ તો કયા, લાએ હૈં બન ફૂલ,**

ઈસ ગુન્ચ એ દિલ કો ભી, તો ઈમા હો કે બન ફૂલ.

પ્રથમ શબ્દ **બન** નો અર્થ ''જંગલ'' અને બીજા શબ્દ **બન** નો અર્થ ''થઈ જા'' થાય છે.

ટુંકમાં ઉર્દૂ શાએરી અને અદબના ક્ષેત્રે **ઈમામ એહમદ રઝા** ફાઝિલે બરેલ્વીએ જે દ્રષ્ટાંતો આપયા છે તે સુંદર, દિલકશ, હસીન, સુશોભીત, સૂઘડ,આકર્ષક, મનમોહક, રીધમ સભર, સરળ, મધૂર, કર્ણપ્રિય, ભવ્ય, ભાવૂક અને પ્રેમથી તરબતર હોવાની સાથે સાથે ઈશ્કે નબીનો પડઘો પાડનારા છે. આપની શાએરીએ ખરા અર્થમાં ઉર્દૂ સાહિત્ય અને શાએરીની આન-બાન-શાન વધારી છે. ઉર્દુ શાએરીના ક્ષિતિજમાં આપ ચમકતા સિતારા નહીં બલ્કે પૂર્ણ પ્રકાશિત સૂર્યની હેસિયત રાખે છે.

ઉર્દુ શાએરીમાં કાઠું કાઢનારા પોતાના સમયના બહુ જ પંકાએલા અનેક નામાંકીત શાએરો જે કઠીન કળાને સ્પર્શ કરતા પણ અચકાયા છે, તેને હઝરત રઝાએ સ્હેજભાવથી વશ કરેલી. જેના દ્રષટાંત રૂપે :-

◉ **સન્અતે વાસેઉસ-શફતૈન :** એટલે કે, શાએરીમાં એવા શબ્દોની જોડણી કરવી જોઈએ કે જેના ઉચ્ચાર કરવાથી ઉચ્ચારકના બન્ને હોઠ એક બીજાને સ્પર્શ કરે નહીં. આ સન્અત હેઠળ અમુક શાએરોએ હાથ અજમાવવાની કોશિષ કરી છે પણ એકાદ શેઅરથી વિશેષ લખી શકયા નથી અને તે પણ અપ્રાપ્ય સાહિત્યની જેમ અજ્ઞાતવાસના પડદા પાછળ અલોપ જેવી સ્થિતિમાં છે. પણ **હઝરત રઝા** ના નઅતીયા કલામમાં **સન્અતે વાસેઉસ સફતૈન** ના અજોડ દ્રસ્ટાંત એક પૂરી નઅત છે. જે આ કિતાબના પેઈજ નં. **(૧૭૨)** ઉપર છે.

આ નઅત માં કલામ અને ઈશ્કે નબીની ખૂબીની સાથે સાથે એક ખુબી એ પણ છે કે આરંભથી અંત સુધી પૂરી નઅતના શબ્દો ઉચ્ચારવામાં કયાંય પણ બન્ને હોઠ ''ટચ'' નહીં થાય. સદરહુ નઅતના કુલ બાર (૧૨) અશઆર છે અને બધા અશઆરના ઉચ્ચાર વખતે કોઈ પણ સ્થળે બન્ને હોઠ સદંતર અલગ અને અળગા જ રહેશે.

આ નઅતનો પ્રથમ શેઅર કે જેને ઉર્દુ સાહિત્યના કાનુ મુજબ **''મતલઅ''** કહેવામાં આવે છે તે અત્રે રજૂ છે :-

▣ **સચ્યદે કૌનૈન સુલ્તાને જહાં,**

ઝિલ્લે યઝદાં શાહે દીં, અર્શે આસ્તાં.

ઉપરોકત શેઅર ઉચ્ચારતી વખતે ખૂદ વાંચકો અનુભવી લેશે કે બન્ને હોઠ સ્પર્શ નથી થતાં. આ નઅતની એક ખૂબી એ પણ છે કે બન્ને હોઠ એક બીજાને સ્પર્શે નહીં તેવા શબ્દોની જોડણી કરવાની સાથે સાથે **પ્યારા આકા વ મૌલા શહેનશાહે કૌનેન** સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમની અઝમત ના શબ્દો આણવા અને તેની અંદર વિશેષ ખૂબી રૂપે

ફસાહત અને **બલાગત** ના સૌંદર્યના ગુણનો ઉમેરો કરવો **રદીફ** અને **કાફિયા** ની સુઘડ જોડણી કરવી, તે સોનામાં સુગંધ ભળવા સમાન છે.

આ નઅતિયા ગઝલનો અંતિમ શેઅર કે જેને ઉર્દુ શાએરીના કાનૂન મુજબ **''મકતઅ''** કહેવામાં આવે છે, તે શેઅરમાં **હઝરત રઝા** આ નઅતની મુખ્ય ખૂબી એટલે કે બન્ને હોઠ એક બીજાથી દૂર રહે છે તેને દ્રષ્ટિ સમક્ષ રાખીને, તેનો ભાવાર્થ એક દુઆ સ્વરૂપે વ્યકત કરતા ફરમાવે છે કે :-

▣ **''જિસ તરફ હોંઠ ઈસ ગઝલ સે દૂર હૈં,**

દિલ સે યૂં હી દૂર હો હર ઝન્નો ઝાં.''

:: અર્થાત ::

''જેવી રીતે આ ગઝલમાં બન્ને હોઠ એક બીજાથી દૂર રહે છે તેવી રીતથે આપણા દિલથી કુ:શંકા અને પૂર્વગ્રહ પણ દૂર રહે.''

ટૂંકમાં **હઝરત રઝા** ના નઅતિયા કલામની ખૂબીઓ ફકત ઉર્દુ સાહિત્ય અને ઉર્દુ શાએરીના ત્રાજવે અન્ય શાએરોની સરખામણીમાં જોખવામાં આવશે તો પરિણામ એ આવશે કે ત્રાજવા ના એક છાબડામાં ઉર્દુ શાએરીના ક્ષેત્રે થઈ ગએલા તમામ શાએરોના કલામને ઐકી સાથે રાખવામાં આવે અને બીજા છાબડામાં **હઝરત રઝા** ના કલામને રાખવામાં આવે, તો નિઃશંક હઝરત રઝાના કલામનું પલ્લું જ ભારી રહેશે.

આશ્ચર્ય તો એ વાતનું છે કે, ઉર્દુ શાએરીના ક્ષિજિના કહેવાતા પ્રકાશિત તારલાઓ જેમ કે **ગાલિબ, જિગર, ફિરાક, હફીઝ, ફાની** વગેરે ના જીવન વૃતાંતનો અભ્યાસ કરશું, તો એ વાત સ્પષટ સ્વરૂપે સામે આવશે કે વર્ણનીય શાએરોને શાએરી કરવા સિવાય અન્ય કોઈ કામ જ નહોતું. શાએરી જ તેઓનું જીવન, તેઓની ધડકન, તેઓની સમગ્ર પ્રવૃતિ, તેઓની આજીવીકાનું સાધન, તેઓનું મનોરંજન, તેઓનું સર્વત્ર હતું. શાએરી સિવાયના અન્ય કોઈ વિષયમાં તેઓને રૂચી, રસ, લગન, આત્મીયતા,આકર્ષણ કે આવશ્યકતા નહોતી. રાત દિવસ ફકત શાએરી

અને શાએરોના મંડળમાં જ રચ્યા-પચ્યા રહેતા હતાં, તેમ છતાં પણ તેઓ બધા સામુહિક રીતે પણ **હઝરત રઝા** ની શાએરીના સદગુણો અને ખુબીઓની બરોબરી નથી કરી શકતા.

જયારે **હઝરત રઝા** માટે શાએરી કોઈ મહત્વનો વિષય નહોતો. આપનો મુખ્ય વિષય તો **શરીઅતના એહકામ** ઉપર આધારિત હતો. આપે નઅતો લખવાની કોશીશ નથી કરી, ઉર્દુ શાએરીમાં સૌંદર્ય ઉમેરવા પ્રત્યે લક્ષ પણ નથી આપ્યું, બલ્કે જયારે આપના દિલમાં રહેલો **ઈશ્કે મુસ્તફાનો દરિયો** ઉછાળા મારતો અને ઈશકના જઝબામાં આપ બેતાબ બની જતા ત્યારે આપોઆપ આપના મુખેથી **ઈશ્કે મુસ્તફા** ના મીઠા મધમાં ઝંબોરાએલા અનમોલ મોતી સ્વરૂપે મહાન શેઅરો નિકળતા અને જે ધીરે ધીરે એક દીવાન (નઅત સંગ્રહ) સ્વરૂપે જમા થઈ ગયા.

આપના નઅતિયા કલામ ઉપર વિસ્તૃત ચર્ચા કરવી અહીં શકય નથી. વાંચકો થી નમ્ર ગુઝારીશ છે કે આપ સૌ ખરા અંતઃકરણથી દુઆ કરશો કે આપના કલામ ઉપર વિસ્તારપૂર્વક કલમ ચલાવવાની અલ્લાહ તઆલા મને શકિત, તૌફીક, સમય અને ઈલ્મ અતા ફરમાવે....આમીન

અંતમાં **હઝરત રઝા** ના કલામની મુખ્ય ખૂબી ઈશ્કે રસૂલનો અંદાઝો નીચેના શેઅરથી જ આવી જશેકે :

▣ **લબ પે આ જાતા હૈ જબ નામે જનાબ,**

મુંહ મેં ધૂલ જાતા હૈ શહદે ના-યાબ,

વજદ મેં હો કે હમ એ જાં બેતાબ,

અપને લબ ચૂમ લિયા કરતે હૈં.

:: અર્થાત ::

''**પ્યારા આકા વ મૌલા** સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમનું મુબારક નામ જયારે હોઠે આવે છે, ત્યારે મોઢામાં અપ્રાપ્ય મધ

આપોઆપ ફેલાઈ જાય છે. જેની મીઠાસની મસ્તીમાં અમો બેચૈન દિલ, પોતાના જ હોઠોને ચુમી લઈએ છીએ.''

અલહમ્દોલિલ્લાહ ! વાંચકોની સેવામાં **હઝરત રઝા** ના નઅતિયા કલામના સંગ્રહ ''**હદાઈકે બખ્શીશ**''ના ત્રણેય ભાગોમાંથી અમુક મશહુર નઅતો ગુજરાતી ભાષામાં લિપિયાંતર સ્વરૂપે રજુ કરવાનો આનંદ અનુભવી રહયા છીએં. આશા છે કે વાંચકો લાભ લઈ, ઈશ્કે-મુસ્તફાની ચાસણી અનુભવશે અને પોતાના ઈમાનને તાઝો કરશે.

ખુદાવંદે તઆલા દરેક સુન્ની મુસલમાનને ઈશ્કે રસૂલનો સાચો જઝબો અતા ફરમાવી, તે જઝબાની સાથે જ ઈમાન ઉપર મૌત અતા ફરમાવે... **આમીન.**

પોરબંદર

તા. : ૫-૫-૧૯૯૩

બારગાહે ''રઝા''નો અદના સવાલી
હાજી અ.સત્તાર હામદાણી
(બરકાતી-રઝવી-નૂરી)

★ ૭૮૬/૯૨ ★

બીજી આવૃતિની પ્રસ્તાવના

પ્યાર, મહોબ્બત, ચાહ, ઉલ્ફત, લાગણી, હુબ, વિલા, વારફતગી, નિસાર, રગબત, પ્રેમ, ઉન્સ, પ્રિત, નેગ, સ્નેહ વગેરે ''ઈશ્ક''ના અલગ અલગ નામો છે. આ **''ઈશ્ક''**ના પરિણામ સ્વરૂપે વિરહ, હિજ્ર, જુદાઈ, વિયોગ, વ્યથા, ખિન્નતા, નિરાશા, ઉદાસીનતા, દર્દ, દુઃખ, રંજ, ગમ, આહ, વ્યાકુળતા, બૈચેની, બૈકરારી, રાહત, અસંતોષ, આનંદ, સુખ, મિલન, પ્રાપ્તિ, વલવલ, વિલાપ, અજંપો, વલોપાત, ખેદ, વસવસો, શાંતિ, ખૂશી, સંતૃષ્ટતા, વિષાદ, વિહવળતા, નિશ્વાસ, પ્રસન્નતા, હર્ષ, ઉલ્લાસ, મોજ-મસ્તી, પ્રફુલ્લતા, હર્ષાવેશ, રૂદન, હાસ્ય, વફા, જફા અને તેના જેવી અનેક લાગણીઓ અસ્તિત્વમાં આવે છે. આ બધી લાગણીઓનો સીધો પ્રભાવ દિલ ઉપર પડે છે. આ પરિસ્થિતિનો તે વ્યક્તિને જ અનુભવ થાય છે, જે ''ઈશ્ક''ના ઉછાળા મારતા સમુદ્રમાં ડુબકીઓ મારીને તરે છે.

એક આશિકના દિલમાં જઝબાતે ઈશ્ક એટલે કે પ્રેમની લાગણીનો ઉભરો જયારે વિપુલ પ્રમાણમાં આવે છે, ત્યારે પ્રેમની લાગણી ઉછળી ઉછળીને દિલની દીવાર ઓળંગીને સભ્યતાપૂર્વક બહાર આવવા મથે છે. દિલના જઝબાતની વ્યાકુળતા અને વિવહળતાને અંકુશિત બનાવી, તેને શબ્દો નો શિષ્ટ પોશાક પહેરાવી સંસ્કાર અને સભ્યતાના શૃંગારથી સૌંદર્યવાન બનાવીને બહાર કાઢવામાં આવતી આવી લાગણીને **''શાએરી''**નું રૂડું, રૂપાળું અને સોહામણું નામ આપવામાં આવે છે.

અક્ષરો એકબીજાથી ગુંથાઈને શબ્દરૂપી મોતી બને છે અને શબ્દોના તે મોતી માળા સ્વરૂપે બનેલા વાકયના અંતે તાલબધ્ધતા રૂપે ફુલનો ગુલદસ્તો બનીને કાવ્ય કે ગઝલ તરીકે કાગળ ઉપર એવા નિરાલા અંદાઝમાં દ્રષ્ટિગોચર થાય છે કે જાણે તે ભાષાના શબ્દો નહીં બલ્કે વાસ્તવમાં મહેકતા અને સોહામણા ફૂલ હોય. જેથી જ દરેક શાઈરની શાએરી તેના હૃદયની ભાવનાઓના જોશનું પ્રતિબિંબ હોય છે.

ઉર્દુ શાએરીના ઈતિહાસ અંગે **''કલામે-રઝા''**ની પહેલી આવૃતિમાં સંક્ષિપ્તમાં અને વિસ્તૃત જાણકારી પ્રદાન કરતી છણાવટ કરી દેવામાં આવી છે. જેથી અહીં ફકત આલા હઝરત, ઈમામે ઈશ્કો-મહોબ્બત, **ઈમામ અહમદ રઝા મુહક્કિક બરેલ્વી** રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હો કે જેઓને હવે ફકત **''હઝરત રઝા બરેલ્વી''** તરીકે સંબોધન કરશું, તેઓની શાએરી ના અનુસંધાને છણાવટ કરશું. જેથી વાંચક મિત્રોને હઝરત રઝાના કલામના સંગ્રહ **''હદાઈકે બખ્શિશ''** માં વહેતા ઈશ્કે રસૂલના મહાસમુદ્રની

ઉચ્ચતા, ભવ્યતા, અદભુતતા, દિવ્યતા, અલૌકિકતા, વિસ્મયતા, અજોડતા, અદ્વિતિયતા, અનુપમતા, શ્રેષ્ઠતા, અનુરૂપતા, આકર્ષકતા, મોહકતા, સુંદરતા, ચમત્કારિકતા, પ્રભાવિતતા, પ્રમાણતા, પ્રવર્તકતા, તાલબધ્ધતા, પ્રાબલ્યતા, કૌશલ્યતા, સુગમ્યતા, સુઘડતા, સુગ્રાહયતા, નિષ્ણાંતતા, ગહનતા, એક તાલતા, ચિંતવનતા તથા અનેક આવા ઉચ્ચસ્તરના જ્ઞાન-મોતીની વિપુલતાનો ખ્યાલ આવે.

ઉર્દુ ભાષા હોય અથવા અન્ય કોઈ ભાષા હોય, શાએરીના વિવિધ પ્રકારોમાં **''હમ્દ''** અને **''નાઅત''**ની ઘણી જ અગત્યતા અને મહત્વતા છે. હમ્દ અને નઅત એ બન્ને પ્રકારોમાંથી ''હમ્દ'' લખવી ઘણી જ સરળ અને સહેલી છે, જયારે નઅત લખવી ઘણી જ કઠીન અને લોઢાના ચણા ચાવવા સમાન છે.

હમ્દમાં ખુદાએ તઆલાની અઝમત, બુર્ઝુગી, મહાનતાના વર્ણન ઉપર આધારિત તા'રીફ, વખાણ અને પ્રશંસા જ લખવાની હોય છે. તેમાં જેટલી વધુ પ્રશંસા કરવામાં આવે તે યોગ્ય અને યથાર્થ છે. કેમ કે અલ્લાહ તઆલાની પ્રશંસામાં જેટલું પણ વધુ કહેવામાં આવે તે અત્યુત્તમ અને પ્રશંસનીય છે. હમ્દમાં અલ્લાહ તઆલાની તા'રીફની કોઈ હદ કે સીમા નથી કે આ હદ સુધી જ અલ્લાહની તા'રીફ કરવી, તેનાથી આગળ વધવું નહીં, બલ્કે હમ્દ દ્વારા ખુદાની તા'રીફ કરનાર માટે સીમા મર્યાદાનું કોઈ બંધન જ નથી, જેટલી વધુમાં વધુ તા'રીફ કરે તે ઘટિત અને વાજબી છે.

અલબત !....

હમ્દમાં એક બાબતનું ખાસ ધ્યાન રાખવું પડે છે કે અલ્લાહ તબારક વ તઆલાની શાનમાં કોઈ વાત, વાકય કે શબ્દ એવો ન કહેવામાં આવે કે જે અલ્લાહ તઆલાની શાનને લાયક ન હોય અને તેનાથી અલ્લાહ તઆલાની શાનમાં તૌહીન કે અવગણના થતી હોય, તો તેવા વાકય કે શબ્દો લખનાર કે કહેનાર પુરસ્કારના બદલે શિક્ષાને પાત્ર ઠરે છે. ટૂંકમાં હમ્દમાં એક જ હદ છે. એટલે કે એ બાબત પ્રત્યે જ લક્ષ આપવાનું હોય છે કે અલ્લાહ તબારક વ તઆલાની શાનમાં ઘટાડો ન થાય. જયારે નઅતમાં બે (૨) હદો હોય છે. પહેલી એ કે હુઝુરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસ્લ્લમની તા'રીફ અને પ્રસંશામાં એટલો બધો અતિરેક ન થઈ જાય કે આપનો મરતબો એટલો બધો વધારી દેવામાં આવે કે આપને બંદાની કક્ષાથી ખુદા અને મઅબૂદ (પૂજનીય) ની કક્ષા સુધી પહોંચાડી દેવામાં આવે અને બીજી હદ એ કે આપની શાનમાં એવા વાકયો અને શબ્દો પણ ન લખવા કે ઉચ્ચારવા જોઈએ કે આપની શાનમાં તૌહીન એટલે કે અપમાન અને તન્કીસ એટલે કે અવગણના રૂપ હોય. બન્ને હદો અનિવાર્ય છે. એટલું વધારવું ન જોઈએ કે **''શિર્ક''** થઈ જાય અને શાનને લાયક ન હોય, તેટલું ઘટાડવું પણ ન જોઈએ કે તૌહીન અને ગુસ્તાખી ના કારણે ''કુફ્ર''નો અપરાધ લાગુ પડે. ટૂંકમાં આ બન્ને હદોની વચ્ચે રહી ને ''શાઈર'' નઅત કહે છે અને આ એક કઠીન, અઘરૂં, કપરૂં અને સખ્ત કામ છે.

નઅત લખવા માટેની પહેલી અને અનિવર્યા શર્ત એ છે કે શાઈરનું હૃદય ઈશ્કે રસૂલના અમુલ્ય મોતીઓના ખજાનાથી

છલોછલ હોય બલ્કે તેના હૃદયમાં ઈશ્કે રસૂલનો સમુદ્ર હિલોળા લેતો હોય અને ઉછાળા મારતો હોય, સાથે સાથે તેમાં એ આવડત પણ હોવી જોઈએ કે નિખાલસ ઈશ્કના સાચા જઝબાની સચોટ લાગણી અને અકીદતને સમતુલન, વ્યવસ્થિત ભાવાર્થ અને બન્ને સીમાઓ વચ્ચે મર્યાદિત અને અંકુશિત રહીને વ્યકત કરે. નઅત - ગો શાઈરનું દિલ ઈશ્કની સચોટ લાગણીઓથી એટલી હદે છલોછલ હોવું જોઈએં કે તેના દિલની પ્રત્યેક ધડકનથી **''યા હબીબી–યા રસૂલલ્લાહ''**ની ધ્વનિનો રણકાર અને પડઘો પડતો હોય અને પ્યારા આકા વ મૌલાની શરીઅતનું ચુસ્તપણે પાલન કરીને સુન્નતની પાબંદી સાથે જીવન પસાર કરતો હોય. શરીઅતની પાબંદી જ તેની જીવન શૈલી બની જાય. જયારે આ જઝબો જલદ, પ્રચંડ, ઉગ્ર અને આવેશયુકતની સ્થિતિ ધારણ કરે છે, ત્યારે શાઈરના મુખ અને કલમથી પ્યારા મહેબૂબ આકાની યાદ અને નઅત સિવાય કશું જ નથી નિકળતું. તેના મુખ અને કલમથી પ્રત્યેક ક્ષણ ઈશ્કે રસૂલના અમૂલ્ય હીરાઓની ઝડીઓ વરસે છે અને નઅતનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

હઝરત ''રઝા'' બરેલ્વી એ પોતાની સાહિત્ય થી સભર છટાદાર, અલંકારિક, વાકચાતુરી અને ઉત્સાહી વર્ણન શૈલી અને ઈશ્કે રસૂલના ઉંડા સમુદ્રમાં ગરકાવ શાએરી દ્વારા ''ઉર્દુ શાએરી''ને શૃંગારના આભુષણો દ્વારા સૌંદર્ય અપર્ણ કરવાની સાથે સાથે એક સાચા આશિકના દિલના સાચા જઝબાની લાગણીઓ અને શરીઅતના વર્તુળની અંદર મર્યાદિત રહીને વર્ણન કરવાનું માર્ગદર્શન બલ્કે સચોટ શિક્ષણ આપ્યું છે. આપની શાએરી

વાસ્તવિકતા, સત્યતા અને સચોટતાની હકીકતના મઝબૂત, અડીખમ અને દ્રઢ પાયાઓ ઉપર જ આધારિત છે. આપની શાએરીમાં બનાવટ, દંભ, ખોટી લાગણીનો ઉભરો, ઈશ્કનો રંજ, વિરહ અને ગમનો ખોટો દેખાડો, વર્ણનમાં અતિરેકતા, અસત્ય વર્ણન, જૂઠ, બનાવટી દુઃખની વ્યથા, ખેદ, વસવસો અને ખિન્નતાથી સદંતર પાક અને સાફ છે.

હઝરત રઝા ની શાએરી **''વહબી''** એટલે કે કુદરતી બક્ષીસ (Nature Bestowed) હતી. સૃષ્ટિના સર્જનહારે હઝરત રઝાને અર્થતા, મર્મતા, અર્થસભરતા, તાત્વિકતા, નિર્મમ તર્કની ઉચ્ચતા, બુધ્ધી, કૌશલ્ય, ગર્ભિતતાની વિશિષ્ટ આવડત, બૌદ્ધિકતાની અભિરૂચિ, શબ્દોની જોડણીની સુંદરતા, પ્રાસની શ્રેષ્ઠતા, ધ્વનિમાં શબ્દોની સમાનતા, લયની તાલબધ્ધતા, અનુપ્રાસની વિપુલતા સભર છંદો અને વૃતો, સંગી વાક્ય સાથેનો તાલમેલ, લાગણીઓ અને નિખાલસતાની સચોટ તાત્વિકતા, અર્થ બોધની શ્રેષ્ઠતા અને એવા અનેક આદર્શરૂપ અનિવાર્ય ગુણધર્મોની એટલા વિપુલ પ્રમાણમાં ભેટ અર્પી હતી કે મઝહબી ક્ષેત્રે નહીં બલ્કે ''ઉર્દુ અદબ'' એટલે કે ઉર્દુ સાહિત્યના ક્ષેત્રે હઝરત રઝાની શાએરીને ઉર્દુના ઊંચી કોટીના અન્ય પ્રખર નામાંકિત શાઈરોથી સરખામણી કરવામાં આવે, તો ઉર્દુના તમામ શાઈરો એકત્રિત અને ભેગા મળીને હઝરત રઝાની શાએરી સામે સામાન્ય વિદ્યાર્થીની પણ હૈસિયત નથી ધરાવતા. જેનો સાચો, સચોટ અને વાસ્તવિક અંદાઝો મારી લખેલી કિતાબ **''ફન્ને શાએરી ઔર હસ્સાનુલ હિન્દ''** ના વાંચનથી આવી જશે.

હઝરત રઝા જેમ બે મિષાલ છે તેમ તેઓની શાએરી પણ બે મિષાલ છે. આપની શાએરીમાં ફકત **''આમદ–આમદ''** છે. એટલે કે વિષય વર્ણનની પંકતિઓ સ્વયં અને આપોઆપ કલમથી ટપકતી હતી. **''આવરદ''** એટલે કે કાવ્યય સર્જન માટે ખેંચતાણ, ખેંચાખેંચી અને ધરાર ઢસડી ઢસડીને શબ્દોની જોડકણી માટે સતત પ્રવૃત રહીને વાકયની બંદીશમાં ડુબેલા રહેવાની લેશમાત્ર આવશ્યકતા નથી. આપ અન્ય શાઈરોની જેમ પ્રભાતથી સંધ્યા સુધી કાવ્ય સર્જન માટે અનુપ્રાસ રૂપી શબ્દોની જોડણીની મથામણમાં ગળાડૂબ નહોતા રહેતા, બલ્કે **ઈશ્કે રસૂલ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમનો સાચો જઝબો તૌફાની સમુદ્રની જેમ હિલોળા લેતો અને પ્યારા મહેબૂબની યાદ અને વિરહમાં ઈશ્કે રસૂલનો જઝબો વિરહ અગ્નિની જવાળાઓરૂપે પ્રજવળ બનતો,ત્યારે તે જવાળા ધુમાડા સ્વરૂપે નિકળવાના બદલે શેઅર બનીને ઈશ્કે રસૂલ ના અનમોલ મોતી બનીને કલમથી ટપકતો અને હૃદયની બળતરાને સાંત્વન આપતો. ખૂદ હઝરત રઝા બરેલ્વી ફરમાવે છે કે :-

''જબ સરવરે આલમ સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમ કી યાદ તડપાતી હૈ, તો મૈં નઅતિયા અશઆર સે બેકરાર દિલ કો તસ્કીન (સાંત્વન) દેતા હૂં, વર્ના શેઅરો સુખન મેરા મઝાકે તબઆ (આદત) નહીં.''

(હવાલો : **સવાનેહ આ'લા હઝરત**, લેખક : હઝરત મૌલાના બદરૂદ્દીન અહમદ - બરાંઊં શરીફ , પેઈજ નં. ૨૮૩)

હઝરત રઝા બરેલ્વી નો ફન્ને શાઈરીમાં કોઈ ઉસ્તાદ ન હતો. ઉપરાંત, આપ પોતાના નઅતિયા કલામની અન્ય કોઈ શાઈર પાસે ઈસ્લાહ એટલે કે સુધારા - વધારા નહોતા કરાવતા. શેઅર ગોઈ એટલે કે કાવ્ય સર્જન આપનો વ્યવસાય ન હતો. આપ ધંધાદારી શાઈર નહોતા કે આખો દિવસ કાગળ અને કલમ લઈને લખ - ભૂસ અને છેકછાક માં પ્રવૃત રહીને શાએરીની પંક્તિઓનું સર્જન કર્યા કરે. બલ્કે આપની પાસે એટલો સમય પણ નહતો કે આપ શાએરી પ્રત્યે લક્ષ આપે. કેમ કે આપ દીની કિતાબો, ફત્વા, ગુસ્તાખે રસૂલના જવાબો, તથા અન્ય દીની બાબતોમાં એટલા વ્યસ્ત હતા કે આપ શાએરીના ''ફન'' (કળા) પ્રત્યે ધ્યાન આપે. કેમ કે રાત - દિવસના ૨૪ કલાકના સમયમાંથી ૧૮ થી ૨૦ કલાક આપ કિતાબોના લેખન કાર્ય માં વ્યસ્ત રહેતા હતા.

ફન્ને શાએરીમાં ઈશ્કે રસૂલ જ આપનો માર્ગદર્શક હતો. કુરઆને મજીદની આયતોના અર્થ, મતલબ, મકસદ અને મૂરાદને તથા શરીઅતે મુતહહરાના કાનૂનને હઝરત રઝાએ પોતાની શાએરી ના ઉદગમ સ્થાન અને મૂળ તરીકે કેન્દ્રીત રાખેલ, જેથી જ આપની શાએરી કુરઆનના ફરમાન અને શરીઅતના આદેશોની મર્યાદા રેખાની અંદર સિમિત છે. આપની શાએરી શરીઅતના અહેકામથી એક વાળ બરાબર પણ આગળ વધીને નથી. જો કે શાએરીના ક્ષેત્રે અનેક કઠીન સમસ્યાઓનો સામનો કરવો પડે છે. જેમ કે નાઅતિયા શાઈર વિષયના મર્યાદિત વર્તુળમાં સિમિત રહીને પોતાની કવી - કળાને શબ્દોના શૃંગાર દ્વારા સુશોભ્તિ કરવાના પ્રયત્નમાં મથે

છે. એક જ વિષય કે વાતને અનેક પ્રકારે વર્ણન કરવા માટે નવા નવા શબ્દોની શોધખોળમાં, જિજ્ઞાસામાં અને તપાસમાં રહે છે. શેઅરની પંકતિઓમાં નવા, નવીન, નૂતન, અનુપમ, અજોડ, અલંકૃત અને કર્ણપ્રિય શબ્દોપ્રયોગની ઉગ્ર તાલાવેલીમાં તે કયારેક અયોગ્ય, અશોભનીય, અશિષ્ટ, અસંસ્કારી, અસંગત, અસંબધ્ધ, અસ્પષટ, અહેતુક, અલપઝલપ, અપ્રસ્તુત, અપ્રાસંગિક અને અપ્રિય શબ્દોનો દામન થામી લે છે અને તેની કૃતિ (કાવ્યન) આમ અને ખાસ (શિક્ષિત અને અશિક્ષિત) લોકોમાં પ્રસંશા અને દાદને પાત્ર નથી ઠરતી અને લોકપ્રિયતા નથી પ્રાપ્ત કરતી. કયારેક એવું પણ બને છે કે શાઈર પોતાની ક્ષમતા, શકિત અને જાણકારીથી વધુ છલાંગ મારવાનો પ્રયત્ન કરે છે, અને ફસાઈ જાય છે. પરિણામે તે શરીઅતનુ ઉલંઘન કરી નાખે છે અથવા વિષયને અર્થહીન અને નિઃરસ બનાવી નાખે છે.

પણ... **હઝરત રઝા બરેલી** નો કલામ આવા બધા દુષણોથી પાક અને સાફ છે અને આપના કલામમાં કયાંય પણ શરીઅતની ગિરફત થાય, તેવી શકયતા નથી રહેલી. કાનૂને શરીઅતની તકેદારી, સાવચેતી, અગમચેતી, સાવધાની, દેખભાળ, સંભાળ, રખેવાળી અને માવજત માટે જતન અને ચીવટની જે સજાગતા જોવા મળે છે, તે અન્ય નઅત - ગો શાઈરોના કલામમાં બહુ જ ઓછી જોવા મળે છે, **હઝરત રઝા** ની શાઈરીની ઉત્તમતા નું મુખ્ય કારણ એ છે આપે નઅત ગોઈ માટે **કુરઆને મજીદ** ને માર્ગદર્શક બનાવી ને કુરઆન શરીફમાં **હુઝુરે અકદસ** સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ ના જે

હુસ્નો - જમાલ, વિશિષ્ટતાઓ, અધિકારો, સતાધિકાર, માન-સન્માન, આદર, પ્રતિષ્ઠતા, બહુમાન, કિર્તિ, અને અકલ્પનીય અજોડતાનું વર્ણન છે, તેને સંયમ, મર્યાદા, સમતુલા, સ્થિરતા, સમતોલન અને તા'રીફની હદની મર્યાદામાં સીમિત રહીને **'' પ્રેમ ના જોશ અને સમતુલનના હોશ''**ની સાથે એવા નિરાળા, સુંદર, સરળ અને અલંકારિત ભાષાના શૃંગારોના સૌંદર્ય ગુણથી છલોછલ સહેલી, સરળ, સ્પષટ, બુધ્ધગમ્ય અને દરેકને સમજાય તેવી મધૂર અને કર્ણપ્રિય શૈલીમાં કુરઆન કરીફના માર્ગદર્શન રૂપી નિચોડ દ્વારા અલંકારિક (Rhetorical) કાવ્યબધ્ધ કરેલ છે કે **હઝરત રઝા** ની લખેલી નઅત શરીફ સાંભળનારો દરેક શખ્સ **ઈશ્કે રસૂલ** ના જોશ અને કૈફમાં ઝુમી ઉઠે છે. જે બાબત જ આપના કલામની નિખાલસતા અને ઈશ્કની સત્યતાની મોહકતા અને મુગ્ધતાનો પુરાવો છે. અન્ય શાઈરોનો કલામ સાંભળવાથી સાંભળનાર ને આવી મોહની અને વશીકરણની ભાવનાનો આભાસ નથી થતો.

હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી એ નઅત ગોઈની કળા, આવડત અને કુશળતા કુરઆને મજીદથી જ શીખેલી અને નઅત ગોઈના વિવિધ ક્ષેત્રોની આકર્ષક લાવણય અને પ્રકૃતિદત શ્રેષ્ઠતા બારગાહે રિસાલતના નઅત-ગો શાઈર **હઝરત હસ્સાન બિન ષાબિત** રદીઅલહો તઆલા ના સૌજન્ય અને અનુકરણને પદચિહન બનાવીને નઅત-ગો શાઈરોની ઉચ્ચશ્રેણીમાં અગત્યનું પદ ધારણ કર્યુ છે.

ખૂદ ફરમાવે છે કે :-

હૂં અપને કલામ સે નિહાયત મેહઝૂઝ,
બેજા હે ''લિલ્લાહે-અલ-મન્નતો'' મેહફૂઝ,
કુરઆન સે મૈ ને નઅત ગોઈ શીખી,
યઅની રહે અહકામે શરીઅત મલ્હૂઝ.

આ પણ એક એવી વાસ્તવિકતા છે કે જેનો ઈન્કાર નથી કરી શકાતો કે હઝરત રઝા બરેલ્વી નઅત ગોઈના ક્ષેત્રમાં એવા એવા નાઝુક, કોમળ, જટિલ, કઠણ, પ્રતિકૂળ, કટોકટી અને મુંઝવણ ભર્યા તબકકાઓ આવે છે કે મામૂલી બે-દરકારી, થોડીક પણ ગફલત અને બે ધ્યાનપણું મોટા અને ભયંકર અપરાધની ઝંઝીરોમાં જકડી દેવા માટે પુરતા છે પણ હઝરત રઝા બરેલ્વીએ તેવો તબક્કો અતિ સાવધાની અને સાવચેતી થી પસાર કર્યો કે નઅતગોઈની મર્યાદા, એહતરામ, સન્માન, પવિત્રતા ની જાળવણી અને બજવણીની સાથે સાથે શેઅરને શાએરીના ફન અને કાવ્યકળાના આભુષણોથી શૃંગાર અને સૌંદર્યના રૂપરંગથી સજાવી ને શાએરીની કળાને સુંદરતાને સોળે કળાએ ખિલવીને ભપકાદાર બનાવીને સૌમ્ય, સુંદર, શ્રેષઠ, મનોહર અને પ્રેમરસની સુગંધથી મહેકાવી દીધી. નઅતગોઈના કઠીન તબકકાઓ સુરક્ષિતપણે પસાર કરવામાં હઝરત રઝા બરેલ્વીએ જે માર્ગ, પધ્ધતિ, પંથ, પગદંડી અને પ્રેરણા અપનાવી કે મેળવી, તેના વિષે તેઓ સ્વયં ફરમાવે છે કે :-

રહેબર કી રહે નઅત મેં અગર હાજત હો,
નકશે કદમ હઝરતે હસ્સાન બસ હૈ.

''ફન્ને શાએરી''માં હઝરત રઝા બરેલ્વી ની ◉ નિપૂર્ણતા, મનોભાવનો અંગીકાર અને સ્વીકૃતી ની ધારદાર રજૂઆત ◉ આલેખન ની ઉચ્ચ લલિતકળા ◉ હૃદયમાં સંગ્રહેલી ભાવનાઓને વિચલીત ન થવા દેવા નો મનોનિગ્રહ અને મનનો અંકુશ ◉ દિલ ના જોશ ને અકકલના હોશ દ્વારા મર્યાદા માં રાખવાની સજાગતા, સાવધાની અને સાવચેતી ◉ હૃદયના તારને ધણધણાવી નાખવાની વાકપટુતા, વાકચાતુરી અને વકતૃત્વ કળા પ્રાંસની એકલયતા જાળવતા શબ્દોના પરીક્ષણ, ચકાસણી અને અજમાયશ સાથે ના ઉપયોગ દ્વારા કાવ્ય નિર્માણ, કવન અને કલા કૌશલ્યનું અલૈકિક નિર્માણ ◉ પ્રસંગ અને ઘટના ની વાસ્તવિકતાના વર્ણન માં અદ્‌ભૂત, અજાયબી અને કૌતુકતા નો ચિતાર દ્રષ્ટિ સમક્ષ ઉપસ્થિત થઈ જાય તેવા વાકછટા યુકત છટાદાર વાકયોને એક તાંતણે બાંધીને મોતીની માળા જેવા કાયોના સર્જનની ચાતુરી ◉ કાર્ય કુશળતા અને આવડત, પ્રેમ, વિરહ, ન્યોછાવર ભાવનાની નિઃસ્વાર્થ ભાવુકતા થી તરબતોળ લાગણી ના વર્ણનમાં કવિ કલાના કૌશલ્યનો રણકાર, વિવેક, વિનય, મુદ્દતા ◉ વિરહ અગ્નિમાં સળગતા હૃદયના વલોપાત, ખિન્નતા, આક્રંદ અને અજંપા ને ચંચળ તરવરાટ દ્વારા વ્યકત કરવાના બદલે ધીર, શાંત ભાવ,ધૈર્ય, શાંત અને સ્થિર લાગણીની અંકુશિત લગામ દ્વારા ભાવનાની સીમા રેખાની અંદર મર્યાદિત રાખીને શરીઅતનું લેશમાત્ર ઉલંઘન કર્યા વગર ઈશ્કે રસૂલની મધૂર પંકતિઓ વાતાવરણ માં ગુંજાવી છે.

હઝરત રઝા બરેલ્વીએ ફન્ને શાએરીની વિવિધ કળા કૌશલ્યમાં કાવ્ય રચનાઓ કરી છે પણ આપની શાએરીમાં

મોટાભાગે ''તગઝઝુલ'' એટલેક કે ''ગઝલ''નો રંગ જ જોવા મળે છે. આપે ગઝલ ના અંદાઝમાં હમ્દ, નઅત, મનકબત વગેરેનું સર્જન કર્યું છે. ઉતરાંત મસ્નવી, કતઅ, નઝમ, રૂબાઈ વગેરેમાં પણ પોતાની આવડત અને કુશળતા નો પરિચય કરાવ્યો છે. આપે નઅત ગોઈ દ્વારા ''ફન્ને શાએરી'' એટલે કે કાવ્ય-કળા ને નવ જીવન બક્ષ્યું છે. શાએરીના વિવિધ પ્રકારોમાં આપે પોતાની નિષ્ણાંતતાનો પરચો બતાવી ને જે ધાક અને સિકકો બેસાડયો છે, તેને જાઈને ઉર્દૂ શાએરીના મોટા-મોટા નિષ્ણાંત, નામાંકિત, પ્રખ્યાત, ખ્યાતનામ, નામવર અને આધારભૂત શાએરો આશ્ચર્યચકિત, મંત્રમુગ્ધ અને પ્રભાવિત થઈને મોઢા માં આંગળા નાખી ગયા છે અને હઝરત રઝા ના સાહિત્ય વર્ચસ્વ નો એકમતે સ્વીકાર કરી ને હઝરત રઝાને દાદ આપી છે.

ફન્ને શાએરીમાં હઝરત રઝાનું અદભૂત અને અકલ્પનીય સંપૂર્ણ વર્ચસ્વ અને પ્રભુત્વ જોઈને દરેક શખ્સને એક વિચાર આવતો હશે કે ફન્ને શાએરીમાં હઝરત રઝાના ઉસ્તાદ કોણ હતા ? અને આપ પોતાની કાવ્ય કૃતિઓની 'ઈસ્લાહ' એટલે કે ભૂલચુક સુધારવા માટે કયા નિષ્ણાત શાઈર નો સંપર્ક સાધતા હતા? પણ હકીકત એ છે કે શાએરી ના વિષયમાં આપનો કોઈ ઉસ્તાદ કે ગુરૂ ન હતો. કાવ્ય કળાની કુશળતા, ચતુરતા, સુજાણતા અને જ્ઞાન કૌશલ્યની આવડતમાં આપે કોઈની પણ શિષ્યવૃતિ ધારણ નથી કરી કે કોઈની સલાહ, સુચના કે માર્ગદર્શન નથી લીધું. હુઝૂરે અકદસ સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમ દ્વારા હઝરત રઝાને અર્પણ કરવામાં આવેલા અનેક

વિષયો અને શાસ્ત્રોના જ્ઞાનની સાથે સાથે કાવ્યકળાનું અદભૂત જ્ઞાન અર્પણ કરવામાં આવેલું. જેનું વર્ણન અને સ્વીકાર કરતાં કરતાં હઝરત રઝા ફરમાવે છે કે :-

જબીં તબઆ હે ના-સોદા દાગે શાર્ગિદી,
ગુબારે મિન્નતે ઈસ્લાહ સે હે દામન દૂર.

(હવાલો :- **'હદાઇકે-બખ્શિશ'** ભાગ-૩, પેઈજન નં. ૩૪)

:: અર્થાત ::

શાર્ગિદી એટલે કે શિષ્યવૃતિના કલંકના ટીકાથી મારૂં કપાળ (પૈશાની) દાગદાર નથી બલ્કે સ્વચ્છ છે. અને ઈસ્લાહ એટલે કે કોઈ કનેથી સુધારા વધારા કરાવવાની ધૂળથી મારો દામન બે-દાગ છે.

હઝરત રઝાએ કદી પણ શાએરી કથિત નિર્માણ શકિતના યોગની હૈસિયતથી નથી કરી બલ્કે જાને ઈમાન સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની તા'રીફ અને ગુણગાન માટે જ કરી છે અને તે પણ એવી રીતે કે આપ કાગળ અને કલમ લઈને શાએરી લખવા બેસતા નહીં, જેવું કે મોટાભાગના શાઈરો કરે છે કે કાગળ ઉપર એક પંકતી લખી ને પછી ઉંડા વિચારમાં ગરકાવ થઈ જાય અને જે પંકિત બની છે, તેને અનુરૂપ, અનુસંધાન, અનુસરણ, સાતત્ય, અન્વય, પરિગ્રહ, પરિમિત અને સંકલિત પંકિત બનાવવાની ધૂનમાં એવો મગ્ન થઈ જાય કે તેને આસપાસનું ભાન પણ રહેતું નથી. બસ, સુયોગ્ય પંકિત બનાવી લેવાની જિજ્ઞાસા, ઉત્સુકતા, આતુરતા અને ભાષાલંકારની ધારણમાંા ખોવાઈને એવો મંત્રમુગ્ધ થઈ જાય કે ખાવા, પીવાનું અને

અન્ય નિત્યકર્મોનું પણ ભાન નથી હોતું પણ હઝરત રઝાને પ્યારા નબીના ઈશ્કમાં સ્ફૂરણા અને પ્રેરણાની માનસિક અને હાર્દિક સ્ફૂર્તિના ઉત્સાહ અને ઉમંગનો એવો ઉભરો આવતો કે પ્રેમ સમુદ્રના તોર્તીંગ મોજાઓ હદયપટની તોતિંગ દીવાલ કુદીને કલમની ટાંકથી અમૃતબીંદુના ધોધની જેમ બહાર ધસી આવે છે અને પૃષ્ઠરૂપી બગીચામાં અનેક રંગી પ્રેમના અનેક રંગી પુષ્પો તરીકે મહેકી ઉઠે છે. જેથી જ હઝરત રઝાની શાએરી વિષે દ્રઢ વિશ્વાસ પૂર્વક કહી શકાય છે કે આપની શાએરી કુદરતી પ્રેરણાને જ અનુરૂપ હતી. જેનો સ્વીકાર કરતા હઝરત રઝા સ્વંય ફરમાવે છે કે :-

મગર જો મુલ્હિમે ગૈબી મુઝે બતાતા હૈ,
ઝબાં તક ઊસે લાતા હૂં, બ-મદહે હુઝૂર.

(હવાલો :- 'હદાઈકે - બખ્શિશ', ભાગ-૩, પેઈજ નં. ૩૪)

:: અર્થાત ::

કુદરતી પ્રેરણા (ઈલ્હામે ગૈબી) દ્વારા મને જે કંઈ પણ જાણકારી પ્રાપ્ત થાય છે, તેને હૂં મારા પ્યારા આકા અને મૌલા સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની તા'રીફ અને પ્રશંસા સ્વરૂપે પોતાની જીભ ઉપર લાવુ છું અને તેપણ એવી રીતે કે :-

જો ઈઝન બારગહે શાહ સે મિલે મુઝ કો,
સુનાઊં મતલઅ બર-જસ્તા રશ્કે મતલએ નૂર.

(હવાલો :- સદર)

:: અર્થાત ::

શહેનશાહે કૌનેન સલ્લલ્લાહો અલૈહે વસલ્લમની મુકદ્દસ બારગાહથી જો મને પરવાનગી મળે, તો પરવાનગી મળતાની સાથે 'મતલઅ' એટલે કે ગઝલનો પહેલો શેઅર સંભળાવું અને તે શેઅર એટલો બધો નૂરાની (પ્રકાશિત) હોય, કે તે શેઅર ઉપર 'મતલએ-નૂર' એટલે કે પ્રભાતના સમયનો ક્ષિતિજનો પ્રકાશ પણ ઈર્ષા કરે.

શેઅર ગોઈ એટલે કે કાવ્ય સર્જનના ક્ષેત્રે સાહિત્યકારની હૈસીયતથી હઝરત રઝા કાફલાના સરદાર બલ્કે માર્ગદર્શક છે. આપ કયામત સુધી થનારા શાઈરોના સાચા માર્ગ નિર્દેશક અને પંથપ્રેરક બનીને રહેશે. ઉર્દુ સાહિત્યની કાવ્યકળાની ભાગ્યે જ એવી રચના અને પ્રકાર હશે, જેને હઝરત રઝાએ અલંકૃત, સુશોભિત, શણગારિત, રમ્ય, મનોહર અને સજાવટ સભર ન બનાવી હોય. ઉર્દુ સાહિત્ય ના અનેક નામવર, નામાંકિત અને પ્રથમ પંકિત ના શાઈરો અને કવીઓ ઉર્દુ કાવ્ય કળાની ઘણી રચનાઓથી વંચિત છે. ઉર્દુ શાએરીના પ્રખર શાઈરો સાહિત્યના ક્ષેત્રે **'ઈશ્કે મજાઝી'**ના ક્ષેત્રે કરવમાં આવેલી શાએરીમાં સામુહિક રીતે જે કમાલ, રંગીની, સોમ્યતા, મુગ્ધતા, મોહકતા, સુંદરતા, આકર્ષકતા, કોમળતા, રસિકતા, રમણીયતા અને સોમ્યતા માંડ માંડ તથા મર્યાદિત પ્રમાણમાં કરી શકયા છે. તેનાથી અનેક ઘણી વિપુલ સંખ્યામાં લહાણી હઝરત રઝાએ **'ઈશ્કે હકીકી'**ના ક્ષેત્રે કરવામાં આવેલી શાએરીમાં તે સમગ્ર ગુણો એકલવીરની અજોડ હૈસીયતથી વર્ણન કરી આપ્યા છે.

જે શાએરોને મોટા મોટા ઈલ્કાબો અને ભારેખમ ખિતાબો દ્વારા નવાઝીને, તેઓના નામથી સંબંધિત એકેડમીઓ, સંસ્થાઓ અને સ્કુલોની સ્થાપના કરવામાં સાહિત્યકારો ગર્વ અને મિથ્યાભિમાનની લાગણી અનુભવે છે, તે બધા શાએરો ભેગા મળીને હઝરત રઝાની સામે પ્રકાશિત સુર્યની સામે ટમટમતા દીપક સમાનની હૈસીયત ધરાવે છે પણ અફસોસ.... કે હઝરત રઝાનું મુબારક નામ તે બધા શાએરોની પ્રમાણિત નામાવલીમાં ટોચના સ્થાને અંકિત કરીને દાદ આપવી તો એક તરફ રહયુ, ઉર્દુ સાહિત્યના નામાંકિત શાએરોના નામોના લીસ્ટમાં હઝરત રઝાનું નામ શામેલ કરવામાં પૂર્વગ્રહ, ઉન્મુખતા, પક્ષપાતી વલણ, હઠધર્મી, મતાગ્રહ, અદેખાઈ, ઈર્ષા, કલુષિત મંતવ્ય અને પૂર્વગ્રહયુકત લાગણી દ્વારા આયોજિત એક વ્યવસ્થિત કાવત્રા અને ષડયંત્રથી હઝરત રઝાને ગુમનામી (અજ્ઞાત વાસ)ના પડદાની પાછળ ધકેલી દેવાની ચેષ્ટા કરવામાં આવી છે. હઝરત રઝાની સાથે કરવામાં આવેલા અન્યાયના અમુક કારણો છે. જે સંક્ષિપ્તમાં વાંચકોને માહિતી પ્રદાન કરવાના આશયથી પ્રસ્તુત છે.

હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી રદીઅલ્લાહો અન્હોએ પોતાની શાએરીને પોતાના મસ્લકે-હક, મઝહબે અહલે સુન્નત વ જમાઅતના પ્રચાર અને પ્રસાર માટે માધ્યમ બનાવવા ની સાથે-સાથે **ઈશ્કે રસૂલે અકરમ સલ્લલ્લાહો અલૈહે** નો વિશ્વ વ્યાપી પૈગામનો આહવાન અને આવાહન બનાવેલું અને શરીઅતે મુતહહરાની ચુસ્ત પાબંદી અને **ઈશ્કે રસૂલ** ના આદરભાવ અને

માનસન્માનની રક્ષા અને રખેવાળી માટે નિમિત બનાવીને પોતાના કલમને ફકત અને ફકત **'ઈશ્કે હકીકી'**ની હદ રેખામાં જ મર્યાદિત રાખેલ. તેમ છતાં આપની સાહિત્યક્ષેત્રે ગદ્યપદ્યની લેખન કળા અને કાવ્ય સર્જનની નિપૂણતા અને કુશળતાની ભવ્યતા એટલી બધી ઉચ્ચ હતી કે ઉર્દુ સાહિત્યની વિદ્યા અને કળાના ક્ષેત્રે પણ આપ સયંમી અને સંસ્કારી શાઈરોની સાથે સાથે સમગ્ર દિલફેંક અને રંગીન મિઝાજ ના શાઈરો ઉપર પણ છવાઈ ગએલા. જે રંગીની, પ્રભાવ, રસીકતા, આકર્ષણ, રસ, સોન્દર્ય, લાવણ્ય ,પ્રેમ, મનોરમ, હેત, સ્નેહ, આવેશ અને પ્રીત **''ઈશ્કે મજાઝી''** ના શાઈરો પોતાના કલામમાં પેદા ન કરી શકયા, તે બધી લાગણીઓ અને ભાવનાઓ હઝરત રઝા **ઈશ્કે હકીકી** માં કરેલી શાએરીમાં વિસ્તૃત સ્વરૂપે જન્માવી દીધા અને ઉર્દુ સાહિત્ય ના બધા ક્ષેત્રો ના પ્રખર સાહિત્યકારોને અચંબામાં નાખી દીધા.

હઝરત 'રઝા' નો સમયકાળ અંગ્રેજોની ગુલામીનો ઝમાનો હતો. રાજકીય ક્ષેત્રે મુસ્લિમોના પતનનો યુગ હતો. તેમ છતાં પણ જ્ઞાન, સાહિત્ય, વિદ્યા અને કળા પ્રદર્શનના સોંદર્યના લાવણ્ય ગુણના રોચક ભાવનો પ્રતાપ, પ્રભાવ અને વર્ચસ્વ અકબંધ હતો. શોઅરી પ્રત્યે લોકોની રૂચિમાં કંઈ જ ફરક નહોતો પડયો. જોકે શાએરીનું સ્તર દિન પ્રતિદિન નિમ્નકક્ષાનું થતું જતું હતું. શરીઅતની રૂએ અનેક દુષણોની ભેળસેળ થઈ ગઈ હતી. તેમ છતાં પણ શાએરીની ચૌમેર ચર્ચા હતી અને **બઝમે શેઅરો સુખન**ની મહેફિલોની ચમક-દમક ભૂતકાળની જેમ નિરંતર અને નિર્વિવાદ નિર્માણ પામતી હતી. સમાજ માં ઉર્દુ

શાએરીનું અનેરૂં આકર્ષણ અને પ્રભુત્વ હતું. મુશાએરાની મહેફિલોના ધામધૂમથી આયોજનો થતા હતાં.

જો હઝરત રઝા પોતાની સમગ્ર કુશળતા અને બે-શુમાર ખૂબીઓ સાથે કફત શેઅર ગોઈ અને કાવ્ય સર્જનમાં વ્યસ્ત બની ગયા હોત, તો આપનો કોઈ હરિફ જ ન હતો, પણ આપ આવી મહેફિલો અને સમારંભોથી અલગ રહયા. બલ્કે અવગણના અને ઉપેક્ષા કરી ત્યાં સુધી કે દુનિયાની રંગીનતાના રંગે રંગાએલા દુન્યાદાર શાએરો સાથે સત્સંગ, ઉઠવું-બેસવું અને સબંઘો વિકસાવવાની પણ અવઘીરણા, અનાદર, અવજ્ઞા અને અવગણના કરીને તકવા, પરહેઝગારી, આધ્યાત્મિકતા, આન્વીક્ષિકી, આરાધના, અલંકારિક તર્ક અને સર્જનહારની ભકિત સાધના જેવા જ સદગુણો અને સંસ્કારોના ઉત્તમ ઉદાહરણ બનીને મિલ્લતે ઈસ્લામિયાની સાચી રહેનુમાઈ અને પથચીંધકની ભૂમિકા અદા કરી. આપે પોતાની સમગ્ર લાયકાતોનો મિલ્લતે ઈસ્લામિયાની સાચી ખિદમત માટે ઉપયોગ કર્યો. નજદી, વહાબી, દેવબંધદી, એહલે હદીષ તથા અન્ય બાતિલ ફિકાઓના ધસમસતા પૂરની સામે આપ લોખંડી દિવાર બનીને અટલ અને અડીખમ ઉભા રહયા અને લાખો નહીં બલ્કે કરોડો મુસ્લિમો ના ઈમાન નું રક્ષણ કર્યુ. વૈરાન અને ઉજડેલા દિલોમાં ઈશ્કે રસૂલની અતિ પ્રકાશિત જયોત પ્રજવલ્લિત કરીને ઈમાનની રોશની અર્પી અને સત્યનો સીધો અને સરળ પંથ ચીંધ્યો.

હઝરત 'રઝા' બરેલ્વીએ સેંકડો ફિત્નાઓનો એકલા હાથે ઝઝૂમીને મુકાબલો કર્યો અને મોટાભાગના ફિત્નાઓનો એવો સર્વ નાશ કર્યો કે તે ફિત્નાઓ નો નામો-નિશાન પણ બાકી ન રહયું. વર્ણનીય ફિત્નાઓથી મુકાબલો કરવામાં આપ એટલા વ્યસ્ત હતા કે આપને શેઅર-શાએરી પ્રત્યે લક્ષ આપવા ની ફુરસત જ નહોતી. આપના માટે એ શકય જ નહોતું કે કાગળ-કલમ લઈને કાવ્ય કલાના સર્જન માટે આસન જમાવીને બેસે. અલબત ! આપે **ઈશ્કે રસૂલ**ના જઝબા હેઠળ અનેક અદ્વિતીય અને અજોડ નાઅતોનું સર્જન કર્યુ છે. આપની શાએરી ફકત **ઈશ્કે રસૂલ**ના પ્રચાર અને પ્રસાર અને **બારગાહે રિસાલત**ના ગુસ્તાખોના રદ (ખંડન)માં છે. આપે પોતાની શાએરી દ્વારા પણ ઈસ્લામના તે સત્ય અકીદાઓનો પ્રચાર કર્યો છે કે જેના ઉપર ઈમાનની બુનિયાદો આધારિત છે.

હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી એ મિલ્લતે ઈસ્લામિયા ને જે ઈલ્મી અને સાહિત્ય લક્ષી આધ્યાત્મિક વારસો આપ્યો છે, તે એટલો બધો વિશાળ અને વિસ્તૃત હોવાની સાથે સાથે આધારભૂત, વિશ્વસનીય અને ભરોસાપાત્ર છે કે સમગ્ર મિલ્લતે ઈસ્લામિયા આપની ઈલ્મી મહાનતા અને આપના **'મુજદ્દિદ'** હોવાનો એક કંઠે સ્વીકાર કરે છે અને ખરાઅંતકરણ થી આપના પ્રશંસક છે. આપે પોતાના ખુદા-દાદ ઈલ્મે લદુની દ્વારા મુસ્લિમો માં રૂહાની, ઈમાની, માનસિક, આધ્યાત્મિક,ઈલ્મી, અમલી, એતકાદી, અકીદત,મહોબ્બત, અદબ અને તઅઝીમ ના નકશ એવા કાયમી સ્વરૂપે અંકિત કરી દીધા કે બદ મઝહબિયત અને બે-દીની ના તોફાન તેને નષ્ટ કરી શકયા નહીં.

હઝરત રઝા બરેલ્વી પોતાની નિઃસ્વાર્થ અને અજોડ દીની ખિદમતો ના કારણે **'પ્રખર આલિમે દીન'** તરીકે જ મશહૂર થયા. લોકોએ આપને **'શાઈર'** તરીકે ઓછા અને આલિમે દીન તરીકે વધુ ઓળખીયા. બલ્કે લોકો આપને **શાઈર** તરીકે ઓળખી શકયા નહીં.

હઝરત 'રઝા' બરેલ્વીએ **બારગાહે રિસાલત** ના નઅત-ગો શાઈર હઝરત **હસ્સાન બિન ષાબિત રદીઅલ્લાહો તઆલા અન્હો** ના પદ-ચિહન ગ્રહણ કરીને તેઓનું અનુકરણ કરીને દુન્યવી ઈશ્કે મિજાઝીથી સદંતર મોઢું ફેરવીને ફકત નઅતે રસૂલ અને બારગાહે રિસાલતના ગુસ્તાખોના ખંડન ને મુખ્ય વિષય બનાવીને પોતાની હક-ગો કલમ દ્વારા **'કિલકે-રઝા'**ના જે પ્રહારો કર્યા છે, તેને ઝીલી શકવાની કે સહન કરી શકવાની ગુમરાહ ફિર્કાના લોકોમાં શકિત ન હતી.

હઝરત રઝા એ દીનો-મઝહબના મામલામાં કોઈની પણ લેશમાત્ર પરવાહ નથી કરી અને ગમે તેવી મોટી વ્યકિત હોય, આપે તેની સાથે કોઈપણ પ્રકારની બાંધછોડ કર્યા વગર પૈગામે હકનો ઝંડો બુલંદ કરીને સત્યના રણકારનો એવો પડદો પાડયો કે પોતાના સમયના સાહિત્ય ના તીસમારખાં પણ એવા હેબતાઈ ગયા કે 'રઝા' ની લલકાર થી હચમચી ગયા. થરથર કાંપવા લાગ્યા. 'રઝા'ના પ્રહારનો પ્રત્યુતર આપવાથી લાચાર બની ગયા. અશકિતને ચુપકિદીના આવરણમાં છુપાવીને લા-જવાબ બની ગયા. જાહેરમાં હઝરત 'રઝા'નો વિરોધ આત્મઘાતી પુરવાર થશે, તેવા ભય ના ઓથાર હેઠળ મનમાં રાગદ્વેષ, ઈર્ષા, વિરોધ, શત્રુતા,

પૂર્વગ્રહ, દુશમનીના વિષનો સંગ્રહ એકઠો કર્યો અને 'રઝા' વિરોધી લોબી અસ્તિત્વમાં આવી અને હઝરત રઝાની વિશ્વવ્યાપી ખ્યાતીને ડેમેજ કરવાની ગુપ્ત પ્રવૃતિ આરંભી દેવામાં આવી. જેનો પ્રથમ ફટકો હઝરત રઝાની શાએરીની અકલ્પનીય સાહિત્યસભર શાએરીની ખ્યાતીને અન્યાય, અત્યાચાર, દગા અને ફટકાના પ્રપંચ દ્વારા અજ્ઞાતવાસમાં ધકેલી દઈને તેના ઉપર સંજોગથી પ્રભાવિત વાતાવરણના ફિત્નાઓના તોફાની વંટોળની ડમળીઓની ધૂળના થર ચડાવી દીધા. આવા વ્યવસ્થિત ષડયંત્ર દ્વારા વિરોધીઓએ ફકત હઝરત રઝાથી જ અન્યય નથી કર્યો બલ્કે ઉર્દુ સાહિત્ય અને ઉર્દુ શાએરીના દામનને દાગદાર કરેલ છે.

ઈન્સાફ અને સચ્ચાઈની આવશ્યકતા તો એ હતી કે મસ્લકના વિવાદ અને વાંધાની આંખો ઉપરથી પક્ષપાત, દુરાચાર, દુરાશા અને દુરિત પૂર્વગ્રહના ચશ્મા ઉતારીને ફેંકી દઈને બિનઃપક્ષપાતી અને ન્યાયપ્રિય દ્રષ્ટિથી સાહિત્ય અને કળાના ત્રાજવામાં હઝરત રઝા અને અન્ય શાએરાના કલામને જોખીને બન્ને વચ્ચેનો આકાશ ધરતી જેટલા તફાવતનું સચોટ નિદાન કરવામાં સાહિત્યકારોએ ઉપેક્ષા, બેદરકારી કે વિલંબ ન કરતા અને હઝરત રઝાની વિશ્વ વ્યાપી કાવ્યકળાની અદભૂતતા,મહાનતા, અદ્વીયતા, સચોટતા, કૌશલ્યતા અને નિષ્ણાંતતાનો સ્વીકાર અને એકરાર કરીને હઝરત રઝાને સાચા અર્થમાં 'ખિરાજે અકીદત' (દાદ) આપીને ન્યાય નાદામનને ડાઘ રહિત બનાવત. પણ અફસોસ અને બુરૂં થાય પક્ષપાતી દ્વૈષ અને

પ્રપંચી વલણની ચેષ્ટાનું કે વાસ્તવિકતાના દ્રશ્યને જોવાથી છોભ અનુભવી અને ચક્ષુની પાપણોં બીડી લેવામાં આવી છે. આંખ ખોલીને સત્ય જોવાની તસ્દી પણ અસહિષ્ણુ છે.

થવું તો એ જોઈએં ફન્ને શાએરી (કાવ્ય કળા)ના તમામ પ્રકારમાં કહેવામાં આવેલા હઝરત રઝાના લાજવાબ શાએરો ઉપર સાહિત્યકારો ગર્વ અનુભવી ને તે અદભૂત શેઅરોને દ્રષ્ટાંત રૂપે રજૂ કરતા કે ઉર્દુ સાહિત્યમાં એક એવો મહાન સુખનવર (શાઈર) થઈ ગયો છે, જેણે શાએરી ના તમામ પ્રકારોમાં શેઅરોનું સર્જન કરીને શાએરીની કળા ને સોળે કળાએ ખિલ્વી છે અને ઉર્દુ શાએરીને સરબુલંદી અર્પી છે પણ અફસોસ ! કે હઝરત રઝા જેવા ઉચચ કક્ષાના બલ્કે ઉચ્ચકક્ષામાં પણ પ્રથમ ક્રમે બિરાજિત બલ્કે 'ઈમામે ફન્નો-અદબ'ને શાએરોના સમુહમાં ગણતરીમાં લેવાથી પણ આભડછેટની વૃતિ અપનાવવામાં આવે છે.બલ્કે હઝરત ના કલામની મહાનતાની સ્વીકૃતિના વિસ્તારને સંકુચિત અને મર્યાદિત સીમારેખામાં બંધક બનાવી રાખવાની હીન ચેષ્ટા સ્વરૂપે અમુક જાહિલ અને બે-વકૂફ સમાલોચકો અને વિવેચકોની ફૌજ ચોમાસુ દેડકાઓની જેમ ફેલાવી રાખી છે. જે અજ્ઞાનતા અને અંધકારની કાળાશથી દ્રષ્ટિહીન દશામાં ગોથા ખાઈને હઝરત રઝા ના કલામમાં થી ઢંગ-ધડા વગર ના અર્થહીન દોષ શોધવામાં રચ્યા-પચ્યા રહે છે અને હાસ્યાસ્પદ દોષો શોધીને નિંદા અને ટીકાની સમલોચનામાં ગોથા ખાય છે.

હઝરત 'રઝા' જેવી વ્યકિત સદીઓ પછી પૈદા થાય છે, હઝરત રઝાએ જે ફન, કળા, વિદ્યા, શાસ્ત્ર કે જ્ઞાન પ્રત્યે લક્ષ

આપ્યું, તેમાં એટલી બધી નિપુણતા મેળવી કે આપના સમકાલિન નિષ્ણાતોએ આપની સમક્ષ ઘુટણીયા ટેકવી દીધા. આપની નિપુણતાનું પ્રભુત્વ સમગ્ર નિષ્ણાંતો ઉપર છવાઈ ગયું. તેવી જ રીતે ફન્નેશાએરી (કાવ્ય કળા)માં પણ આપના પ્રભુત્વમાં લેશમાત્ર શંકાને સ્થાન નથી. બલ્કે એ વાસ્તવિકતા મધ્યાહન ના સુર્યની જેમ પ્રકાશિત છે કે સમગ્ર શાએરોના શહેનશાહ હોવાના નાતે **'ઈમામુલ -કલામ'** નો તાજ હઝરત રઝાને શીરે શોભે અને દીપે છે. ફન્નેશાએરીની કળા ની નિષ્ણાંતતા ના ત્રાજવાના એક પલ્લામાં હઝરત રઝાનો કલામ અને બીજા પલ્લામાં સમગ્ર શાએરોના કલામને રાખવામાં આવે, તો નિઃશંક હઝરત રઝા ના કલામ નું પલ્લુ ભારે અને ઝુકેલું રહેશે.

હઝરત રઝાના કલામ માં ફન અને અદબ ના ક્ષેત્રે જે ખૂબીઓ જોવામાં આવે છે, તે અન્ય કોઈ એક પણ શાઈર ના કલામ માં પ્રાપ્ય નથી. પણ ઘણા જ અફસોસ ની સાથે કહેવું પડે છે કે હઝરત રઝા ના કલામ માં સાહિત્યલક્ષી અસંખ્ય ખૂબીઓ ઉપલબ્ધ હોવા છતાં જે મહત્વ ઉર્દુ શાએરીના લઘૂ અને મધ્યમ કક્ષા ના શાએરો આપવામાં આવે છે અને જે દાદ આપવામાં વધુ પડતી અતિશ્યોક્તિ કરવામાં પાછું વળીને જોવામાં નથી આવતું ત્યાં હઝરત રઝા ને ઉર્દુ-શાએર તરીકે માનસભર સ્વીકારવામાં સંકોચ અને લઘૂતાની લાગણીની દુષ્ટતાના ડામની વ્યથા અને કષ્ટ અનુભવવામાં આવી રહયો છે.

હઝરત રઝા જેવા બા-કમાલ સુખનવરને ફન્ને શાએરી અને ઉર્દુ સાહિત્ય ના ઈમામ તરીકે બિરદાવવા હકીકતમાં ઉર્દુ અદબ અને શાએરીને ચાર ચાંદ લગાડવા સમાન છે. આવા બા-કમાલ શાઈર ની સાથે જે અન્યાયી વલણ અપનાવવામાં આવ્યું છે, તેનું મુખ્ય કારણ મસ્લકી ઈખ્તેલાફ અને ફિર્કા પરસ્તીનો વિવાદ મૂળભૂત સ્વરૂપે કાર્યરત છે. તે કારણ પ્રત્યે અંગુલીદર્શન કરતાં **હઝરત રઝા** પોતાના કલામમાં ફરમાવે છે કે :-

સુન્નિયત સે ખટકે સબ કી આંખ મેં
ફૂલ હો કર, બન ગએ કયા ખાર હમ ?

પોરબંદર
તા.૧૭ જમા. આખર
સ.હિ. ૧૪૩૭ પ્રમાણે
તારીખ : ૨૬-૩-૨૦૧૬

ખાનકાહે કાદરિયા-બરકાતિયા મારેહરા શરીફ
અને ખાનકાહે રઝવીયા-નૂરીયા બરૈલી શરીફનો
અદના સવાલી
અ. સતાર હમદાની ''મસરૂફ''
(બરકાતી-નૂરી)

ભારી હૈ ભરોસા તેરા

✪ વાહ કયા જૂદો કરમ હૈ શહે બતહા તેરા,
નહીં સુનતા હી નહીં, માંગનેવાલા તેરા.

✪ ધારે ચલતે હૈં અતા કે, વો હૈ કતરા તેરા,
તારે ખિલતે હૈં સખા કે, વો હૈ ઝર્રા તેરા.

✪ ફૈઝ હૈ યા શહે તશનીમ નિરાલા તેરા,
આપ પ્યાસોં કે તજસ્સુસ મેં હૈ દરિયા તેરા.

✪ અગનિયા પલતે હૈં દર સે, વો હૈ બાડા તેરા,
અસફિયા ચલતે હૈં સર સે, વો હૈ રાસ્તા તેરા.

✪ ફર્શ વાલે તેરી શૌકત કા ઉલૂ કયા જાનેં,
ખુશરવા અર્શ પે ઉડતા હૈ ફરેરા તેરા.

✪ આસમાં ખ્વાન, ઝમીં ખ્વાન, ઝમાના મહેમાન,
સાહિબે ખાના લકબ, કિસ કા હૈ, તેરા તેરા.

✪ મૈં તો માલિક હી કહૂંગા, કે હો માલિક કે હબીબ,
યાને મહેબૂબો-મુહિબ મેં નહીં, મેરા તેરા.

✪ તેરે કદમોં મેં જો હૈં, ગૈર કા મુંહ કયા દેખેં,
કોન નઝરોં પે ચઢે, દેખ કે તલ્વા તેરા.

✪ ચોર હાકિમ સે છુપા કરતે હૈં, યાં ઈસકે ખિલાફ,
તેરે દામ મેં છુપે, ચોર અનોખા તેરા.

✪ દિલ અબષ ખૌફ સે પત્તા સા ઉડા જાતા હૈ,
પલ્લા હલકા સહી, ભારી હૈ ભરોસા તેરા.

✪ એક મૈં કયા ? મેરે ઈસ્યાં કી હકીકત કિત્ની,
મુઝ સે સો લાખ કો કાફી હૈ, ઈશારા તેરા.

✪ મુફ્ત પાલા થા, કભી કામ કી આદત ન પડી,
અબ અમલ પુછતે હૈં, હાએ નિકમ્મા તેરા.

✪ તેરે ટુકડોં સે પલે, ગૈર કી ઠોકર પે ન ડાલ,
જીળકિયાં ખાએં કહાં ? છોડ કે સદકા તેરા.

✪ કિસ કા મુંહ તકીયે, કહાં જાઈએ, કિસ સે કહીયે,
તેરે હી કદમોં પે મિટ જાએ, યે પાલા તેરા.

✪ તૂં ને ઈસ્લામ દિયા, તૂં ને જમાઅત મેં લિયા,
તૂં કરીમ, અબ કોઈ ફિરતા હૈ અતિય્યા તેરા.

✪ તેરે સદકે, મુઝે ઈક બૂંદ બહોત હૈ તેરી,
જિસ દિન અચ્છો કો મિલે, જામ છલકતા તેરા.

✪ હરમો-તયબા વ બગદાદ, જિધર કીજીએ નિગાહ,
જૌત પડતી હૈ તેરી, નૂર હૈ છનતા તેરા.

✪ તેરી સરકાર મેં લાતા હૈ **'રઝા'** ઉસકો શફીઅ,
જો મેરા ગૌષ હૈ, ઔર લાડલા બેટા તેરા.

હમારા નબી

✶ સબ સે અવલા વ આ'લા, હમારા નબી,
સબ સે બાલા વ વાલા, હમારા નબી.

✶ અપને મૌલા કા પ્યારા, હમારા નબી,
દોનો આલમ કા દુલ્હા, હમારા નબી.

✶ બઝ્મે આખિર કા શમ્એ ફરોઝા હુવા,
નૂરે અવ્વલ કા જલ્વા, હમારા નબી.

✶ જિસ કો શાયાં હૈ અર્શે ખુદા પર જુલૂસ,
હૈ વો સુલતાને વાલા, હમારા નબી.

✶ જિન કે તલ્વોં કા ધોવન હૈ આબે હયાત,
હૈ વો જાને મસીહા, હમારા નબી

✶ ખલ્ક સે ઔલિયા, ઔલિયા સે રૂસૂલ,
ઔર રસૂલોં સે આ'લા, હમારા નબી.

✶ હુસ્ન ખાતા હૈ, જિસ કે નમક કી કસમ
વો મલીહે દિલ આરા, હમારા નબી.

✶ જિસ કી દો બૂંદ હૈં, કૌષરો સલસબીલ,
હૈ વો રહેમત કા દરિયા, હમારા નબી.

✶ જૈસે સબ કા ખુદા એક હૈ, વૈસે હી,
ઈન કા, ઉન કા, તુમ્હારા, હમારા નબી.

✶ કૌન દેતા હૈ દેને કો મુંહ ચાહિયે,
દેને વાલા હૈ સચ્ચા હમારા નબી.

✶ કર્નો બદલી રસૂલોં કી હોતી રહી,
ચાંદ બદલી કા નિકલા, હમારા નબી.

✶ કયા ખબર કિતને તારે ખિલે છુપ ગએ,
પર ન ડૂબે, ન ડૂબા, હમારા નબી.

✶ લા મકાં તક ઉજાલા હૈ જિસ કા વો હૈ,
હર મકાં કા ઉજાલા, હમારા નબી.

✶ સારે ઊંચો મેં ઊંચા સમજીએ જિસે,
હૈ ઉસ ઊંચે સે ઊંચા, હમારા નબી.

✶ સારે અચ્છોં મેં અચ્છા સમજીએ જિસે,
હૈ ઉસ અચ્છે સે અચ્છા, હમારા નબી.

✶ અંબિયા સે કરૂં અર્ઝ, કયૂં માલિકો,
કયા નબી હૈ તુમ્હારા, હમારા નબી.

✶ જિસને ટુકડે કિયે હૈં કમર કે વો હૈ,
નૂરે વહેદત કા ટુકડા, હમારા નબી.

✶ સબ ચમક વાલે ઊજલોં મેં ચમકા કિયે,
અંધે શીશોં મેં ચમકા, હમારા નબી.

✶ જિસને મુર્દા દિલોં કો દી ઉમ્રે અબદ,
હૈ વો જાને મસીહા, હમારા નબી.

✶ ગમઝદોં કો **'રઝા'** મુઝદા દિજે કે હૈ,
બેકસોં કા સહારા, હમારા નબી.

તૂં ઝિન્દા હૈ વલ્લાહ

★ ચમક તુઝ સે પાતે હૈં સબ પાને વાલે,
મેરા દિલ ભી ચમકા દે ચમકાને વાલે.

★ બરસતા નહીં દેખ કર અબ્રે રહેમત,
બદોં પર ભી બરસાદે બરસાને વાલે.

★ મદીને કે ખિત્તે ખુદા તુઝ કો રખ્ખે,
ગરીબોં ફકીરો કે ઠહેરાને વાલે.

★ તૂં ઝિન્દા હૈ વલ્લાહ, તૂં ઝિન્દા હૈ વલ્લાહ,
મેરે ચશ્મે આલમ સે છુપ જાને વાલે.

★ મૈં મુજરિમ હૂં આકા, મુઝે સાથ લે લો,
કે રસ્તે મેં હૈં જા-બજા થાને વાલે.

★ હરમ કી ઝમીં ઔર કદમ રખ કે ચલના,
અરે સર કા મૌકા હૈ, ઓ જાને વાલે.

★ તેરા ખાએં, તેરે ગુલામોં સે ઉલ્ઝેં,
હૈં મુન્કિર અજબ, ખાને ગુર્રાને વાલે.

★ રહેગા યૂંહી ઉન કા ચર્ચા રહેગા,
પડે ખાક હો જાએં જલ જાને વાલે.

★ અબ આઈ શફાઅત કી સાઅત અબ આઈ,
ઝરા ચૈન લે, મેરે ગભરાને વાલે.

★ **'રઝા'** નફસ દુશ્મન હૈ, દમ મેં ન આના,
કહાં તુમને દેખે હૈં ચંદરાને વાલે.

જન્નત રસૂલુલ્લાહ કી

☆ અર્શે હક હૈ મસ્નદે, રિફઅત રસૂલુલ્લાહ કી,
દેખની હૈ હશ્ર મેં, ઈઝઝત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ કબ્ર મેં લહેરાએંગે તા હશ્ર ચશ્મે નૂર કે,
જલ્વા ફર્મા હોગી જબ, તલઅત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ કાફિરોં પર તૈગે વાલા સે ગિરી બર્કે ગઝબ,
અબ્ર આસા છા ગઈ, હયબત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ **'લા-વ રબ્બિલ-અર્શ'** જિસ કો, જો મિલા ઉનસે મિલા,
બટતી હૈ કૌનેન મેં, નેઅમત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ વો જહન્નમ મેં ગયા, જો ઉન સે મુસ્તગની હુવા,
હૈ ખલીલુલ્લાહ કો, હાજત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ સૂરજ ઉલ્ટે પાંવ પલ્ટે, ચાંદ ઈશારે સે હો ચાક,
અન્ધે નજદી દેખ લે, કુદરત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ તુઝ સે ઔર જન્નત સે કયા મતલબ ? વહાબી દૂર હો,
હમ રસૂલુલ્લાહ કે, જન્નત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ ઝિક્ર રોકે, ફઝલ કાટે, નુકસ કા જોયાં રહે,
ફિર કહે મર્દક કે હૂં, ઉમ્મત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ નજદી, ઉસને તુઝકો મહોલત દી, કે ઈસ આલમ મે હૈ,
કાફિરો-મુર્તદ પે ભી, રહેમત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ હમ ભિકારી, વો કરીમ, ઉન કા ખુદા ઉન સે ફુઝૂં,
ઔર 'ના' કહેના નહીં, આદત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ એહલે સુન્નત કા હૈ બેડા પાર અસ્હાબે હુઝૂર,
નજમ હૈં, ઔર નાવ હૈં ઈતરત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ ખાક હો કર ઈશ્ક મેં, આરામ સે સોના મિલા,
જાન કી અકસીર હૈ, ઉલ્ફત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ ટૂટ જાએંગે ગુનેહગારોં કે ફૌરન કૈદો-બંદ,
હશ્ર કો ખુલ જાએગી, તાકત રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ યા રબ ! ઈક સાઅત મેં ધુલ જાએં સિયાહકારોં કે જુર્મ,
જોશ મેં આ જાએ અબ રહમત, રસૂલુલ્લાહ કી.

☆ એ **'રઝા'** ખૂદ સાહિબે કુરઆં હૈ મદ્દાહે હુઝૂર,
તુઝ સે કબ મુમ્કિન હૈ ફિર મિદહત, રસૂલુલ્લાહ કી.

''ઈમાન કી જાન''

અલ્લાહ કી સર-તા-બ-કદમ શાન હૈં યે,
ઈન સા નહીં ઈન્સાન, વો ઈન્સાન હૈં યે,
કુરઆન તો ઈમાન બતાતા હૈ ઈન્હેં,
કુરઆન યે કહેતા હૈ, મેરી જાન હૈં યે.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

દિખા દો ચેહરા

✦ ઉઠા દો પર્દા, દિખા દો ચેહરા, કે નૂરે બારી હિજાબ મેં હૈ,
ઝમાના તારીક હો રહા હૈ, કે મહેર કબ સે નકાબ મેં હૈ.

✦ જલી જલી બૂ સે ઉસ કી પૈદા, હૈ સોઝિશે ઈશ્ક ચશ્મે વાલા,
કબાબે આહૂ મેં ભી ન પાયા, મઝા જો દિલ કે કબાબ મેં હૈ.

✦ નહીં વો મીઠી નિગાહ વાલા, ખુદા કી રહેમત હૈ જલ્વા ફર્મા,
ગઝબ સે ઉન કે ખુદા બચાએ, જલાલે બારી ઈતાબ મેં હૈ.

✦ ઉન્હી કી બૂ માયએ સમન હૈ, ઉન્હી કા જલ્વા ચમન ચમન હૈ,
ઉન્હી સે ગુલશન મહક રહે હૈં, ઉન્હીં કી રંગત ગુલાબ મેં હૈ.

✦ સિયાહ લિબાસાને દારે દુનિયા, વ સબ્ઝ પોશાને અર્શે આ'લા,
હર એક હૈ ઉન કે કરમ કા પ્યાસા, યે ફૈઝ ઉન કી જનાબ મેં હૈ.

✦ વો ગુલ હૈં લબહાએ નાઝુક ઉનકે, હઝારોં ઝરતે હૈં ફુલ જિનસે,
ગુલાબ ગુલશન મેં દેખે બુલબુલ, યે દેખ ગુલશન ગુલાબ મેં હૈ.

✦ જલી હૈ સોઝે જિગર સે જાં તક, હૈ તાલિબે જલ્વએ મુબારક,
દિખા દો, વો લબ કે આબે હૈવાં કા, લુત્ફ જિન કે ખિતાબ મેં હૈ.

✦ ખડે હૈં મુન્કિર નકીર સર પર, ન કોઈ હામી, ન કોઈ યાવર,
બતા દો આ કર મેરે પયમ્બર કે સખ્ત મુશ્કિલ જવાબ મેં હૈ.

✦ ખુદા એ કહહાર હૈ ગઝબ પર, ખુલે હૈં બદકારિયોં કે દફતર,
બચા લો આ કર શફીએ મહેશર, તુમ્હારા બંદા અઝાબ મેં હૈ.

✦ કરીમ એૈસા મિલા કે જિસ કે, ખુલે હૈં હાથ ઔર ભરે ખઝાને,
બતાઓ એ મુફલિસો કે ફિર કયું, તુમ્હારા દિલ ઈઝતેરાબ મેં હૈ.

✦ ગુનાહ કી તારીકિયાં યે છાઈ, ઉમંડ કે કાલી ઘટાએં આઈ,
ખુદા કે ખૂરશીદ મહેર ફરમાં, કે ઝર્રા બસ ઈઝતેરાબ મેં હૈ.

✦ કરીમ અપને કરમ કા સદકા, લઈમે બે-કદ્ર કો ન શરમા,
તૂં ઔર 'રઝા' સે હિસાબ લેના 'રઝા' ભી કોઈ હિસાબ મેં હૈ.

''બે કમાલી મેં કમાલ''

મેહસૂર જહાનદાની-ઓ-આલી મેં હૈ
કયા શુબ્હા 'રઝા' કી બે-મિષાલી મેં હૈ,
હર શખ્સ કો ઈક વસ્ફ મેં હોતા હૈ કમાલ,
બંદે કો કમાલ બે-કમાલી મેં હૈ.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

દિલ કો આરામ હો હી જાએગા

☆ લુત્ફ ઉન કા આમ હો હી જાએગા,
શાદ હર ના-કામ હો હી જાએગા.

☆ જાન દે દો, વા'દએ દીદાર પર,
નકદ અપના દામ હો હી જાએગા.

☆ બે-નિશાનોં કા નિશાં મિટતા નહીં,
મિટતે મિટતે નામ હો હી જાએગા.

☆ સાઈલો, દામન સખી કા થામ લો,
કુછ ન કુછ ઈન્આમ હો હી જાએગા.

☆ યાદે અબરૂ કર કર તડપો બુલબુલો,
ટૂકડે ટૂકડે દામ હો હી જાએગા.

☆ મુફલિસો ઉન કી ગલી મેં જા પડો,
બાગે ખુલ્દ ઈકરામ હો હી જાએગા.

☆ ગમ તો ઉન કો ભૂલ કર લિપટા હય યૂં,
જૈસે અપના કામ હો હી જાએગા.

☆ મિટ કે ગર યૂં હી રહા, કર્ઝે હયાત,
જાનકા નીલામ હો હી જાએગા.

☆ આકિલો ! ઉન કી નઝર સીધી રહે,
બવરોં કા ભી કામ હો હી જાએગા.

☆ અબ તો લાઈ હૈ શફાઅત અફ્વ પર,
બઢતે બઢતે આમ હો હી જાએગા.

☆ એ 'રઝા' હર કામ કા ઈક વકત હૈ,
દિલ કો ભી આરામ હો હી જાએગા.

''દરે નબી પે મોત''

દુનિયા મેં હર આફત સે બચાના મૌલા,
ઉકબા મેં ન કુછ રંજ દિખાના મૌલા,
બેઠૂં જો દરે પાકે પયમ્બર કે હુઝૂર,
ઈમાન પર ઉસ વકત ઉઠાના મૌલા.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

વો 'રઝા' કે નૈઝે કી માર હૈ

⊙ નઝર ઈક ચમન સે દો-ચાર હૈ, ન ચમન ચમન ભી નિષાર હૈ,
અજબ ઉસ કે ગુલ કી બહાર હૈ, કે બહારે બુલબુલે ઝાર હૈ.

⊙ નહીં સર કે સજદા કુનાં ન હો, ન ઝબાં કે ઝમઝમા ખ્વાં ન હો,
ન વો દિલ કે ઉસ પે તપાં ન હો, ન વો સીના જિસ કો કરાર હૈ.

⊙ વો હૈ ભીની ભીની વહાં મહક, કે બસા હૈ અર્શ સે ફર્શ તક,
વો હૈ પ્યારી પ્યારી વહાં ચમક, કે વહાં કી શબ ભી નહાર હૈ.

⊙ કોઈ ઔર કુલ કહાં ખિલે, ન જગહ હૈ જોશિશે હુસ્ન સે,
ન બહાર ઔર પે રૂખ કરે, કે ઝપક પલક કી તો ખાર હૈ.

⊙ યે સબા સનક, વો કલી ચટક, યે ઝબાં ચહક, લબે જો છલક,
યે મહક-ઝલક, યે ચમક-દમક, સબ ઉસી કે દમ કી બહાર હૈ.

⊙ વહી જલ્વા શહર-બ-શહર હૈ, વહી અસ્લે આલમો દહર હૈ,
વહી બહર હૈ, વહી લહર હૈ, વહી પાટ હૈ, વહી ધાર હૈ.

⊙ યે અદબ કે બૂલબૂલે બે-નવા, કભી ખુલ કે કર ન સકે નવા,
ન સબા કો તૈઝ રવિશ રવા, ન છલકતી નહેરોં કી ધાર હૈ.

⊙ વો ન થા તો બાગ મેં કુછ ન થા, વો ન હો તો બાગ સબ હો ફના,
વો હૈ જાન, જાન સે હૈ બકા, વહી બુન હૈ, બુન સે હી બાર હૈ.

⊙ બ-અદબ ઝૂકા લો સરે વિલા, કે મેં નામ લૂં ગુલો બાગ કા,
ગુલે તર મુહમ્મદ મુસ્તફા, ચમન ઉન કા પાક દયાર હૈ.

◉ વહીં આંખ ઉન કા જો મુંહ તકે, વહી લબ કે મહવ હોં નઅત કે,
વહી દિલ જો ઉન કે લિયે ઝૂકે, વહી સર જો ઉન પે નિષાર હૈ.

◉ રૂસુલો-મલક પે દરૂદ હોં, વોહી જાને ઉન કે શુમાર કો,
મગર એક ઐસા દિખા તો દો, જો શફીએ રોઝે શુમાર હૈ.

◉ ન હિજાબ ચર્ખો-મસીહ પર, ન કલીમો-તૂર નેહાં મગર,
જો ગયા હૈ અર્શ સે ભી ઉધર, વો અરબ કા નાકા સવાર હૈ.

◉ ગુનાહે **'રઝા'** કા હિસાબ ક્યા, વો અગર ચે લાખોં સે હૈં સિવા,
મગર એ અફૂ ! તેરે અફવ કા, ન હિસાબ હૈ ન શુમાર હૈ.

◉ વો જિસે વહાબીયા ને દિયા હૈ લકબ શહીદો-ઝબીહ કા,
વો શહીદ લયલિ-એ-નજદ થા, વો ઝબીહ તયગે ખયાર હૈ.

◉ યે હૈ દીન કી તકવીયત ઉસ કે ઘર, યે હૈ મુસ્તકીમ સિરાતે શર,
જો શકી કે દિલ મેં હૈ ગાઓ-ખર, તો ઝબાં પે ચુડા ચમાર હૈ.

◉ વો હબીબ પ્યારા તો ઉમ્ર ભર, કરે ફયઝો-જુદ હી સર બસર,
અરે તુઝ કો ખાએ તપે સકર, તેરે દિલ મે કિસ સે બુખાર હૈ.

◉ વો **'રઝા'** કે નૈઝે કીં માર હૈ, કે અદૂ કે સીને મેં ગાર હૈ,
કિસે ચારા જોઈ કા વાર હૈ, કે યે વાર, વાર સે પાર હૈ.

નબી ઉમ્મત કા હામી

★ અંધેરી રાત હૈ ગમ કી, ઘટા ઈસ્યાં કી કાલી હૈ,
દિલે બૈકસ કા ઈસ આફત મેં આકા તૂં હી વાલી હૈ.

★ ન હો માયૂસ, આતી હૈ સદા, ગોરે ગરીબાં સે,
નબી ઉમ્મત કા હામી હૈ, ખુદા બંદો કા વાલી હૈ.

★ ઉતરતે ચાંદ, ઢલતી ચાંદની, જો હો સકે કર લે,
અંધેરા પાખ આતા હૈ, યે દો દિન કી ઉજાલી હૈ.

★ અરે, યે ભેડીયોં કા બન હૈ ઔર શામ આ ગઈ સર પર,
કહાં સોયા મુસાફિર, હાએ કિતના લા-ઉબાલી હૈ.

★ અંધેરા ઘર, એકલી જાન, દમ ઘૂટતા, દિલ ઉકતાતા,
ખુદા કો યાદ કર પ્યારે વો સાઅત આને વાલી હૈ.

★ ઝમીં તપતી, કટીલી રાહ, ભારી બોઝ, ઘાયલ પાંવ,
મુસીબત ઝીલને વાલે, તેરા અલ્લાહ વાલી હૈ.

★ ન ચોંકા દિન હૈ ઢલને પર, તેરી મંઝિલ હૂઈ ખોટી,
અરે ઓ જાનેવાલે, નીંદ યે કબ કી નિકાલી હૈ.

★ **'રઝા'** મંઝિલ તો જૈસી હૈ, વો ઈક મેં ક્યા સભી કો હૈ,
તુમ ઈસ કો રોતે હો, યે તો કહો યાં હાથ ખાલી હૈ.

ખુદારા દે સહારા યા ગૌષ

★ તલબ કા મુંહ તો કિસ કાબિલ હૈ, યા ગૌષ,
મગર તેરા કરમ કામિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ દુહાઈ, યા મુહયુદ્દીન દુહાઈ,
બલા ઈસ્લામ પર નાઝિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ વો સંગીન બિદઅતેં, વો તેઝી-એ-કુફ્ર,
કે સર પર તૈગ, દિલ પર સિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ **અઝુમન – કાતેલન – ઈન્દલ – કિતાલ,**
મદદ કો આ, દમે બિસ્મિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ ખુદારા, નાખુદા આ, દે સહારા,
હવા બિગડી, ભંવર હાઈલ હૈ, યા ગૌષ.

★ તેરા વકત ! ઔર પડે યૂં દીન પર વકત ?
ન તૂં આજિઝ, ન તૂં ગાફિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ ગયૂર, અપની ગયરત કા તસદદુક,
વહી કર, જો તેરે કાબિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ ખુદારા, મરહમે ખાકે કદમ દે,
જિગર ઝખ્મી હૈ, દિલ ઘાઈલ હૈ, યા ગૌષ.

★ તૂં કુવ્વત દે, મેં તન્હા, કામ બિસ્યાર,
બદન કમઝોર, દિલ કાહિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ અદૂ બદ-દીન, મઝહબ વાલે હાસિદ,
તૂં હી તન્હા કા ઝોરે દિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ હસદ સે ઈન કે સીને પાક કર દે,
કે બદતર દિક સે ભી યે સિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ દિયા મુઝ કો, ઈન્હેં મેહરૂમ છોડા,
મેરા કયા જુર્મ, હક ફાસિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ અતાએં મુકતદીર ગફફાર કી હૈં,
અબષ બન્દોં કે દિલ મેં ગિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ તેરે બાબા કા, ફિર તેરા કરમ હૈ,
યે મુંહ વર્ના કિસી કાબિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ ભરન વાલે, તેરા ઝાલા તો ઝાલા,
તેરા છીંટા મેરા ગાસિલ હૈ, યા ગૌષ.

★ **'રઝા'** કા ખાતમા બિલ ખૈર હોગા,
તેરી રહમત અગર શામિલ હૈ, યા ગૌષ.

સુન લો મેરી પુકાર

❁ ગમ હો ગએ બેશુમાર આકા,
બંદા તેરે નિષાર આકા.

❁ બિગડા જાતા હૈ ખેલ મેરા,
આકા, આકા, સંવાર આકા.

❁ મંઝધાર પે આકે નાવ ટુટી,
દે હાથ કે હું મૈં પાર આકા.

❁ ટૂટી જાતી હૈ પીઠ મેરી,
લિલ્લાહ ! યે બોઝ ઉતાર આકા.

❁ હલકા હૈ અગર હમારા પલ્લા,
ભારી હૈ તેરા વકાર આકા.

❁ મજબૂર હૈં હમ તો ફિક્ર કયા હૈ,
તુમ કો તો હૈ, ઈખ્તેયાર આકા.

❁ મૈં દૂર હૂં તુમ તો હો મેરે પાસ,
સુન લો મેરી પૂકાર આકા.

❁ મુઝ સા કોઈ ગમઝદા ન હોગા,
તુમ સા નહીં ગમ-ગુસાર આકા.

❁ ગિરદાબ મેં પડ ગઈ હૈ કશ્તી,
ડુબા ડુબા ઉતાર આકા.

❁ તુમ વો, કે કરમ કો નાઝ તુમ સે,
મૈં વો, કે બદી કો આર આકા.

❁ ફિર મુંહ ન પડે કભી ખિઝાં કા,
દે દે ઐસી બહાર આકા.

❁ જિસ કી મરઝી ખુદા ન ટાલે,
મેરા હૈ વો નામદાર આકા.

❁ હૈ મિલ્કે ખુદા પે જિસ કા કબ્ઝા,
મેરા હૈ વો કામગાર આકા.

❁ સોયા કિયે ના-બકાર બંદે,
રોયા કિયે ઝાર ઝાર આકા.

❁ કયા ભૂલ હય ઉન કે હોતે કેહલાએં,
દુનિયા કે યે તાજદાર આકા.

❁ ઉન કે અદના ગદા પે મિટ જાએં,
ઐસે ઐસે હઝાર આકા.

❁ અપની રહેમત '**રઝા**' પે કર લો,
''**લા-યકરબો હુલ-બવાર**'' આકા.

વો સજદા, કે સર કો ખબર ન હો

✡ પુલ સે ઉતારો રાહ ગુઝર કો ખબર ન હો,
જિબ્રઈલ પર બિછાએં, તો પર કો ખબર ન હો.

✡ કાંટા મેરે જિગર સે ગમે રોઝગાર કા,
યૂં ખીંચ લીજીએ કે જિગર કો ખબર ન હો.

✡ ફરિયાદ ઉમ્મતી જો કરે હાલે ઝાર મેં,
મુમ્કિન નહીં કે ખૈરે બશર કો ખબર ન હો.

✡ કેહતી થી યે બુરાક સે ઉસ કી સુબૂક રવી,
યૂં જાઈયે કે ગર્દે સફર કો ખબર ન હો.

✡ ફરમાતે હૈં, યે દોનોં હૈં સરદારે દો જહાં,
એ મુરતઝા, અતીકો ઉમર કો ખબર ન હો.

✡ ઐસા ગુમા દે, ઉન કી વિલા મેં ખુદા હમેં,
ઢુંઢા કરેં, પર અપની ખબર કો ખબર ન હો.

✡ એ ખારે તયબહ ! દેખ, કે દામન ન ભીગ જાએં,
યૂં દિલ મે આ, કે દીદ-એ-તર કો ખબર ન હો.

✡ એ શોકે દિલ, યે સજદા ગર ઉન કો રવા નહીં,
અચ્છા વો સજદા કીજીએ કે સર કો ખબર ન હો.

✡ ઉન કે સિવા **'રઝા'** કોઈ હામી નહીં જહાં,
ગુઝરા કરે પિસર પે, પિદર કો ખબર ન હો.

મરતબ-એ-ગૌષે પાક

✪ વાહ કયા મરતબા એ ગૌષ હૈ બાલા તેરા,
ઊંચે ઊંચો કે સરોં સે કદમ આ'લા તેરા.

✪ સર ભરા કયા કોઈ જાને કે હૈ કૈસા તેરા,
ઔલિયા મલતે હૈં આંખે, વો હૈ તલ્વા તેરા.

✪ કયા દબે જિસ પે હિમાયત કા હો પંજા તેરા,
શૈર કો ખતરે મેં લાતા નહીં કુત્તા તેરા.

✪ તૂં હુસૈની હસની કયૂં ન મુહય્યુદ્દીં હો,
એ ખિઝર મજમએ બેહરૈન હૈ ચશ્મા તેરા.

✪ કસ્મેં દે દે કે ખિલાતા હૈ પિલાતા હૈ તુઝે,
પ્યારા અલ્લાહ તેરા, ચાહને વાલા તેરા.

✪ મુસ્તફા કે તને બે સાયા કા સાયા દેખા,
જિસને દેખા મેરી જાં જલ્વ-એ-ઝયબા તેરા.

✪ નબવી મેંહ, અલવી ફસ્લ, બતૂલી ગુલશન,
હસની ફૂલ, હુસૈની હૈ મહકના તેરા.

✪ નબવી ઝિલ, અલવી બુર્જ, બતૂલી મન્ઝિલ,
હસની ચાંદ, હુસૈની હૈ ઉજાલા તેરા.

- નબવી ખૂર, અલવી કોહ, બતૂલી મઅદન,
  હસની લઅલ, હુસૈની હૈ તજલ્લા તેરા.

- તુઝસે દર, દરસે સગ, ઔર સગસે હૈ મુઝ કો નિસ્બત,
  મેરી ગરદન મેં ભી હૈ દૂર કા દોરા તેરા.

- ઈસ નિસાની કે જો સગ હૈં, નહીં મારે જાતે,
  હશ્ર તક મેરે ગલે મેં રહે પટ્ટા તેરા.

- મેરી કિસ્મત કી કસમ ખાએં સગાને બગદાદ,
  હિન્દ મેં ભી હૂં તો દેતા રહૂં પહેરા તેરા.

- બદ સહી, ચાર સહી, મુજરિમો નાકારા સહી,
  એ વો કૈસા હી સહી, હૈ તો કરીમા તેરા.

- મુઝ કો રૂસ્વા ભી અગર કોઈ કહેગા તો યૂં હીં,
  કે વહી ના વો 'રઝા' બન્દએ રૂસ્વા તેરા.

- હૈં 'રઝા' યૂં ન બિલક, તૂં નહીં જય્યદ તો ન હો,
  સય્યદે જય્યદે હર દહર હૈ મૌલા તેરા.

- ફખ્રે આકા મેં 'રઝા' ઔર ભી ઈક નઝમે રફીઅ,
  ચલ લિખા લાએં ષના ખ્વાનોં મેં ચહેરા તેરા.

લગા કર એક ઠોકર

- પૂછતે કયા હો, અર્શ પર યૂં ગએ મુસ્તફા કે યૂં,
  કૈફ કે પર જહાં જલેં, કોઈ બતાએ કયા કે યૂં.

- કસ્રે દના કે રાઝ મેં, અકલેં તો ગુમ હૈં, જૈસી હૈં,
  રૂહે-કુદસ સે પુછીએ, તુમ ને ભી કુછ સુના કે યૂં.

- મૈં ને કહા કે જલ્વા અસ્લ મેં કિસ તરહ ઘૂમેં,
  સુબ્હ ને નૂરે મહર મેં મિટ કે દિખા દિયા કે યૂં.

- હાએ રે, ઝૌકે બે-ખૂદી, દિલ જો સંભલને સા લગા,
  છક કે મહક મેં ફૂલ કી ગિરને લગી સબા કે યૂં.

- દિલ કો હૈ ફિક્ર, કિસ તરહ મુર્દે જીલાતે હૈં હુઝૂર,
  એ મૈં ફિદા, લગા કર એક ઠોકર ઈસે બતા કે યૂં.

- બાગ મેં શુક્રે-વસ્લ થા, હિજ્ર મેં હાએ હાએ ગુલ,
  કામ હૈ ઉન કે ઝિક્ર સે, ખૈર, વો યૂં હુવા, કે યૂં.

- જા કહે શેઅરો-પાસે શરઅ દોનોં કા હુસ્ન કયૂં કર આએ,
  લા ઉસે પૈશે જલ્વા ઝમઝમ-એ-કે 'રઝા' કે યૂં.

સર કટાતે હૈં મર્દાને અરબ

✡ ફિર ઉઠા વલ્વલએ યાદે મુગીલાને અરબ,
ફિર ખિંચા દામને દિલ સૂએ બયાબાને અરબ.

✡ બાગે ફિરદૌસ કો જાતે હૈં હઝારાને અરબ,
હાએ સેહરા એ અરબ, હાએ બયાબાને અરબ.

✡ મીઠી બાતેં તેરી, દીને અજમ, ઈમાને અરબ,
નમકીં હુસ્ન તેરા, જાને અજમ, શાને અરબ.

✡ અબ તો હૈ ગિરય-એ-ખૂં ગોહર દામાને અરબ,
જિસ મેં દો લઅલ થે ઝહરા કે, વો થી કાને અરબ.

✡ દિલ વહી દિલ હૈ જો આંખોં સે હો હૈરાને અરબ,
આંખેં વો આંખેં હૈં જો દિલ સે હો કુરબાને અરબ.

✡ હાએ કિસ વકત લગી ફાંસ અલમ કી દિલ મેં,
કે બહોત દૂર રહે ખારે મુગીલાને અરબ.

✡ ફસ્લે ગુલ લાખ ન હો, વસ્લ કી રખ આસ હઝાર,
ફૂલતે ફલતે હૈં બે-ફસ્લ ગુલિસ્તાને અરબ.

✡ સદકે હોને કો ચલે આતે હૈં લાખોં ગુલઝાર,
કુછ અજબ રંગ સે ફૂલા હૈ ગુલિસ્તાને અરબ.

✡ અર્શ સે મુઝદ-એ-બિલ્કીસે શફાઅત લાયા,
તાઈરે સિદરા નશીં, મુર્ગે સુલેમાને અરબ.

✡ હુસ્ને યુસુફ પે કટીં મિસ્ર મેં અંગુશ્તે ઝનાં,
સર કટાતે હૈં તેરે નામ પે મર્દાને અરબ.

✡ પાએ જિબરીલ ને સરકાર સે કયા કયા ઈલ્કાબ,
ખુસ્રવે-ખૈલે-મલક, ખાદિમે સુલતાને અરબ.

✡ બુલબુલો નિલપરો કિબ્ક બનો પરવાનો,
મેહો-ખૂરશીદ પે હંસતે હૈં ચિરાગાને અરબ.

✡ તેરે બે-દામ કે બંદે હૈં રઈસાને અજમ,
તેરે બે-દામ કે બંદે હૈં હઝારાને અરબ.

✡ હશ્ત ખુલ્દ આએં વહાં કસ્બે લતાફત કો **'રઝા'**,
ચાર દિન બરસે જહાં અબ્રે બહારાને અરબ.

''આતિશે દોઝખ હરામ''

યા રબ ! અતા હો મુઝ કો વિલા ઉન કે નામ કી,
શયદા પે જિન કે આતિશે દોઝખ હરામ કી,
સદકા ઉન્હી કા, ઉન કે ગઝબ સે બચા મુઝે,
દુશ્મન પે, જિનકે નેઅમતે જન્નત હરામ કી

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

ઉઠ મેરે ધૂમ મચાને વાલે

❋ આંખેં રો રો કે સુજાને વાલે,
જાને વાલે, નહીં આને વાલે.

❋ ઝુબહ હોતે હૈં વતન સે બિછડે,
દેસ ક્યૂં ગાતે હૈં, ગાને વાલે.

❋ અરે, બદ ફાલ બૂરી હોતી હૈ,
દેસ કા જંગલા સુનાને વાલે.

❋ સુન લે આ'દા, મેં બિગડને કા નહીં,
વો સલામત હૈં બનાને વાલે.

❋ આંખે કુછ કેહતી હૈં તુઝ સે પૈગામ,
ઓ, દરે યાર કે જાને વાલે.

❋ નફસ મૈં ખાક હૂવા, તૂં ન મિટા,
હે મેરી જાન કે ખાને વાલે.

❋ જીતે કયા દેખ કે હૈં, એ હૂરો,
તયબહ સે ખુલ્દ મેં આને વાલે.

❋ નીમ જલ્વે મેં દો આલમ ગુલઝાર,
વાહ વા, રંગ જમાને વાલે.

❋ હુસ્ન તેરા સા, ન દેખા, ન સુના,
કેહતે હૈં, અગલે ઝમાને વાલે.

❋ વહી ધૂમ ઉન કી હૈ, માશાઅલ્લાહ,
મિટ ગએ આપ, મિટાને વાલે.

❋ લબે સેરાબ કા સદકા, પાની,
એ, લગી દિલ કી બુઝાને વાલે.

❋ સાથ લે લો મુઝે, મૈં મુજરિમ હૂં,
રાહ મે પડતે હૈં થાને વાલે.

❋ હો ગયા ધક સે કલેજા મેરા,
હાએ રૂખ્સત કી સુનાને વાલે.

❋ કુશ્ત-એ-દશ્તે-હરમ જન્નત કી,
ખિડકીયાં અપને સિરહાને વાલે.

❋ ક્યૂં **'રઝા'** આજ ગલી સૂની હૈ,
ઉઠ મેરે ધૂમ મચાને વાલે.

સિર્ફ ઉન કી રસાઈ હૈ

✸ સુનતે હૈં કે મેહશર મેં સિર્ફ ઉન કી રસાઈ હૈ,
ગર ઉન કી રસાઈ હૈ, લો જબ તો બન આઈ હૈ.

✸ મચલા હૈ કે રહમત ને ઉમ્મીદ બંધાઈ હૈ,
ક્યા બાત તેરી મુજરિમ, ક્યા બાત બનાઈ હૈ.

✸ સબને સફે મેહશર મેં લલકાર દિયા હમ કો,
એ બૈકસોં કે આકા, અબ તેરી દુહાઈ હૈ.

✸ યૂં તો સબ ઉન્હીં કા હૈ, પર દિલ કી અગર પૂછો,
યે ટૂટે હૂએ દિલ હી, ખાસ ઉન કી કમાઈ હૈ.

✸ બાઝારે અમલ મેં તો સૌદા ન બના અપના,
સરકારે કરમ તુઝ મેં ઐબી કી સમાઈ હૈ.

✸ ગિરતે હુઓં કો મુઝદા,સજદે મેં ગિરે મૌલા,
રો રો કે શફાઅત કી, તમહીદ ઉઠાઈ હૈ.

✸ એ દિલ યે સુલગના ક્યા, જલના હૈ તો જલ ભી ઉઠ,
દમ ઘૂટને લગા ઝાલિમ, ક્યા ધૂની રમાઈ હૈ.

✸ મુજરિમ કો ન શરમાઓ, એહબાબ કફન ઢક દો,
મુંહ દેખ કે ક્યા હોગા, પરદે મેં ભલાઈ હૈ.

✸ અબ આપ હીં સંભાલો તો, કામ અપને સંભલ જાએં,
હમ ને તો કમાઈ સબ, ખૈલોં મેં ગંવાઈ હૈ.

✸ એ ઈશ્ક તેરે સદકે, જલને સે છુટે સસ્તે,
જો આગ બુઝા દેગી, વો આગ લગાઈ હૈ,

✸ હમ દિલ જલે હૈં કિસ કે, હટ ફિત્નોં કે પરકાલે,
ક્યૂં ફૂંક દૂં ઈક ઉફ સે, ક્યા આગ લગાઈ હૈ.

✸ હિર્સો-હવસ બદ સે, દિલ તૂં ભી સિતમ કરલે,
તૂં હી નહીં બૈગાના, દુનિયા હી પરાઈ હૈ.

✸ તયબા ન સહી અફઝલ, મક્કા હી બડા ઝાહિદ,
હમ ઈશ્ક કે બન્દે હૈં, ક્યૂં બાત બઢાઈ હૈ.

✸ મતલઅ મેં યે શક ક્યા થા, વલ્લાહ **'રઝા'** વલ્લાહ,
સિર્ફ ઉન્કી રસાઈ હૈ, સિર્ફ ઉન્કી રસાઈ હૈ.

''કૌન હૈ, જો ન ચાહે તુમ કો''

આબિદો આસી વ તાઈબ સબ હૈં,
આગે એ જાન, જિસે તુમ ચાહો,
કૌન હૈ વો જો ન ચાહે તુમ કો,
કિસ્મત ઉસ્કી હૈ, જિસે તુમ ચાહો.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

દર ખોલા હૈ જન્નત કા

- મુહમ્મદ મઝહરે કામિલ હૈ, હક કી શાનો ઈઝઝત કા,
નઝર આતા હૈ ઈસ કષરત મેં કુછ અંદાઝ વહેદત કા.

- યહી હૈ અસ્લે આલમ માદ-એ-ઈજાદ ખલ્કત કા,
યહાં વહેદત મેં બર્પા હૈ, અજબ હંગામા કષરત કા.

- ગદા ભી મુન્તઝિર હૈં, ખુલ્દ મેં નૈકોં કી દઅવત કા,
ખુદા દિન ખૈર સે લાએ, સખી કે ઘર ઝિયાફત કા.

- ન રખ્ખી ગુલ કે જોશે હુસ્ન ને ગુલશન મેં જા બાકી,
ચટકતા ફિર કહાં ગુન્ચા કોઈ બાગે રિસાલત કા.

- બઢા યે સિલસિલા રહમત કા દૌરે ઝુલ્ફે વાલા મેં,
તસલ્સુલ કાલે કોસોં રેહ ગયા ઈસ્યાં કી ઝુલ્મત કા.

- સફે માતમ ઉઠે, ખાલી હો ઝિન્દાં, ટૂટે ઝન્જીરેં,
ગુનેહગારો ચલો, મૌલાને દર ખોલા હૈ જન્નત કા.

- સિખાયા હૈ યે કિસ ગુસ્તાખ ને આઈને કો યા રબ,
નઝારા રૂએ જાનાં કા, બહાના કર કે હયરત કા.

- ઈધર ઉમ્મત કી હસરત પર, ઉધર ખાલિક કી રહેમત પર,
નિરાલા તૌર હોગા, ગરદિશે ચશ્મે શફાઅત કા.

- મદદ એ જોશિશે ગિર્યા, બહા દે કોહ ઔર સેહરા,
નઝર આ જાએ જલ્વા બે-હિજાબ ઉસ પાક તુર્બત કા.

- ન હો આકા કો સજદા, આદમો યુસુફ કો સજદા હો,
મગર સદ્દે ઝરા-એ-દાબ હૈ, અપની શરીઅત કા.

- યહાં છિડકા નમક, વાં મરહમે કાફૂર હાથ આયા,
દિલે ઝખ્મી, નમક પરવર્દા હૈ, કિસ કી મલાહત કા.

- ઝબાને ખાર કિસ કિસ દર્દ સે ઉન કો સુનાતી હૈ,
તડપના દશ્તે તયબહ મેં જિગર ઉફગારે ફુર્કત કા.

- સરહાને ઉન કે બિસ્મિલ કે, યે બૈતાબી કા માતમ હૈ,
શહે કૌષર તરર્હુમ, તિશ્તા જાતા હૈ ઝિયારત કા.

- જિન્હેં મરકદ મેં તા હશ્ર ઉમ્મતી કેહ કર પુકારોગે,
હમેં ભી યાદ કરલો ઉન મેં, સદકા અપની રહેમત કા.

- **'રઝાએ'** ખસ્તા જોશે બેહરે ઈસ્યાં સે ન ગભરાના,
કભી તો હાથ આ જાએગા, દામન ઉન કી રહેમત કા.

ફિર તો હમેશા ઝિન્દગાની હૈ

✪ **''ન અર્શે અયમન''**, **''ન ઈન્ની ઝાહેબુન''** મેં મહેમાની હૈ,
ન **''લુત્ફે ઉદનો-યા-અહમદ''**,**''નસીબે લન-તરાની''** હૈ.

✪ નસીબે દોસ્તાં, ગર ઈન કે દર પર મૌત આની હૈ,
ખુદા યૂંહી કરે, ફિર તો હંમેશા ઝિન્દગાની હૈ.

✪ ઉસી દર પર તડપતે હૈં, મચલતે હૈં, બિલકતે હૈં,
ઉઠા જાતા નહીં, ક્યા ખૂબ અપની ના-તવાની હૈ.

✪ હર એક દીવારો દર પર મહેરને કી હૈ જબીં સાઈ,
નિગારે મસ્જિદે અકદસ મેં કબ સોને કા પાની હૈ.

✪ તેરે મંગતા કી ખામોશી, શફાઅત ખ્વાહ હૈ ઉસ કી,
ઝબાને બે-ઝૂબાની તર્જુમાને ખસ્તા જાની હૈ.

✪ જહાં કી ખાકરૂબીને, ચમન આરા કિયા તુઝ કો,
સબા હમને ભી ઉન ગલિયોં કી કુછ દિન ખાક છાની હૈ.

✪ શહા ! ક્યા ઝાત તેરી હક નુમા હૈ ફર્દે ઈમ્કાં મેં,
કે તુઝ સે કોઈ અવ્વલ હૈ, ન તેરા કોઈ ષાની હૈ.

✪ **ઝિયાબુન-ફી-ષિયાબિન** લબ પે કલ્મા, દિલ મેં ગુસ્તાખી
સલામ ઈસ્લામે મુલ્હિદ કો કે તસ્લીમે ઝુબાની હૈ.

✪ ઈસી સરકાર સે દુનિયાં-વ-દીં મિલતે હૈં સાઈલ કો,
યહી દરબારે આલી કન્ઝે આમાલો-અમાની હૈ.

✪ દરૂદેં સૂરતે હાલા મુહીતે માહે તયબહ હૈ,
બરસતા ઉમ્મતે આસી પે અબ રહેમત કા પાની હૈ.

✪ વો સરગર્મે શફાઅત હૈં, અરક અફશાં હૈ પૈશાની,
કરમ કા ઈત્ર, સંદલ કી ઝમીં, રહેમત કા પાની હૈ.

✪ યે સર હો, ઔર ખાકે દર, વો ખાકે દર હો ઔર યે સર,
'રઝા' વો ભી અગર ચાહેં, તો અબ દિલ મેં યે ઠાની હૈ..

''નુકસાન મેં કામિલ હૂં મૈં''

કિસ મૂંહ સે કહૂં રશ્કે અનાદિલ હૂં મૈં,
શાઈર હૂં, ફસીહે બે-મમાષિલ હૂં મૈં,
હકકા, કોઈ સન્અત નહીં આતી મુઝ કો,
હાં, યે હૈ કે નુકશાન મેં કામિલ હૂં મૈં.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

દેશ કી ચીજ ગાઈ ક્યું ?

◉ યાદે વતન સિતમ કિયા, દશ્તે હરમ સે લાઈ ક્યૂં,
બેઠે બિઠાએ બદ નસીબ, સર પે બલા ઉઠાઈ ક્યૂં.

◉ દિલ મેં તો ચોટ થી દબી, હાએ ગઝબ ઉભર ગઈ,
પૂછો તો આહે સર્દ સે, ઠંડી હવા ચલાઈ ક્યૂં.

◉ બાગે અરબ કા સર્વે નાઝ, દેખ લિયા હૈ વર્ના આજ,
કુમરી જાને ગમઝદા, ગૂંજ કે ચેહચહાઈ ક્યૂં.

◉ છોડ કે ઈસ હરમ કો આપ બન મેં ઠગો કે આ બસો,
ફિર કહો સર પે ઘર કે હાથ, લુટ ગઈ સબ કમાઈ ક્યૂં.

◉ નામે મદીના લે દિયા, ચલને લગી નસીમે ખુલ્દ,
સોઝિશે ગમ કો હમને ભી કેસી હવા બતાઈ ક્યૂં.

◉ કિસ કી નિગાહ કી હયા, ફિરતી હૈ મેરી આંખ મેં,
નરગિસે મસ્ત નાઝ ને, મુઝ સે નઝર ચુરાઈ ક્યૂં.

◉ તૂ ને તો કર દિયા તબીબ, આતિશે સીના કા ઈલાજ,
આજ કે દૌરે આહ મેં, બૂ-એ-કબાબ આઈ ક્યૂં.

◉ ફિક્રે મઆશ બદ બલા, હૌલે મઆદ જાં ગુઝા,
લાખોં બલા મેં ફંસને કો, રૂહ બદન મેં આઈ ક્યૂં.

◉ હો ન હો, આજ કુછ મેરા ઝિક્ર હુઝૂર મેં હુવા,
વર્ના મેરી તરફ ખૂશી દેખ કે મુસ્કુરાઈ ક્યૂં.

◉ હૂરે જિનાં સિતમ કિયા, તયબહ નઝર મેં ફિર ગયા,
છેડ કે પરદ-એ-હિજાઝ, દેશ કી ચીઝ ગાઈ ક્યૂં.

◉ અર્ઝ કરૂં હુઝૂર સે, દિલ તો મેરે ખેર હૈ,
પીટતી સર કો આરઝૂ, દશ્તે હરમ સે આઈ ક્યૂં.

◉ ગફલતે શૈખો-શાબ પર, હંસતે હૈં તિફલે શીરખ્વાર,
કરને કો ગુદગુદી અબષ, આને લગી બુહાઈ ક્યૂં.

◉ હસરતે-નૌ કા સાનેહા, સૂનતે હી દિલ બિગડ ગયા,
ઐસે મરીઝ કો **'રઝા'** મર્ગે જવાં સૂનાઈ ક્યૂં.

''તુર્બતે શાહ-દિલે કા'બા''

કા'બા સે અગર તુબતિ શેહ ફાઝિલ હૈ,
ક્યૂં બાઐં તરફ ઉસ કે લિયે મંઝિલ હૈ,
ઈસ ફિક્ર મેં જો દિલ કી તરફ ધ્યાન ગયા,
સમઝા કે વો જિસ્મ હૈ, યે મકદે દિલ હૈ.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

શહેનશાહ કા રોઝા દેખો

✦ હાજીઓ, આઓ, શહેનશાહ કા રોઝા દેખો,
કા'બા તો દેખ ચુકે, કા'બે કા કા'બા દેખો.

✦ રૂકને શામી સે મિટી, વેહશતે શામે ગુર્બત,
અબ મદીને કો ચલો, સુબ્હે દિલ આરા દેખો.

✦ આબે ઝમઝમ તો પિયા, ખૂબ બુઝાઈં પ્યાસેં,
આઓ, જૂદે શહે કૌષર કા ભી દરિયા દેખો.

✦ ઝૈરે મીઝાબ મિલે, ખૂબ કરમ કે છીંટે,
અબ્રે રહેમત કા યહાં ઝોર બરસના દેખો.

✦ ધૂમ દેખી હૈ દરે કા'બા પે બૈતાબોં કી,
ઉન કે મુશ્તાકો મેં હસરત કા તડપના દેખો.

✦ મિષલે પરવાના ફિરા કરતે થે જિસ શમ્આ કે ગિર્દ,
અપની ઉસ શમ્આ કો, પરવાના યહાં કા દેખો.

✦ ખૂબ આંખો સે લગાયા હૈ ગિલાફે કા'બા,
કસ્રે મેહબૂબ કે પરદે કા ભી જલ્વા દેખો.

✦ વાં મુતીઓં કા જિગર ખૌફ સે પાની પાયા,
યા, સિયાહકારોં કા દામન પે મચલના દેખો.

✦ અવ્વલીં ખાન-એ-હક કી તો ઝિયાએં દેખીં,
આખરીં બયતે-નબી કા ભી તજલ્લા દેખો.

✦ ઝીનતે કા'બા મે થા, લાખ ઉરૂસોં કા બનાઉ,
જલ્વા ફરમાં યહાં કૌનૈન કા દુલ્હા દેખો.

✦ અયમને તૂર કા થા, રૂકને યમાની મેં ફરોગ,
શોઅલ-એ-તૂર યહાં અંજુમન આરા દેખો.

✦ મેહરે માદર કા મઝા દેતી થી આગૌશે હતીમ,
જિન પે માં-બાપ ફિદા, યાં કરમ ઉન કા દેખો.

✦ અર્ઝે હાજત મેં રહા કા'બા કફીલુલ-હુજ્જાજ,
આઓ, અબ દાદ રસિયે શહે તયબહ દેખો.

✦ ધો ચુકા ઝુલ્મતે દિલ, બોસએ સંગે અસ્વદ,
ખાક બોસિયે મદીને કા ભી રૂત્બા દેખો.

✦ કર ચુકી રફઅતે કા'બા પે નઝર પરવાઝેં,
ટોપી અબ થામ કે ખાકે દરે વાલા દેખો.

✦ બે-નિયાઝી સે વહાં કાંપતી પાઈ તાઅત,
જોશે રહેમત પે યહાં નાઝ ગુનાહ કા દેખો.

✦ જુમ્એ મકકા થા ઈદ એહેલે ઈબાદત કે લિયે,
મુજરિમોં આઓ યહાં ઈદે દો-શંબા દેખો.

✦ મુલ્તઝિમ સે તો ગલે લગ કે નિકાલે અરમાં,
અદબો શોક કા યાં બાહમ ઉલઝના દેખો.

✦ રકસે બિસ્મિલ કી બહારેં તો મિના મેં દેખીં,
દિલે ખૂં-ના -બ - ફશાં કા ભી તડપના દેખો.

✦ ગૌર સે સુન તો '**રઝા**', કા'બા સે આતી હૈ સદા,
મેરી આંખો સે મેરે પ્યારે કા રોઝા દેખો.

મેહકી શાખ

☆ તૂબા મેં જો સબ સે ઊંચી, નાઝુક, સીધી નિકલી શાખ,
માંગૂં નઅતે નબી લિખને કો, રૂહે કુદસ સે ઐસી શાખ.

☆ મૌલા ગુલબન, રહેમત ઝહરા, સિબ્તૈન ઉસ કી કલીયાં ફૂલ,
સિદ્દીકો ફારૂકો ઉસ્માનો હૈદર, હર એક ઉસ કી શાખ.

☆ શાખે કામતે શેહ મેં, ઝુલ્ફો ચશ્મો રૂખ્સારો લબ મેં,
સુન્બુલ, નરગિસ, ગુલ, પંખડીયાં, કુદરત કી કયા ફૂલી શાખ.

☆ અપને ઈન બાગોં કા સદકા, વો રહેમત કા પાની દે,
જિસ સે નખ્લે દિલ મેં હો પૈદા, પ્યારે તેરી વિલા કી શાખ.

☆ યાદે રૂખ મેં આહેં કર કે, બન મેં મૈં રોયા, આઈ બહાર,
ઝુમેં નસીમેં, નીસાં બરસા, કલિયાં ચટકી, મેહકી શાખ.

☆ ઝાહિરો-બાતીન,અવ્વલો-આખીર,ઝૈયબે ફુરૂઓ,ઝયને ઉસૂલ,
બાગે રિસાલત મેં હૈ તૂંહી ગુલ, ગુન્ચા, જડ, પત્તી, શાખ.

☆ આલે અહમદ, ખુદ બે-યદી, યા સૈયદ હમઝા કુન મદદી,
વકતે ખિઝાંને ઉમ્રે **'રઝા'** હો, બર્ગે હુદા સે ન આરી શાખ.

તમન્ના કયા હય ?

✸ કિસ કે જલ્વે કી ઝલક હૈ યે ઉજાલા કયા હૈ,
હર તરફ દીદ-એ-હસરત ઝદા તકતા કયા હૈ.

✸ માંગ, મન માનતી, મુંહ માંગી મુરાદેં લેગા,
ન યહાં 'ના' હૈ, ન મંગતા સે યે કેહના કયા હૈ.

✸ હમ હૈં ઉન કે, વો હૈં તેરે, તો હૂએ હમ તેરે,
ઈસ સે બઢ કર તેરી સમ્ત ઔર વસીલા કયા હૈ.

✸ ઉન કી ઉમ્મત મેં બનાયા, ઉન્હેં રહેમત ભેજા,
યૂં ન ફર્મા કે તેરા રહમ મેં દા'વા કયા હૈ.

✸ સદકા પ્યારે કી હયા કા, ન લે મુઝ સે હિસાબ,
બખ્શ બે-પુછે, લજાએ કો લજાના કયા હૈ.

✸ ઝાહિદ ઉન કા મૈં ગુનેહગાર, વો મેરે શાફેઅ,
ઈત્ની નિસ્બત મુઝે કયા કમ હૈ ? તૂં સમજા કયા હૈ.

✸ બૈ-બસી હો, જો મુઝે પુરશિસે આ'માલ કે વકત,
દોસ્તો કયા કહૂં, ઉસ વકત તમન્ના કયા હૈ.

✸ કાશ, ફરિયાદ મેરી સુન કે યે ફરમાએં હુઝૂર,
હાં, કોઈ દેખો, યે કયા શોર હૈ, ગોગા કયા હૈ.

✸ કોન આફતઝદા હૈ ? કિસ પે બલા ટૂટી હૈ,
કિસ મુસીબત મેં ગિરફતાર હૈ, સદમા કયા હૈ.

✸ કિસ સે કહેતા હૈ કે લિલ્લાહ ખબર લિજીયે મેરી,
કયૂં હૈ બેતાબ, યે બે-ચૈની કા રોના કયા હૈ.

✸ ઉસ્કી બેચૈની સે હૈ, ખાતિરે અકદસ પે મલાલ,
બૈકસી કૈસી હૈ, પુછો કોઈ ગુઝરા કયા હૈ.

✸ યૂં મલાઈક કરેં મઅરૂઝ કે ઈક મુજરિમ હૈ,
ઉસ સે પુરશિસ હૈ, બતા તૂને કિયા કયા કયા હૈ.

✸ સામના કહર કા હૈ, દફતરે આ'માલ હૈ પૈશ,
ડર રહા હૈ કે ખુદા હુકમ સુનાતા કયા હૈ.

✸ આપ સે કરતા હૈ ફરિયાદ કે યા શાહે રૂસૂલ,
બન્દા બેકસ હૈ, શહા રહમ મેં વકફા કયા હૈ.

✸ અબ કોઈ દમ મેં ગિરફતારે બલા હોતા હૂં,
આપ આજાએં તો કયા ખૌફ હૈ, ખટકા કયા હૈ.

✸ સુન કે યે અર્ઝ મેરી બહરે કરમ જોશ મેં આએ,
યૂં મલાઈક કો હો ઈરશાદ ઠહેરના કયા હૈ.

✸ કિસ કો તુમ મુરિદે આફાત કિયા ચાહતે હો,
હમ ભી તો આ કે ઝરા દેખેં, તમાશા કયા હૈ.

✸ ઉન કી આવાઝ પે કર ઉઠૂં મેં બેસાખ્તા શૌર,
ઔર તડપ કર યે કહૂં અબ મુજે પરવા કયા હૈ.

✸ લો વો આયા, મેરા હામી, મેરા ગમખ્વારે ઉમમ,
આ ગઈ જાં, તને-બે-જાં મેં, યે આના કયા હૈ.

✸ ફિર મુઝે દામને અકદસ મેં છુપા લેં સરવર,
ઔર ફરમાએં હટો, ઈસ પે તકાઝા કયા હૈ.

✸ બન્દા આઝાદ શુદા હૈ, યે હમારે દર કા,
કૈસા લેતે હો હિસાબ, ઈસ પે તુમ્હારા કયા હૈ.

✸ છોડ કર મુઝ કો ફરિશ્તે કહેં, મેહકૂમ હૈં હમ,
હુકમે-વાલા કી ન તઅમીલ હો, ઝહરા કયા હૈ.

✸ યે સમાં દેખ કે મેહશર મેં ઉઠે શૌર કે વાહ !
ચશ્મે-બદ દૂર હો, કયા શાન હૈ, રૂત્બા કયા હૈ.

✸ સદકા ઉસ રહમ કે ઉસ સાયએ દામન પે નિષાર,
અપને બન્દે કો મુસીબત સે બચાયા કયા હૈ.

✸ એ **'રઝા'** જાને અનાદિલ તેરે નગ્મોં પે નિષાર,
બુલબુલે બાગે મદીના તેરા કેહના કયા હૈ.

તીરે દુઆ, ખતા ન કરે

✵ હમારે દર્દે જિગર કી કોઈ દવા ન કરે,
કમી હો ઈશ્કે નબી મેં કભી ખુદા ન કરે.

✵ રૂખે નબી સે હૈ ફિર લાફ બંદગી ગુલ કો,
ખુદા કિસી કો બસ ઈત્ના ભી ના-સઝા ન કરે

✵ ઈશારા કર દેં અગર વો કમાને અબરૂ કા,
હમારા તીરે દુઆ, ફિર કભી ખતા ન કરે.

✵ કદે નબી કે સિવા કુછ હમેં નહીં ભાતા,
હમારે આગે કોઈ ઝિક્રે સરોકા ન કરે.

✵ હમારે દેખે હૂએ હૈં મદીને કે ઝર્રે,
સુના દો મહેર કો, અબ દા'વ-એ-ઝિયા ન કરે.

✵ નહીં મૈં રોતા હૂં, કુછ યાદે બાગો-ગુલશન મેં,
હમારે રોને પે, એ ગુલ, કોઈ હંસા ન કરે.

✵ ખિલેગા ગુન્ચ-એ-દિલ, ગુલ કી બાદે દામન સે,
હઝાર બાર અર્ક રેઝીયાં સબા ન કરે.

✵ યે દિલ કો ભાયા ગુલ, ઝખ્મ ઈશ્ક કા લિખા,
હઝાર ફૂલે ચમન, કસ્દે ઈન્તેહા ન કરે.

✵ **'રઝા'** - એ - નામા - સિયાહ કા, કહાં ઠિકાના હૈ,
શફાઅત ઉસ કી જો મેહશર મેં મુસ્તફા ન કરે.

(હદાઈકે બખ્શિશ–હિસ્સા–૩)

દિલ સે, હાં દિલ સે

☆ મો'મિન વો હૈ, જો ઉનકી ઈઝઝત પે મરે દિલ સે,
તઅઝીમ ભી કરતા હૈ નજદી, તો મરે દિલ સે.

☆ વલ્લાહ, વો સુન લેંગે, ફરિયાદ કો પહોચેંગે,
ઈત્ના ભી તો હો, કોઈ જો આહ કરે દિલ સે.

☆ બિછડી હૈ ગલી કૈસી, બિગડી હૈ બની કૈસી,
પૂછો કોઈ યે સદમા, અરમાન ભરે દિલ સે.

☆ ક્યા ઉસ કો ગિરાએ દહર, જિસ પર તૂ નઝર રખ્ખે,
ખાક ઉસ કો ઉઠાએ હશ્ર, જો તેરે ગિરે દિલ સે.

☆ બેહકા હૈ કહાં મજનૂ, લે ડાલી બનોં કી ખાક,
દમ ભર ન કિયા ખેમા, લયલા ને પરે દિલ સે.

☆ સોને કો તપાએં, જબ કુછ મેલ હો, યા કુછ મયલ,
ક્યા કામ જહન્નમ કે ઘરે કો ખરે દિલ સે.

☆ આતા હૈ દરે વાલા, યૂં ઝોકે તવાફ આના,
દિલ જાન સે સદકે હો, સર ગિર્દ ફિરે દિલ સે.

☆ એ અબ્રે કરમ ફરિયાદ, ફરિયાદ, જલા ડાલા,
ઈસ સોઝિશે ગમ કો હૈ ઝિદ, મેરે હરે દિલ સે.

☆ દરિયા હૈ ચઢા તેરા, કિત્ની હી ઉડાએ ખાક,
ઉતરેંગે કહાં મુજરિમ, એ અફૂ તેરે દિલ સે.

☆ કયા જાનેં યમે ગમ મેં, દિલ ડૂબ ગયા કૈસા,
કિસ તેહ કો ગએ અરમાં, અબ તક ન તેરે દિલ સે.

☆ કરતા તો હૈ યાદ ઉન કી, ગફલત કો ઝરા રોકે,
લિલ્લાહ **'રઝા'** દિલ સે, હાં દિલ સે, અરે દિલ સે.

''આધે સે હસન-આધે સે હુસૈન''

મખદૂમ ન થા, સાય-એ-શાહે ષકલૈન,
ઉસ નૂર કી જલ્વાગાહ થી ઝાતે હસનૈન,
તમ્ષીલ ને ઉસ સાયા કે દો હિસ્સે કિયે,
આધે સે હસન બને હૈં, આધે સે હુસૈન.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

તેરી ગલી સે જાએँ ક્યૂં

✪ ફિર કે ગલી ગલી તબાહ ઠોકરેં સબ કી ખાએ ક્યૂં,
દિલ કો જો અકલ દે ખુદા, તેરી ગલી સે જાએ ક્યૂં.

✪ રૂખ્સતે કાફલે કા શૌર, ગશ સે હમેં ઉઠાએ ક્યૂં,
સોતે હૈં ઉન કે સાએ મેં, કોઈ હમેં જગાએ ક્યૂં.

✪ બાર ન થે હબીબ કો, પાલતે હી ગરીબ કો,
રોએં જો અબ નસીબ કો, ચૈન કહો ગવાએ ક્યૂં.

✪ યાદે હુઝૂર કી કસમ, ગફલતે ઐશ હૈ સિતમ,
ખૂબ હૈં કૈદે ગમ મેં હમ, કોઈ હમેં છુડાએ ક્યૂં.

✪ દેખ કે હઝરતે ગની, ફૈલ પડે ફકીર ભી,
છાઈ હૈ અબ તો છાઉની, હશ્ર હી આ ન જાએ ક્યૂં.

✪ જાન હૈ ઈશ્કે મુસ્તફા, રોઝ ફુઝૂં કરે ખુદા,
જિસ કો હો દર્દ કા મઝા, નાઝે દવા ઉઠાએ ક્યૂં.

✪ યા, તો યૂં હી તડપ કે જાએં, યા વહી દામ સે છુડાએં,
મિન્નતે ગૈર ક્યૂં ઉઠાએં, કોઈ તરસ જતાએ ક્યૂં.

✪ ઉન કે જલાલ કા અષર, દિલ સે લગાએ હૈ કમર,
જો કે હો લોટ ઝખ્મ પર, દાગે જિગર મિટાએ ક્યૂં.

✪ ખુશ રહે ગુલ સે અન્દલીબ, ખારે હરમ મુઝે નસીબ,
મેરી બલા ભી ઝિક્ર પર, ફૂલ કે ખાર ખાએ ક્યૂં.

✪ ગર્દે મલાલ અગર ઢલે, દિલ કી કલી અગર ખિલે,
બર્ક સે આંખ ક્યૂં જલે, રોને પે મુસ્કરાએ ક્યૂં.

✪ જાને સફર નસીબ કો, કિસ ને કહા મઝે સે સો,
ખટકા અગર સહર કા હો, શામ સે મૌત આએ ક્યૂં.

✪ અબ તો ન રોક એ ગની, આદતે સગ બિગડ ગઈ,
મેરે કરીમ પહેલે હી, લુકમ-એ-તર ખિલાએ ક્યૂં.

✪ સંગે દરે હુઝૂર સે, હમ કો ખુદા ન સબ્ર દે,
જાના હૈ સર કો, જા ચુકે, દિલ કો કરાર આએ ક્યૂં.

✪ હય તો 'રઝા' નિરા સિતમ, જુર્મ પે ગર લજાએં હમ,
કોઈ બજાએ સોઝે ગમ, સાઝે તરબ બજાએ ક્યૂં.

''કાફી સુલતાને નઅત ગોયાં''

મહેકા હૈ મેરે બૂએ-દહન સે આલમ,
યાં નગ્મ-એ-શીરીં નહીં તલ્ખી સે બાહમ,
'કાફી' સુલતાને નઅત ગોયાં હૈ 'રઝા',
ઈન્શાઅલ્લાહ મૈં વઝીરે આઝમ.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

રઝા-એ-મુહમ્મદ ﷺ

☆ ઝહે ઈઝઝતો એતલાએ મુહમ્મદ, ﷺ
કે હય અર્શે હૈ ઝૈરે પા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ મકાં-અર્શ ઉન કા, ફલક ફર્શ ઉન કા,
મલક ખાદેમાને સરા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ ખુદા કી રઝા ચાહતે હૈં દો આલમ,
ખુદા ચાહતા હૈ, રઝા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ અજબ ક્યા અગર રહમ ફરમાએં હમ પર,
ખુદાએ મુહમ્મદ, બરા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ મુહમ્મદ બરાએ જનાબે ઈલાહી,
જનાબે ઈલાહી, બરા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ બહમ અહદ બાંધે હૈં, વસ્લે અબદ કા,
રઝાએ ખુદા ઔર રઝા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ દમે નઝઆ જારી હો, મેરી ઝબાં પર,
મુહમ્મદ, મુહમ્મદ, ખુદા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ બસી હૈ ઈત્રે મહેબૂબી-એ-કિબ્રિયા સે,
અબા-એ-મુહમ્મદ, કુબા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ અસાએ કલીમ અઝદહા-એ-ગઝબ થા,
ગિરોં કા સહારા અસા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ મૈં કુરબાન, કયા પ્યારી પ્યારી હૈ નિસ્બત,
યે આને ખુદા, વો ખુદા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ મુહમ્મદ કા દમ ખાસ બેહરે ખુદા હૈ,
સિવા-એ-મુહમ્મદ, બરા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ ખુદા ઉન કો કિસ પ્યાર સે દેખતા હૈ,
જો આંખેં હૈં, મહવે લિકા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ જલૂ મેં ઈજાબત, ખવાસી મેં રહમત,
બળ્હી કિસ તુઝુક સે દુઆ-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ ઈજાબત ને ઝુક કર ગલે સે લગાયા,
બળ્હી નાઝ સે, જબ દુઆ-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ ઈજાબત કા સહેરા, ઈનાયત કા જો'ળા,
દુલ્હન બન કે નિકલી દુઆ-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

☆ **'રઝા'** પુલ સે અબ વજદ કરતે ગુઝરીયે,
કે હૈ **''રબ્બે-સલ્લિમ''** સદા-એ-મુહમ્મદ. ﷺ

પ્યારે ગૈસૂ

✿ ચમને તયબહ મેં સુંબુલ જો સંવારે ગૈસૂ,
હૂર બઢ કર શિકને નાઝ પે વારે ગૈસૂ.

✿ કી જો બાલોં સે તેરે રોઝે કી જારૂબ કશી,
શબ કે શબનમ ને તબર્રૂક કો હૈં ધારે ગૈસૂ.

✿ હમ સિયાકારોં પે યા રબ, તપીશે મેહશર મેં,
સાયા અફગન હોં, તેરે પ્યારે કે પ્યારે ગૈસૂ.

✿ આખરે હજ, ગમે ઉમ્મત મેં પરેશાં હો કર,
તીરા બખ્તોં કી શફાઅત કો સિધારે ગૈસૂ.

✿ ગોશ તક સુનતે થે ફરિયાદ, અબ આએ તા-દોશ,
કે બનેં ખાના-બ-દોશોં કો સહારે ગૈસૂ.

✿ સુખે ધાનોં પે હમારે ભી કરમ હો જાએ,
છાએ રહેમત કી ઘટા બન કે તુમ્હારે ગૈસૂ.

✿ કા'બ-એ-જાં કો પિન્હાયા હૈ ગિલાફે મુશકીં,
ઉડ કે આએ હૈં જો અબરૂ પે તુમ્હારે ગૈસૂ.

✿ સિલસિલા પા કે શફાઅત કા ઝુકે પડતે હૈં,
સજદ-એ-શુક્ર કે કરતે હૈં ઈશારે ગૈસૂ.

❁ દેખો કુરઆં મેં શબે-કદ્ર હૈ તા મત્લએ ફજ્ર,
યઅને નઝદીક હૈં, આરિઝ કે વો પ્યારે ગૈસૂ.

❁ ભીની ખૂશ્બૂ સે મહક જાતી હૈં ગલિયાં વલ્લાહ,
કૈસે ફૂલોં મેં બસાએ હૈં તુમ્હારે ગૈસૂ.

❁ શાને રહેમત હૈ કે શાના ન જુદા હો દમ ભર,
સીના ચાકોં પે કુછ ઈસ દરજા હૈં પ્યારે ગૈસૂ.

❁ શાના હૈ પંજએ કુદરત તેરે બાલોં કે લિયે,
કૈસે હાથોં ને શહા, તેરે સંવારે ગૈસૂ.

❁ ઓહદે પાક કી ચોટી સે ઉલઝ લે શબ ભર,
સુબ્હ હોને દો, શબે ઈદ ને હારે ગૈસૂ.

❁ મુઝદા હો કિબ્લા સે ઘંઘોર ઘટાએં ઉમડીં,
અબરૂઓં પર વો ઝુકે ઝૂમ કે બારે ગૈસૂ.

❁ તારે શીરાઝએ મજમૂ-એ-કૌનેન હૈં યે,
હાલ ખુલ જાએ, જો ઈક દમ હો કિનારે ગૈસૂ.

❁ તેલ કી બૂન્દે ટપકતી નહીં બાલોં સે **'રઝા'**,
સુબ્હે આરિઝ પે લુટાતે હૈં, સિતારે ગૈસૂ.

બૂ પે ચલતે હૈં ભટકતે

★ ક્યા મહકતે હૈં, મહકને વાલે,
બૂં પે ચલતે હૈં, ભટકને વાલે.

★ ઝગમગા ઉઠી, મેરી ગોર કી ખાક,
તેરે કુરબાન, ચમકને વાલે.

★ મહે-બે-દાગ કે સદકે જાઊં,
યૂં દમકતે હૈં, દમકને વાલે.

★ અર્શ તક ફૈલી હૈ તાબે આરિઝ,
ક્યા ઝલકતે હૈં, ઝલકને વાલે.

★ ગુલે તયબહ કી ષના ગાતે હૈં,
નખ્લે તૂબા પે ચહકને વાલે.

★ આસિયો ! થામ લો, દામન ઉન કા,
વો નહીં હાથ ઝટકને વાલે.

★ અબ્રે રહેમત કે સલામી રહેના,
ફલતે હૈં પૌદે, લચકને વાલે.

★ અરે, યે જલ્વા-ગહે જાનાં હૈ,
કુછ અદબ ભી હૈ, ફરકને વાલે.

★ સુન્નીયોં ઈન સે મદદ માંગે જાઓ,
પડે બકતે રહેં, બકને વાલે.

★ શમ્એ યાદે રૂખે જાનાં ન બુઝે,
ખાક હો જાએં ભડકને વાલે.

★ મૌત કેહતી હૈ કે જલ્વા હૈ કરીબ,
ઈક ઝરા સો લેં, બિલકને વાલે.

★ દિલ સુલગના હી ભલા હૈ, એ ઝબ્ત,
બુઝ ભી જાતે હૈં, દહકને વાલે.

★ નખ્લ સે છુટ કે, યે કયા હાલ હુવા,
આહ ! ઓ પત્તે ખડકને વાલે.

★ જબ ગિરે, મુંહ સૂએ મૈખાના થા,
હોંશ મેં હૈં, યે બહેકને વાલે.

★ દેખ, ઓ ઝખ્મે દિલ, આપે કો
સંભાલ, ફૂટ બેહતે હૈં, તપકને વાલે.

★ કફે દરિયા-એ-કરમ મેં હૈં **'રઝા'**,
પાંચ ફવ્વારે, છલકને વાલે.

ન મિટેગા કભી ગૌષ કા ચર્ચા

✦ અલ-અમાં કહેર હૈ, એ ગૌષ વો તીખા તેરા,
મર કે ભી ચૈન સે સોતા નહીં, મારા તેરા.

✦ બાદલોં સે કહીં રૂકતી હૈ કડકતી બિજલી,
ઢાલેં છંટ જાતી હૈં, ઉડતા હૈ જો તૈગા તેરા.

✦ ઈસ પે યે કહેર કે અબ ચંદ મુખાલિફ તેરે,
ચાહતે હૈં કે ઘટા દેં કહીં પાયા તેરા.

✦ અકલ હોતી તો ખુદા સે ન લડાઈ લેતે,
યે ઘટાએં, ઉસે મન્ઝૂર બઢાના તેરા.

✦ **'વ-રફઅના-લકા-ઝિકરક'** કા હૈ સાયા તુઝ પર,
બોલ બાલા હૈ તેરા, ઝિક્ર હૈ ઉંચા તેરા.

✦ મિટ ગએ, મિટતે હૈં, મિટ જાએંગે, આ'દા તેરે,
ન મિટા હૈ, ન મિટેગા, કભી ચર્ચા તેરા.

✦ તૂં ઘટાએ સે કિસી કે, ન ઘટા હૈ, ન ઘટે,
જબ બઢાએ તુઝે અલ્લાહ તઆલા તેરા.

✦ ઈબ્ને ઝહરા સે તેને દિલ મેં હૈં યે ઝહર ભરે,
બ-લબે, ઓ મુન્કિરે બે-બાક યે ઝહરા તેરા.

✦ શાખ પર બેઠ કે જડ કાટને કી ફિક્ર મે હૈ,
કહીં નીચા ન દિખાએ તુઝે શજરા તેરા.

✦ હક સે બદ હો કે ઝમાને કા ભલા બનતા હૈ,
અરે મૈં ખૂબ સમઝતા હૂં, મુઅમ્મા તેરા.

✦ ગર્ઝ, આકા સે કરૂં અર્ઝ કે તેરી હૈ પનાહ,
બંદા મજબૂર હૈ, ખાતિર પે હૈ કબ્ઝા તેરા.

✦ કુન્જિયાં દિલ કી ખુદાને તુઝે દીં, ઐસી કર,
કે યે સીના હો મહોબ્બત કા ખઝીના તેરા.

✦ ધૂપ મેહશર કી વો જાંસોઝ કયામત હૈ મગર,
મુતમઈન હૂં કે મેરે સર પે હૈ પલ્લા તેરા.

✦ બેહજત ઉસ સિર કી હૈ, જો બેહજતુલ અસરાર મેં હૈ,
કે ફલકવાર મુરીદોં પે હૈ સાયા તેરા.

✦ એ **'રઝા'** ચીશ્ત ગમ અઝ જુમ્લા જહાં દુશ્મને તુસ્ત,
કર્દા અમ મા-મને ખૂદ કિબ્લએ હાજાતે-રા.

તુમ્હારે લીયે

✪ ઝમીનો-ઝમાં તુમ્હારે લીયે, મકીનો-મકાં તુમ્હારે લીયે,
ચુનીનો-ચુનાં તુમ્હારે લીયે, બને દો જહાં તુમ્હારે લીયે.

✪ દહન મેં ઝુબાં તુમ્હારે લીયે, બદન મેં હય જાં તુમ્હારે લીયે,
હમ આએ યહાં તુમ્હારે લીયે, ઉઠે ભી વહાં તુમ્હારે લીયે.

✪ ફરિશ્તે ખિદમ, રસુલે હશમ, તમામે ઉમમ, ગુલામે કરમ,
વુજૂદો-અદમ, હુદૂષો-કેદમ, જહાં મેં અયાં તુમ્હારે લીયે.

✪ કલીમો-નજી, મસીહો-સફી, ખલીલો-રઝી, રસુલો-નબી,
અતીકો-વસી, ગનીઓ-અલી, ષના કી ઝુંબા તુમ્હારે લીયે.

✪ ઈસાલતે કુલ, ઈમામતે કુલ, સિયાદતે કુલ, અમારતે કુલ,
હૂકુમતે કુલ, વિલાયતે કુલ, ખુદા કે યહાં તુમ્હારે લીયે.

✪ તુમ્હારી ચમક, તુમ્હારી દમક, તુમ્હારી ઝલક, તુમ્હારી મહક,
ઝમીનો-ફલક, સિમાકો-સમક મેં, સિકકા નિશાં તુમ્હારે લીયે.

✪ વો કન્ઝે નિહાં, યે નૂર ફિશાં, વો કુન સે અયાં, યે બઝમે ફકાં,
યે હર તનો-જાં, યે બાગે જિનાં, યે સારા સમાં તુમ્હારે લીયે.

✪ ઝુહુરે નિહાં, કયામે જહાં, રૂકૂએ મિહાં, સુજૂદે શહાં,
નિયાઝેં યહાં, નમાઝે વહાં, યે કિસ કે લિયે, હાં તુમ્હારે લીયે.

✪ યે શમ્સો-કમર, યે શામો-સહર, યે બર્ગો-શજર, યે બાગો-ષમર,
યે તૈગો-સિપર, યે તાજો-કમર, યે હુકમે રવાં તુમ્હારે લીયે.

✪ યે ફૈઝ દિયે, વો જૂદ કિયે, કે નામ લિએ ઝમાના જીએ,
જહાં ને લિયે, તુમ્હારે દિયે, યે અકરમીંયા તુમ્હારે લીયે.

✪ સિહાબે કરમ રવાના કિયે, કે આબે નેઅમ ઝમાના પીએ,
જો રખતે થે હમ વો ચાક સિયે, યે સત્રે બદાં તુમ્હારે લીયે.

✪ અતાએ અરબ, જિલાએ કરબ, ફુયૂઝે અજબ, બગૈરે તલબ.
યે રહેમતે રબ, હય કિસ કે સબબ, બ-રબ્બે જહાં તુમ્હારે લીયે.

✪ ન રૂહે અર્મીં, ન અર્શે બરીં, ન લોહે મુર્બીં, કોઈ ભી કહીં,
ખબર હીં નહીં, જો રમઝેં ખુલીં, અઝલ કી નિહાં તુમ્હારે લીયે.

✪ જિનાં મે ચમન, ચમન મેં સમન, સમન મેં ફબન, ફબન મેં દુલ્હન,
સઝાએ મેહન પર ઐસે મેનન, યે અમનો અમાં તુમ્હારે લીયે.

✪ ખલીલો-નજી, મસીહો-સફી, સભી સે કહી, કહીં ભી બની,
યે બે ખબરી કે ખલ્ક ફિરી, કહાં સે કહાં તુમ્હારે લીયે.

✪ બફૂરે સદા, સમા યે બંધા, યે સિદરહ ઉઠા વો અર્શ ઝૂકા,
સુફૂફે સમા ને સજદા કિયા, હુઈ જો અઝાં તુમ્હારે લીયે.

✪ ઈશારે સે ચાંદ ચીર દિયા, છુપે હુએ ખૂર કો ફૈર લિયા,
ગએ હુએ દિન કો અસ્ર કિયા, યે તાબો તવાં તુમ્હારે લીયે.

✪ સબા વો ચલે કે બાગ ફલે, વો ફુલ ખિલે કે દિન હોં ભલે,
લેવા કે તલે ષના મેં ખુલે, 'રઝા' કી ઝુબાં તુમ્હારે લીયે.

ક્યૂં ડરતે હો કિસી સે

★ અલ્લાહ અલ્લાહ કે નબી સે,
ફરિયાદ હૈ નફસ કી બદી સે.

★ દિન ભર ખૈલોં મેં ખાક ઉડાઈ,
લાજ આઈ ન ઝરોં કી હંસી સે.

★ શબ ભર સોને હી સે ગર્ઝ થી,
તારોં ને હઝાર દાંત પીસે.

★ ઈમાન પર મૌત બહેતર, ઓ નફસ,
તેરી નાપાક ઝિન્દગી સે.

★ ઓ શહદ નુમા-એ-ઝહર દર જામ,
ગુમ જાઊં કિધર તેરી બદી સે.

★ ગહરે પ્યારે પુરાને દિલ સોઝ,
ગુઝરા મૈં તેરી દોસ્તી સે.

★ તુઝ સે જો ઉઠાએ મૈંને સદમે,
ઐસે ન મિલે કભી કિસી સે.

★ ઉફ રે ખૂદ કામ બે-મુરવ્વત,
પડતા હૈ કામ આદમી સે.

★ તૂં ને હી કિયા ખુદા સે નાદિમ,
તૂં ને હી કિયા ખિજલ નબી સે.

★ કૈસે આકા કા હુકમ ટાલા,
હમ મર મિટે તેરી ખૂદ સરી સે.

★ આતી ન થી જબ બદી ભી તુઝ કો,
હમ જાનતે હૈં તુઝે જભી સે.

★ હમ ખાક મેં મિલ ચુકે હૈં કબ કે,
નિકલા ન ગુબાર તેરે જી સે.

★ રેહઝન ને લૂટ લી કમાઈ,
ફરિયાદ હૈ ખિઝરે હાશમી સે.

★ અલ્લાહ ! કૂએં મેં ખૂદ ગિરા હૂં,
અપની નાલિશ કરૂં તુઝી સે.

★ હૈં પુશ્ત પનાહ ગૌષે આઝમ,
ક્યૂં ડરતે હો તુમ 'રઝા' કિસી સે.

ઈન્તેખાબ હૂં

⦿ રશ્કે કમર હૂં, રંગે રૂખે આફતાબ હૂં,
ઝર્રા તેરા જો એ શહે ગરદૂં જનાબ હૂં.

⦿ બે અસલો બે ષબાત હૂં, બેહરે કરમ મદદ,
પરવરદ-એ-કિનારે સરાબો હુબાબ હૂં.

⦿ દિલ બસ્તા બે કરાર, જિગર ચાક અશ્કબાર,
ગુન્ચા હૂં, ગુલ હૂં, બર્કે તપાં હૂ, સેહાબ હૂં.

⦿ દા'વા હૈ સબ સે તેરી શફાઅત પે બેશતર,
દફતર મેં આસિયોં કે શહા ઈન્તેખાબ હૂં.

⦿ મિટ જાએ યે ખૂદી તો વો જલ્વા કહાં નહીં,
દરદા મેં આપ અપની નઝર કા હિજાબ હૂં.

⦿ કાલિબ તહી કિયે હમા આગોશ હૈ હિલાલ,
એ શેહ સવારે તયબહ મૈં તેરી રકાબ હૂં.

⦿ ક્યા ક્યા હૈં તુઝસે નાઝ તેરે કસ્ર કો કે મૈં,
કા'બે કી જાન, અર્શે બરીં કા જવાબ હૂં.

⦿ મૈં તો કહા હી ચાહૂં કે બંદા હૂં શાહ કા,
પર લુત્ફ જબ હૈ, કેહ દેં અગર વો જનાબ હૂં.

⦿ હસરત મેં ખાક, બોસી-એ-તયબહ કી એ 'રઝા'
ટપકા જો ચશ્મે મહેર સે વો ખૂને નાબ હૂં.

મેરી તુરબત પે ગુલ નિકલા

✸ શોઅલ-એ-ઈશ્કે નબી, સીને સે બાહિર નિકલા,
ઉમ્ર ભર મુંહ સે મેરે, વસ્ફે પયમ્બર નિકલા,
સાઝગાર ઐસા ભલા, કિસ કા મુકદ્દર નિકલા,
દમ મેરા સાહિબે લોલાક કે દર પર નિકલા,
અબ તો અરમાન તેરા, એ દિલે મુઝ્તર નિકલા.

✸ જલ્વા ઉસ મેહરે રિસાલત કા હો, સય્યારોં મેં,
અંબિયા સાથ હોં, જિબ્રીલ જલૂદારોં મેં,
જબ કે ઈસ શાન સે આએંગે, ગિરફ્તારો મેં,
હશ્ર કે રોઝ, યે ગુલ હોગા, ગુનેહગારોં મેં,
વો શફાઅત કે લિયે, શાફએ મેહશર નિકલા.

✸ હુસ્ને મહેબૂબ કો, બખ્શા હૈ અજબ વસ્ફો કુમાશ,
શાહિદ ઉસ નકશા કી બે-મિષલી પે હૈ, ખૂદ નકકાશ,
ચાંદ-સૂરજ મેં રહી બરસોં, ઉન્હી કી કનકાશ,
મુદ્દતોં ચર્ખને કી, બઝમે દો આલમ મેં તલાશ,
મિષલે મેહબૂબે ખુદા, કોઈ ન સરવર નિકલા.

✸ રોઝો શબ લખ્તે જીગર આંખો સે જારી હી રહા,
રફ્તા-રફ્તા હુવા, હર ગોશ-એ-ચશ્મ ઈક દરિયા,
અબ તો વો કેહર કા હૈ જોશ કે આલમ ડૂબા,
દીદ-એ-તર ને કિયા, નૂહ કા તૂફાં બરપા,
કતર-એ-અશ્ક જો નિકલા, વો સમન્દર નિકાલા.

✸ હમ ગએ, કબ્રે ઉવૈસે કર્ની પર કે સૂનેં,
ઈશ્ક મેં ફંસતી હૈં, કિસ દામે બલા મે જાનેં,
કબ્રે આશિક સે સદા આઈ કે કયા હાલ કહેં,
કભી ઝિન્દા, કભી મુર્દા, હુએ હમ ઉલ્ફત મેં,
શોકે નઝારા, મગર દિલ સે ન બાહિર નિકલા.

✸ ક્યૂં ન આંખો કો મેરી, કાને જવાહિર કહીયે,
અશ્કે ખૂનીં હૈં, અકીકે યમની કે ટુકડે,
યા, યે હૈં, અયને ગોહર રેઝ કે દો ફવ્વારે,
યાદે દન્દાને મુહમ્મદ મેં મેરી આંખો સે નિકલે,
અશ્ક ભી નિકલા, તો વો સૂરતે ગોહર નિકલા.

✸ તિશ્ના હૂં, શરબતે દીદાર પિલા દીજે મુઝે,
આઈના તલ્અતે અન્વર કા બના દીજે મુઝે,
મુર્દા હૂં, આપ મસીહા હૈં, જિલા દીજે મુઝે,
વો જમાલે રૂખે પુરનૂર દિખા દીજે મુઝે,
દોનોં આલમ મેં ન જિસકા કોઈ હમસર નિકલા.

✸ રંગ આમેઝીએ ઉલ્ફત કા યે ફૈઝાન હુવા,
ઉમ્ર ભર સીના મેરા, ગુલશને ફિરદૌસ રહા,
વાહ રે, જોશે અષર, બાદે ફના ભી ન ગયા,
રૂખે રંગીને મુહમ્મદ કા જો શયદાઈ થા,
મેરી તુરબત પે ભી નખ્લે ગુલે અહમર નિકલા.

✸ હય 'રઝા' ગર ચે, સિયાહકાર સરાપા કાસિમ,
નઅતે અહમદ હૈ, મગર ઉસ કા વઝીફા કાસિમ,
એક મિસરા ભી ગર, આકા કો ખુશ આયા કાસિમ,
હશ્ર કે રોઝ ઉઠે, શોર અજબ કિયા કાસિમ
કબ્ર સે દેખો, વો મદાહે પયમ્બર નિકલા.

(હદાઈકે બખ્શિશ, હિસ્સા-3)

અપને લબ ચૂમ લિયા કરતે હૈં

✡ વસ્ફે રૂખ ઉન્કા કિયા કરતે હૈં,
'શરહે વશ્શમ્સો' - દૂહા કરતે હૈં,
ઉન્કી હમ મદહો ષના કરતે હૈં,
જિન કો મેહમૂદ કહા કરતે હૈં.

✡ તૂં હૈ ખુરશીદે રિસાલત પ્યારે,
છૂપ ગએ તેરી ઝિયા મેં તારે,
અંબિયા ઔર હૈં સબ માહ પારે,
તુજ સે હી નૂર લિયા કરતે હૈં.

✡ અપને મૌલા કી હૈ બસ શાને અઝીમ,
જાનવર ભી કરેં જિન કી તાઅઝીમ,
સંગ કરતે હૈં અદબ સે તસ્લીમ,
પૈડ સજદે મેં ગિરા કરતે હૈં.

✡ રિફઅતે ઝિક્ર હૈ તેરા હિસ્સા,
દોનોં આલમ મેં હૈ તેરા ચર્ચા,
મુર્ગે ફિરદૌસ પસ અઝ હમ્દે ખુદા,
તેરી હી મદહો ષના કરતે હૈં.

✡ ઊંગલિયાં પાઓં વો પ્યારી પ્યારી,
જિન સે દરિયાએ કરમ હૈં જારી,
જોશ પર આતી હૈ જબ ગમ ખ્વારી,
તિશ્ને સૈરાબ હુવા કરતે હૈં.

✡ હાં, યહીં કરતી હૈં ચિડિયાં ફરિયાદ,
હાં, યહીં ચાહતી હૈ હિરની દાદ,
ઈસી દર પે શુતરાને ના-શાદ,
ગિલ્લ-એ-રંજો-અના કરતે હૈં.

✡ આસતીને રહેમત આલમ ઉલટે,
કમરે પાક પે દામન બાંધે,
ગિરને વાલોં કો કુચ-એ દોઝખ સે,
સાફ અલગ ખીંચ લિયા કરતે હૈં.

✡ જબ સબા આતી હૈ તયબા સે ઈધર,
ખિલખિલા પડતી હૈં કલિયાં યકસર,
ફૂલ જામે સે નિકલ કર બાહિર,
રૂખે રંગી કી ષના કરતે હૈં.

✡ તૂં હય વો બાદશાહે કૌનો મકાં,
કે મલકે હફ્ત ફલક કે હર આં,
તેરે મૌલા સે શહે અર્શે અયવાં,
તેરી દૌલત કી દુઆ કરતે હૈં.

✡ જિસ કે જલ્વે સે ઓહદ હૈ તાબાં,
મઅદને નૂર હૈ ઉસ કા દામાં,
હમ ભી ઉસ ચાંદ પે હો કર કુરબાં,
દિલે સંગીં કી જિલા કરતે હૈં.

✡ ક્યૂં ન ઝયબા હો તુઝે તાજવરી,
તેરે હી દમ કી હૈ સબ જલ્વાગરી,
મલકો-જિન્નો-બશર, હૂરો-પરી,
જાન સબ તુઝ પે ફિદા કરતે હૈં.

✡ ટૂટ પડતી હૈં બલાએં જિન પર,
જિન કો મિલતા નહીં કોઈ યાવર,
હર તરફ સે વો પુર અરમાં ફિર કર,
ઉન કે દામન મેં છુપા કરતે હૈં.

✡ લબ પે આ જાતા હૈ જબ નામે જનાબ,
મુંહ મેં ઘૂલ જાતા હૈ શહદે નાયાબ,
વજદ મેં હો કે હમ એ જાં-બૈતાબ,
અપને લબ ચૂમ લિયા કરતે હૈં.

✡ લબ પે કિસ મુંહ સે ગમે ઉલ્ફત લાએં,
ક્યા બલા દિલ હૈ અલમ જિસ્કા સુનાએં,
હમ તો ઉન કે કફે પા પર મિટ જાએં,
ઉન કે દર પર જો મિટા કરતે હૈં.

✡ અપને દિલ કા હૈ ઈન્હી સે આરામ,
સોંપે હૈં અપને ઈન્હીં કો સબ કામ,
લો લગી હૈ કે અબ ઈસ દર કે ગુલામ,
ચાર-એ-દર્દે **'રઝા'** કરતે હૈં.

યે ભી નહીં, વો ભી નહીં

⊙ રૂખ દિન હૈ, યા મેહરે સમાં, યે ભી નહીં, વો ભી નહીં,
શબ ઝુલ્ફ યા મુશ્કે ખુતા, યે ભી નહીં, વો ભી નહીં.

⊙ મુમકિન મેં યે કુદરત કહાં, વાજિબ મેં અબ્દિયત કહાં,
હૈરાં હૂં યે ભી હૈ ખતા, યે ભી નહીં, વો ભી નહીં.

⊙ હક યે કે હૈં અબ્દે ઈલાહ ઔર આલમે ઈમ્કાં કે શાહ,
બરઝખ હૈં વો સિર્રે ખુદા, યે ભી નહીં, વો ભી નહીં.

⊙ બુલબુલ ને ગુલ ઉન કો કહા, કુમરી ને સર્વે જાંફિઝા,
હયરત ને ઝુન્ઝલા કર કહા, યે ભી નહીં, વો ભી નહીં.

⊙ ખૂરશીદ થા કિસ ઝોર પે, ક્યા બઢ કે ચમકા થા કમર,
બે પરદા જબ વો રૂખ હુવા, યે ભી નહીં, વો ભી નહીં.

⊙ ડર થા કે ઈસ્યાં કી સઝા, અબ હોગી યા રોઝે જઝા,
દી ઉન કી રહેમત ને સદા, યે ભી નહીં, વો ભી નહીં.

⊙ કોઈ હૈ નાઝાં ઝોહદ પર, યા હુસ્ને તૌબા હૈ સિપર,
યાં હૈ ફકત તેરી અતા, યે ભી નહીં, વો ભી નહીં.

◉ દિન લહવ મેં ખોના તુઝે, શબ સુબ્હ તક સોના તુઝે,
શર્મે નબી, ખૌફે ખુદા, યે ભી નહીં, વો ભી નહીં.

◉ રિઝકે ખુદા ખાયા કિયા, ફરમાને હકક ટાલા કિયા,
શુક્રે કરમ, તર્સે સઝા, યે ભી નહીં, વો ભી નહીં.

◉ હૈ બુલબુલે રંગી 'રઝા' યા તૂતી-એ-નગ્મા સરા,
હકક યે કે વાસિફ હૈ તેરા, યે ભી નહીં, વો ભી નહી.

''જો ઈમાં હૈ, તો તૂં હૈ''

આલમે હમા સૂરત અગર જાં હૈ તો તૂં હૈ,
સબ ઝર્રે હૈં, ગર મહરે દરખશાં હૈ તો તૂં હૈ,
પરવાના કોઈ શમ્આ કા, બુલબુલ કોઈ ગુલ કા,
અલ્લાહ હૈ શાહિદ, મેરા જાનાં હૈ તો તૂં હૈ,
તાલિબ હૂં તેરા, ગૈર સે હરગિઝ નહીં કુછ કામ,
ગર દીન હૈ તો તૂં હૈ, જો ઈમાં હૈ તો તૂં હૈ.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

સબ ચલે મદીને કો

✶ દિલ કો ઉન સે ખુદા જુદા ન કરે,
બૈકસી લૂટ લે ખુદા ન કરે.

✶ ઈસ મેં રોઝે કા સજદા હો કે તવાફ,
હૌશ મેં જો ન હો, વો કયા ન કરે.

✶ યે વહી હૈં કે બખ્શ દેતે હૈ,
કોન ઈન જુર્મોં પે સઝા ન કરે.

✶ સબ તબીબોં ને દે દિયા હૈ જવાબ,
આહ ! ઈસા અગર દવા ન કરે.

✶ ઉઝરે ઉમ્મીદે અફવ ગર ન સુનેં,
રૂ સિયાહ ઔર કયા બહાના કરે.

✶ દિલ કહાં લે ચલા હરમ સે મુઝે,
અરે તેરા બુરા ખુદા ન કરે.

✶ દિલ મેં રોશન હૈ શમ્એ ઈશ્કે હુઝૂર,
કાશ જૌશે હવસ હવા ન કરે.

★ હશ્ર મેં હમ ભી સૈર દેખેંગે,
મુન્કિર આજ ઉન સે ઈલ્તેજા ન કરે.

★ ઝોઅફ માના મગર યે ઝાલિમ દિલ,
ઉન કે રસ્તે મેં તો થકા ન કરે.

★ જબ તેરી ખૂ હૈ સબ કા જી રખાના,
વહી અચ્છા જો દિલ બુરા ન કરે.

★ દિલ સે ઈક ઝૌકે મય કા તાલિબ હૂં,
કૌન કહેતા હૈ ઈત્તેકા ન કરે

★ લે **'રઝા'** સબ ચલે મદીને કો,
મૈં ન જાઊં, અરે ખુદા ન કરે.

''શબનમ કે પસીને મેં ચમન''

**આબે દુરે દન્દાં સે અદન ડૂબ ગયા,
રશ્કે લબે લઅલીં સે ચમન ડૂબ ગયા,
ખિજલત યે હૂઈ દેખ કે રૂએ શેહ કો,
શબનમ કે પસીને મેં ચમન ડૂબ ગયા.**

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

દુશ્મને અહમદ પે શિદ્દત

✡ દુશ્મને એહમદ પે શિદ્દત કિજીએ,
મુલ્હિદોં કી કયા મુરવ્વત કિજીએ.

✡ ઝિક્ર ઉન કા છેડીએ હર બાત મેં,
છેડના શયતાં કા આદત કિજીએં.

✡ મિષલે ફારસ ઝલઝલે હોં નજદ મેં,
ઝિક્રે આયાતે વિલાદત કિજીએ.

✡ ગૈઝ મે જલ જાએં બે-દીનોં કે દિલ,
યા રસૂલલ્લાહ કી કષરત કિજીએ.

✡ કિજીએ ચર્ચા ઉન્હીં કા સુબ્હો શામ,
જાને કાફિર પે કયામત કિજીએ.

✡ આપ દરગાહે ખુદા મેં હૈં વજીહ,
હાં, **'શફાઅત બિલ વજાહત'** કિજીએ.

✡ હક તુમ્હેં ફર્મા ચુકા અપના હબીબ,
અબ **'શફાઅત બિલ મહોબ્બત'** કિજીએ.

✡ ઈઝન કબ કા મિલ ચુકા અબ તો હુઝૂર,
હમ ગરીબોં કી શફાઅત કિજીએ.

✡ મુલ્હિદોં કા શક નિકલ જાએ હુઝૂર,
જાનિબે મેહ ફિર ઈશારત કિજીએ.

✡ શિર્ક ઠેહરે જિસ મેં તઅઝીમે હબીબ,
ઉસ બુરે મઝહબ પે લઅનત કિજીએ.

✡ ઝાલિમોં મેહબૂબ કા હક થા યહી ?
ઈશ્ક કે બદલે અદાવત કિજીએ.

✡ બેઠતે ઉઠતે હુઝૂરે પાક સે,
ઈલ્તેજા-ઓ-ઈસ્તેઆનત કિજીએ.

✡ યા રસૂલલ્લાહ દુહાઈ આપ કી,
ગોશમાલે એહલે બિદઅત કિજીએ.

✡ ગૌષે આઝમ આપ સે ફરિયાદ હૈ,
ઝિન્દા ફિર યે પાક મિલ્લત કિજીએ.

✡ મેરે આકા હઝરત અચ્છે મીયાં,
હો **'રઝા'** અચ્છા વો સૂરત કિજીએ.

કા'બા હૈ પરવાના

✦ તૂં હૈ વો ગૌષ કે હર ગૌષ હૈ શયદા તેરા,
તૂં હૈ વો ગૈષ કે હર ગૈષ હૈ પ્યાસા તેરા.

✦ સૂરજ અગ્લોં કે ચમકતે થે, ચમક કર ડૂબે,
ઉફકે નૂર પે હૈ, મહેર હમેંશા તેરા.

✦ મુર્ગ સબ બોલતે હૈં, બોલ કે ચૂપ કે રેહતે હૈં,
હાં, અસીલ એક નવાસંજ રહેગા તેરા.

✦ જો વલી કબ્લ થે, યા બઅદ હૂએ, યા હોંગે,
સબ અદબ રખતે હૈં દિલ મેં મેરે આકા તેરા.

✦ બ-કસમ કેહતે હૈં શાહાને સરીફયનો-હરીમ,
કે હુવા હૈ ન વલી, હો કોઈ હમતા તેરા.

✦ તુઝ સે ઔર દહેર કે અકતાબ સે નિસ્બત કૈસી,
કુતુબ ખૂદ કૌન હૈ, ખાદિમ તેરા, ચૈલા તેરા.

✦ સારે અકતાબે જહાં કરતે હૈં કા'બે કા તવાફ,
કા'બા કરતા હૈ, તવાફે દરે વાલા તેરા.

✦ ઔર પરવાને હૈં જો હોતે હૈં કા'બે પે નિષાર,
શમ્આ ઈક તૂં હૈ કે પરવાના હૈ કા'બા તેરા.

✦ તૂં હૈ નૌશાહ, બરાતી હૈં યે સારા ગુલ્ઝાર,
લાઈ હૈ ફસ્લે સુમન ગૂંદ કે સેહરા તેરા.

✦ ગીત કલીયોં કી ચટક ગઝલેં હઝારોં કી ચહક,
બાગ કે સાઝોં મેં બજતા હૈ તરાના તેરા.

✦ સફે હર શજરા મેં હોતી હૈ સલામી તેરી,
શાખેં ઝૂક ઝૂક કે બજા લાતી હૈં મુજરા તેરા.

✦ કિસ ગુલિસ્તાં કો નહીં ફસ્લે બહારી સે નિયાઝ,
કોન સે સિલસિલે મેં ફૈઝ ન આયા તેરા.

✦ નહીં કિસ ચાંદ કી મંઝિલ મેં તેરા જલ્વ-એ-નૂર,
નહીં કિસ આઈને કે ઘર મેં ઉજાલા તેરા.

✦ સુકર કે જૌશ મેં જો હૈં, વો તુઝે કયા જાનેં,
ખિઝર કે હૌશ સે પૂછે કોઈ રૂત્બા તેરા.

✦ દિલે આ'દા કો 'રઝા' તેઝ નમક કી ધૂન હૈ,
ઈક ઝરા ઔર છિડકતા રહે ખામા તેરા.

દરબારે રિસાલત કી હાજરી

(પહેલી મરતબા)

☆ શુક્રે ખુદા કે આજ ઘડી ઉસ સફર કી હૈ,
જિસ પર નિષાર જાન, ફલાહો ઝફર કી હૈ.

☆ ગર્મી હૈ, તપ હૈ, દર્દ હૈ, કુલ્ફત સફર કી હૈ,
ના શુક્ર યે તો દેખ, અઝીમત કિધર કી હૈ.

☆ કિસ ખાકે પાક કી તૂં બની ખાકે પા શિફા,
તુઝ કો કસમ જનાબ મસીહા કે સર કી હૈ.

☆ હમ કો તો અપને સાએ મેં આરામ હી સે લાએ,
હીલે-બહાને વાલોં કો યે રાહ ડર કી હૈ.

☆ વો દેખો જગમગાતી હૈ શબ ઔર કમર અભી,
પહેરૂં નહીં કે બિસ્તો ચહારૂમ સફર કી હૈ.

☆ માહે મદીના અપની તજલ્લી અતા કરે,
યે ઢલતી ચાંદની તો પહર દો પહર કી હૈ.

☆ ઉસ કે તુફૈલ હજ્જ ભી ખુદાને કરા દિયે,
અસ્લે મુરાદ હાઝરી ઉસ પાક દર કી હૈ.

☆ કઅબે કા નામ તક ન લિયા, તયબા હી કહા,
પુછા થા હમ સે જિસને કે નુહઝત કિધર કી હૈ.

☆ કા'બા ભી હૈ ઉન્હીં કી તજલ્લી કા એક ઝિલ,
રોશન ઉન્હીં કે અકસ સે પુતલી હજર કી હૈ.

☆ હોતે કહાં ખલીલો બિના કા'બાઓ મિના,
લૌલાક વાલે સાહબી સબ તેરે ઘર કી હૈ.

☆ મૌલા અલી ને વારી તેરી નીંદ પર નમાઝ,
ઔર વો ભી અસ્ર સબ સે જો આ'લા ખતર કી હૈ.

☆ સિદ્દીક બલ્કે ગાર મેં જાન ઉસ પે દે ચુકે,
ઔર હિફઝે જાં તો જાને ફુરૂઝે ગુરર કી હૈ.

☆ હાં., તૂં ને ઉન કો જાન, ઉન્હેં ફૈર દી નમાઝ,
પર વો તો કર ચુકે થે જો કરની બશર કી હૈ.

☆ ષાબિત હુવા કે જુમ્લા ફરાઈઝ ફુરૂઅ હૈં,
અસ્લુલ ઉસૂલ બંદગી ઉસ તાજવર કી હૈ.

☆ મુજરિમ બુલાએ આએ હૈં **'જાઊકા'** હૈ ગવાહ,
ફિર રદ હો કબ યે શાન કરીમોં કે દર કી હૈ.

☆ બદ હૈં મગર ઉન્હીં કે હૈં, બાગી નહીં હૈં હમ,
નજદી ન આએ ઉસ કો યે મંઝિલ ખતર કી હૈ.

☆ હાકીમ હકીમ દાદો દવા દેં, યે કુછ ન દેં ?
મરદૂદ યે મુરાદ કિસ આયત ખબર કી હૈ.

☆ નૂરે ઈલાહ ક્યા હૈ ? મહોબ્બત હબીબ કી,
જિસ દિલ મેં યે નહો વો જગહ ખૂકો ખર કી હૈ.

☆ બે ઉનકે વાસ્તે કે ખુદા કુછ અતા કરે,
હાશા ગલત ગલત યે હવસ બે બસર કી હૈ.

☆ પહેલે હો ઉન કી યાદ, કે પાએ જિલા નમાઝ,
યે કેહતી હૈ અઝાન, જો પિછલે પહર કી હૈ.

☆ ઉન પર દુરૂદ જિન કો હજર તક કરેં સલામ,
ઉન પર સલામ જિન કો તહિય્યત શજર કી હૈ.

☆ ઉન પર દુરૂદ જિન કો કસે-બે-કસાં કહેં,
ઉન પર સલામ જિન કો ખબર બે-ખબર કી હૈ.

☆ જિન્નો-બશર સલામ કો હાઝિર હૈં અસ્સલામ,
યે બારગાહ માલિકે જિન્નો બશર કી હૈ.

☆ શમ્સો-કમર સલામ કો હાઝિર હૈં અસ્સલામ,
ખૂબી ઉન્હીં કી જ્યોત સે શમ્સો કમર કી હૈ.

☆ સંગો-સજર સલામ કો હાઝિર હૈં અસ્સલામ,
કલ્મે સે તર ઝબાન દરખ્તો હજર કી હૈ.

☆ શોરીદા સર સલામ કો હાઝિર હૈં અસ્સલામ,
રાહત ઉન્હીં કે કદમોં મેં શોરીદા સર કી હૈ.

☆ ખસ્તા જિગર સલામ કો હાઝિર હૈં અસ્સલામ,
મરહમ યહીં કી ખાક તો ખસ્તા જિગર કી હૈ.

☆ યે પ્યારી પ્યારી કિયારી તેરે ખાના બાગ કી,
સર્દ ઉસ કી આબો તાબ સે આતિશ શકર કી હૈ.

☆ જન્નત મેં આકે નાર મેં જાતા નહીં કોઈ,
શુક્રે ખુદા નોયદ નજાતો ઝફર કી હૈ.

☆ મો'મીન હૂં, મો'મીનોં પે રઉફો રહીમ હો,
સાઈલ હૂં, સાઈલોં કો ખૂશી લા-નહર કી હૈ.

☆ દામન કા વાસ્તા મુઝે ઉસ ધૂપ સે બચા,
મુઝ કો તો શાક જાળોં મેં ઈસ દો-પહર કી હૈ.

☆ જિન જિન મુરાદોં કે લિયે અહેબાબ ને કહા,
પૈશે ખબીર કયા મુઝે હાજત ખબર કી હૈ.

☆ બે માંગે દેનેવાલે કી નેઅમત મેં ગર્ક હૈં,
માંગે સે જો મિલે કિસે ફહમ ઉસ કદર કી હૈ.

☆ દશ્તે હરમ મેં રહેને દે સય્યાદ અગર તુઝે,
મિટ્ટી અઝીઝ બુલબુલે બે બાલો-પર કી હૈ.

☆ તૌફીક દે કે આગે ન પૈદા હો ખૂએ બદ,
તબ્દીલ કર જો ખસ્લતે બદ પૈશતર કી હૈ.

☆ આ કુછ સુના દે ઈશ્ક કે બોંલો મે એ 'રઝા'
મુશ્તાક તબઅ લઝઝતે સોઝે જિગર કી હૈ.

ફિર તુઝ કો કયા ?

★ સર સૂએ રોઝા ઝૂકા ફિર તુઝ કો કયા,
દિલ થા સાજિદ નજદિયા, ફિર તુઝ કો કયા.

★ બેઠતે ઉઠતે મદદ કે વાસ્તે,
યા રસૂલલ્લાહ કહા, ફિર તુઝ કો કયા.

★ બૈ-ખૂદી મેં સજદએ દર યા તવાફ,
જો કિયા અચ્છા કિયા, ફિર તુઝ કો કયા.

★ ઉન કે નામે પાક પર, દિલ જાનો માલ,
નજદિયા સબ તજ દિયા, ફિર તુઝ કો કયા.

★ યા-ઈબાદી કેહ કે હમ કો શાહ ને,
અપના બંદા કર લિયા, ફિર તુઝ કો કયા.

★ દેવ કે બંદો સે હમ કો કયા ગરઝ,
હમ હૈં અબ્દે મુસ્તફા, ફિર તુઝ કો કયા.

★ દેવ કે બંદો સે કબ હૈ યે ખિતાબ,
તૂ ન ઉન કા હૈ, ન થા, ફિર તુઝ કો કયા.

★ નજદી મરતા હૈ કે કયૂં તઅઝીમ કી,
યે હમારા દીન થા, ફિર તુઝ કો કયા.

★ દેવ તુઝસે ખુશ હૈ ફિર હમ કયા કરેં,
હમ સે રાઝી હૈ ખુદા, ફિર તુઝ કો કયા.

★ તેરી દોઝખ સે તો કુછ છીના નહીં,
ખુલ્દ મે પહોંચા 'રઝા' ફિર તુઝ કો કયા.

કરૂં તેરે નામ પે જાં ફિદા

✡ વો કમાલે હુસ્ને હુઝૂર હૈ,
કે ગુમાને નક્સ જહાં નહીં,
યહી ફૂલ ખાર સે દૂર હૈ,
યહી શમ્આ હૈ કે ધૂવાં નહીં.

✡ દો જહાં કી બેહતરિયાં નહીં,
કે અમાનિયે દિલો જાં નહીં,
કહો કયા હૈ જો યહાં નહીં,
મગર ઈક નહીં કે વો હાં નહીં.

✡ મૈં નિષાર તેરે કલામ પર,
મિલી યૂં તો કિસ કો ઝૂબાં નહીં,
વો સુખન હૈ જિસ મેં સુખન ન હો,
વો બયાં હૈ જીસ કા બયાં નહીં.

✡ બ-ખુદા, ખુદા કા યહી હૈ દર,
નહીં ઔર કોઈ મફર મકર,
જો વહાં સે હો, યહીં આ કે હો,
જો યહાં નહીં તો વહાં નહીં.

✡ કરે મુસ્તફા કી અહાનતેં,
ખુલે બન્દોં ઈસ પે યે જુર્અતેં,
કે મૈં કયા નહીં હૂં મુહમ્મદી ?,
અરે, હાં નહીં, અરે હાં નહીં.

✡ તેરે આગે યૂં હેં દબે લચે,
ફસહા અરબ કે બડે બડે,
કોઈ જાને મુંહ મેં ઝૂબાં નહીં,
નહીં બલ્કે જિસ્મ મેં જાં નહીં.

✡ વહી નૂરે હક, વહી ઝિલ્લે રબ,
હૈ ઉન્હીં સે સબ, હૈ ઉન્હીં કા સબ,
નહીં ઉન કી મિલ્ક મેં આસમાં,
કે ઝમીં નહીં કે ઝમાં નહીં.

✡ વહી લા-મકા કે મકીં હૂએ,
સરે અર્શ તખ્ત નશીં હૂએ,
વો નબી હૈ જિસ કે હૈં યે મકાં,
વો ખુદા હૈ જિસ્કા મકાં નહીં.

✡ સરે અર્શ પર હૈ તેરી ગુઝર,
દિલે ફર્શ પર હૈ તેરી નઝર,
મલકૂતો-મુલ્ક મેં કોઈ શૈ,
નહીં વો જો તુઝ પે અયાં નહીં.

✡ કરૂં તેરે નામ પે જાં ફિદા,
ન બસ એક જાં, દો જહાં ફિદા,
દો જહાં સે ભી નહીં જી ભરા,
કરૂં કયા કરોડો જહાં નહીં.

✡ તેરા કદ તો નાદિરે દહર હૈ,
કોઈ મિષલ હો તો મિષાલ દે,
નહીં ગુલ કે પૌદોં મે ડાલિયાં,
કે ચમન મે સરવે ચમાં નહી.

✡ કરૂં મદહે એહલે દોવલ **'રઝા'**,
પડે ઈસ બલા મેં મેરી બલા,
મૈં ગદા હૂં અપને કરીમ કા,
મેરા દીન પાર-એ-નાં નહીં.

લિલ્લાહ ! લે ખબર

✶ એ શાફએ ઉમમ, શહે ઝી-જાહ લે ખબર,
લિલ્લાહ લે ખબર, મેરી લિલ્લાહ લે ખબર.

✶ દરિયા કા જૌશ, નાઉ ન બેડા, ન ના-ખુદા,
મે ડૂબા, તૂ કહાં હૈ, મેરે શાહ લે ખબર.

✶ મંઝિલ કડી હૈ, રાત અંધેરી, મૈં ના બલદ,
એ ખિઝર ! લે ખબર મેરી, એ માહ લે ખબર.

✶ પહોંચે પહોંચને વાલે તો મંઝિલ, મગર શહા,
ઉન કી જો થક કે બેઠે સરે રાહ લે ખબર.

✶ જંગલ દરિન્દોં કા હૈ, મેં બે-યાર, શબ કરીબ,
ઘૈરે હૈં, ચાર સમ્ત સે બદ ખ્વાહ, લે ખબર.

✶ મંઝિલ નઈ, અઝીઝ જૂદા, લોગ ના-શનાસ,
ટૂટા હૈ કોહે ગમ મેં પરકાહ લે ખબર.

✶ વો સખ્તિયાં સવાલ કી, વો સૂરતેં મુહીબ,
એ ગમઝદોં કે હાલ સે આગાહ લે ખબર.

✶ મુજરિમ કો બારગાહે અદાલત મેં લાએ હૈં,
તકતા હૈ બૈકસી મેં, તેરી રાહ લે ખબર.

✶ એહલે અમલ કો, ઉન કે અમલ કામ આએંગે,
મેરા હૈ કૌન તેરે સિવા આહ લે ખબર.

✶ પુર ખાર રાહ, બરહેના પા, તિશ્ના, આબ દૂર,
મૌલા પડી હૈ આફત જાનકાહ લે ખબર.

✶ માના કે સખ્ત મુજરિમો નાકારા હૈ **'રઝા'**
તેરા હી તો હૈ બંદ-એ-દરગાહ લે ખબર.

માંગતે તાજદાર ફિરતે હૈં

★ વો સૂએ લાલાઝાર ફિરતે હૈં,
તેરે દિન એ બહાર ફિરતે હૈં.

★ જો તેરે દર સે યાર ફિરતે હૈં,
દર-બ-દર યૂંહી ખ્વાર ફિરતે હૈં.

★ આહ ! કલ ઐશ તો કિયે હમને,
આજ વો બે-કરાર ફિરતે હૈં.

★ હર ચિરાગે મઝાર પર કુદસી,
કૈસે પરવાના વાર ફિરતે હૈં.

★ ઉસ ગલી કા ગદા હૂં મૈં જિસ મેં,
માંગતે તાજદાર ફિરતે હૈં.

★ જાન હૈં, જાન કયા નઝર આએ ?
કયૂં અદૂ ગિર્દે ગાર ફિરતે હૈં.

★ ફૂલ કયા દેખૂં મેરી આંખો મેં,
દશ્તે તયબહ કે ખાર ફિરતે હૈં.

★ લાખોં કુદસી હૈં કામે ખિદમત પર,
લાખોં ગિર્દે મઝાર ફિરતે હૈં.

★ રખીએ ! જૈસે હૈં ખાનાઝાદ હૈં હમ,
મૌલ કે ઐબદાર ફિરતે હૈં.

★ વર્દિયાં બોલતે હૈં હરકારે,
પહેરા દેતે સવાર ફિરતે હૈં.

★ હાએ ગાફિલ વો કયા જગહ હૈ જહાં,
પાંચ જાતે હૈં, ચાર ફિરતે હૈં.

★ બાએં રસ્તે ન જા, મુસાફિર સુન,
માલ હૈ, રાહ માર ફિરતે હૈં.

★ જાગ ! સુનસાન બન હૈ, રાત આઈ,
ગુર્ગ બેહરે શિકાર ફિરતે હૈં.

★ કોઈ કયૂં પૂછે તેરી બાત **'રઝા'**
તુઝ સે કુત્તે હઝાર ફિરતે હૈં.
કિત્તે

જલતે બુઝા દિયે હૈં

✪ ઉન કી મહક ને દિલ કે ગુન્ચે ખિલા દિયે હૈં,
જિસ રાહ ચલ ગએ હૈં, કુચે બસા દિયે હૈં.

✪ જબ આ ગઈ હૈ જૌશે રહેમત પે ઉન કી આંખે,
જલતે બુઝા દિયે હૈં, રોતે હંસા દિયે હૈં.

✪ ઈક દિલ હમારા કયા હૈ ? આઝાર ઉસ કા કિત્ના,
તુમને તો ચલતે ફિરતે, મુર્દે જિલા દિયે હૈં.

✪ ઉન કે નિષાર કોઈ, કૈસે હી રંજ મેં હો,
જબ યાદ આ ગએ હૈં, સબ ગમ ભૂલા દિયે હૈં.

✪ હમ સે ફકીર ભી અબ, ફૈરી કો ઉઠતે હોંગે,
અબ તો ગની કે દર પર બિસ્તર જમા દિયે હૈં.

✪ અસ્રા મેં ગુઝરે જિસ દમ બૈડે પે કુદસીયોં કે,
હોને લગી સલામી, પરચમ ઝુકા દિયે હૈં.

✪ આને દો, યા ડુબો દો, અબ તો તુમ્હારી જાનિબ,
કશ્તી તુમ્હીં પે છોડી, લંગર ઉઠા દિયે હૈં.

✪ દુલ્હા સે ઈત્ના કેહ દો, પ્યારે સવારી રોકો,
મુશ્કિલ મેં હૈં બરાતી, પુર ખાર બાદીયે હૈં.

✪ અલ્લાહ કયા જહન્નમ અબ ભી ન સર્દ હોગા ?
રો રો કે મુસ્તફાને દરિયા બહા દિયે હૈં.

✪ મેરે કરીમ સે ગર, કતરા કિસીને માંગા,
દરિયા બહા દિયે હૈં, દુર બે-બહા દિયે હૈં.

✪ મુલ્કે સુખન કી શાહી, તુમ કો **'રઝા'** મુસલ્લમ,
જિસ સમ્ત આ ગએ હો, સિકકે બિઠા દિયે હૈં.

''દે,દે, મૌલા''

નુકસાન ન દેગા, તુઝે ઈસ્યાં મેરા,
ગફરાન મેં કુછ ખર્ચ ન હોગા તેરા,
જિસ સે તુઝે નુકસાન નહીં કર દે માફ,
જિસ મેં તેરા કુછ ખર્ચ નહીં દે દે મૌલા.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

યે જાન ભી પ્યારે જલા જાના

લમ-યાતે-નઝીરોકા-ફી-નઝરિન,
મિસ્લે તૂં ન શુદ પૈદા જાના,
જગ રાજ કો તાજ તોરે સર સો હૈ,
હૈ તુઝ કો શહે દો સરા જાના.

અલ-બહરો-અલા-વલ-મૌજો-તગા,
મન બૈકસો તૂફાં હોશ રૂબા,
મંઝધાર મેં હૂં બિગડી હૈ હવા,
મૌરી નય્યા પાર લગા જાના.

યા-શમ્સો-નઝરતે-ઈલા-લયલી,
ચું બ તયબા રસી અર્ઝે બ કુની,
તૌરી જોત કી ઝલઝલ જગ મેં રચી,
મેરી શબ ને ન દિન હોના જાના.

લકા-બદરૂન-ફીલ-વજહિલ-અજમલ,
ખત હાલએ મેહ ઝુલ્ફ અબરે અજલ,
તૌરે ચંદન ચંદર પરો કુન્ડલ,
રહમત કી ભરન બરસા જાના.

અના-ફી-અતશિંવ-વ-સખાકા-અતમ,
એ ગૈસૂએ પાક, એ અબ્રે કરમ,
બરસન હારે રિમઝિમ રિમઝિમ,
દો બૂંદ ઈધર ભી ગિરા જાના.

યા - કાફેલતી - ઝીદી - અજલક,
રહમે બર હસરતે તિશ્ના લબક,
મૌરા જિયરા લરજે દરક દરક,
તયબા સે અભી ન સુના જાના.

વાહન - લે - સૂયેતિન - ઝહબત,
આં અહદે હુઝૂરે બાર ગહત,
જબ યાદ આવત, મોહે કર ન પરત,
દર્દા વો મદીને કા જાના.

અલ-કલબો-શજૂવ-વલ-હમ્મો-શુજૂં
દિલ ઝાર ચુનાં જાં ઝૈર ચુનૂં,
પત અપની બિપત મેં કાસે કહૂં,
મેરા કૌન હૈ તેરે સિવા જાના.

અર્રૂહો - ફિદાકા - ફ - ઝિદ - હર્કા,
યક શોઅલા દિગર બર ઝન ઈશ્કા,
મૌરા તન-મન-ધન સબ ફૂંક દિયા,
યે જાન ભી પ્યારે જલા જાના.

બસ-ખામએ-ખામ-નવાએ-'રઝા'
ન યે તર્ઝ મેરી, ન યે રંગ મેરા,
'ઈરશાદે' અહિબ્બા 'નાતિક' થા,
નાચાર ઈસ રાહ પડા જાના.

સખી કે માલ મેં હકદાર

☆ પાટ વો, કુછ ધાર યે, કુછ ઝાર હમ,
યા ઈલાહી ! ક્યૂં કર ઉતરેં પાર હમ.

☆ તુમ કરમ સે મુશ્તરી, હર ઐબ કે,
જિન્સે ના-મકબૂલ હર બાઝાર હમ.

☆ દુશ્મનો કી આંખ મેં ભી ફૂલ તુમ,
દોસ્તોં કી ભી નઝર મેં ખાર હમ.

☆ દમ કદમ કી ખૈર એ જાને મસીહ,
દર પે લાએ હૈં, દિલે બિમાર હમ.

☆ અપની રહેમત કી તરફ દેખેં હુઝૂર,
જાનતે હૈં, જૈસે હૈં, બદકાર હમ.

☆ અપને મહેમાનોં કા સદકા એક બૂંદ,
મર મિટે પ્યાસે ઈધર સરકાર હમ.

☆ હાથ ઉઠા કર એક ટુકડા એ કરીમ,
હૈં સખી કે માલ મેં હકદાર હમ.

☆ ચાંદની ચટકી હૈ ઉન કે નૂર કી,
આઓ દેખેં સૈરે તૂરો નાર હમ.

☆ બા-અતા તુમ, શાહ તુમ,મુખ્તાર તુમ,
બે-નવા હમ, ઝાર હમ, ના-ચાર હમ.

☆ તુમ ને તો લાખોં કો જાનેં ફૈર દીં,
ઐસા કિત્ના રખતે હૈં આઝાર હમ.

☆ અપની સત્તારી કા યા રબ વાસ્તા,
હોં ન રૂસ્વા બર સરે દરબાર હમ.

☆ ઈત્ની અર્ઝે આખરી કેહ દો કોઈ,
નાવ ટૂટી, આ પડે મંઝધાર હમ.

☆ સાકી-એ-તશ્નીમ જબ તક ન આ જાએં,
એ સિયાહ મસ્તી ! ન હોં હુશિયાર હમ.

☆ મુંહ ભી દેખા હૈ કિસી કે અફ્વ કા,
દેખ ઓ ઈસ્યા ! નહીં બે-યાર હમ.

☆ સુન્નિયત સે ખટકે સબ કી આંખ મેં,
ફૂલ હો કર, બન ગએ ક્યા ખાર હમ.

☆ ના-તવાની કા ભલા હો, બન ગએ,
નકશે-પા-એ તાલિબાને યાર હમ.

☆ દિલ કે ટુકડે નઝરે હાઝિર લાએ હૈં,
એ સગાને કુચ-એ-દિલદાર હમ.

☆ નાઝિશેં કરતે હૈં, આપસ મેં મલક,
હૈં ગુલામાને શહે અબરાર હમ.

☆ ઉન કે આગે દાવ-એ-હસ્તી **'રઝા'**,
ક્યા બકે જાતા હૈ યે હર બાર હમ.

હર મુસીબત ટલી હૈ

★ નબી સરવરે હર રસૂલો વલી હૈ,
નબી રાઝદારે મઅલ્લાહો-લી હૈ.

★ વો નામી કે નામે ખુદા નામ તેરા,
રઉફો રહીમો અલીમો અલી હૈ.

★ હૈ બૈતાબ જિસ કે લિયે અર્શે આઝમ,
વો ઈસ રેહ રવે લા-મકાં કી ગલી હૈ.

★ નકીરૈન કરતે હૈં તઅઝીમ મેરી,
ફિદા હો કે તુઝ પર યે ઈઝઝત મિલી હૈ.

★ તલાતુમ હૈ કશ્તી પે તૂફાને ગમ કા,
યે કૈસી હવા-એ-મુખાલિફ ચલી હૈ.

★ ન ક્યૂં કર કહૂં યા હબીબી અગિષ્ની,
ઈસી નામ સે હર મુસીબત ટલી હૈ.

★ સબા હૈ મુઝે સરસરે દશ્તે તય્યેબા,
ઉસી સે કલી મેરે દિલ કી ખિલી હૈ.

★ તેરે ચારોં હમદમ હૈં યક-જાન યક દિલ,
અબૂબક્ર ફારૂક ઉસ્માં અલી હૈ.

★ ખુદાને કિયા તુઝ કો આગાહ સબ સે,
દો આલમ મેં જો કુછ ખફીઓ જલી હૈ.

★ કરૂં અર્ઝ કિયા તુઝ સે **'આલિમુસ્સિર'**,
કે તુઝ પર મેરી હાલતે દિલ ખુલી હૈ.

★ તમન્ના હૈ ફરમાઈયે રોઝે મેહશર,
યે તેરી રિહાઈ કી ચિઠ્ઠી મિલી હૈ.

★ જો મકસદ ઝિયારત કા બર આએ ફિર તો,
ન કુછ કસ્દ કીજે યે કસ્દે દિલી હૈ.

★ તેરે દર કા દરબાં હૈ જીબ્રીલે આઝમ,
તેરા મદહા ખ્વાં હર નબીયો વલી હૈ.

★ શફાઅત કરે હશ્ર મેં જો **'રઝા'** કી,
સિવા તેરે કિસ કો યે કુદરત મિલી હૈ.

''કાફી કા દર્દે દિલ''

પરવાઝ મેં જબ મિદહતે શેહ મેં આઉં,
તા-અર્શ પરે ફિક્રે રસા સે જાઉં,
મઝમૂન કી બંદિશ તો મયસ્સર હૈ 'રઝા'
'કાફી' કા દર્દે દિલ કહાં સે લાઉં.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

રહેમત કી ડાલી હૈ

◉ ગુનેહગારોં કો હાતિફ સે નવીદે ખૂશ મઆલી હૈ,
મુબારક હો, શફાઅત કે લિયે, અહમદ સા વાલી હૈ.

◉ કઝા હક હૈ, મગર ઈસ શોક કા અલ્લાહ વાલી હૈ,
જો ઉન કી રાહ મેં જાએ, વો જાન અલ્લાહ વાલી હૈ.

◉ તેરા કદ્દે મુબારક ગુલબને રહેમત કી ડાલી હૈ,
ઈસે બો કર તેરે રબ ને બિના રહેમત કી ડાલી હૈ.

◉ તુમ્હારી શર્મ સે શાને જલાલે હક ટપકતી હૈ,
ખમે ગરદને હિલાલે આસમાને ઝૂલ-જલાલી હૈ.

◉ રહે ખૂદ ગુમ, જો ગુમ હોને પે યે ઢૂંઢે કે કયા પાયા,
અરે જબ તક કે પાના હૈ, જભી તક હાથ ખાલી હૈ.

◉ મેં ઈક મોહતાજ, બે-વકઅત, ગદા તેરે સગે દર કા,
તેરી સરકાર વાલા હૈ, તેરા દરબાર આલી હૈ.

◉ તેરી બખશિશ પસંદી, ઉઝર જોઈ, તૌબા ખ્વાહી હૈ,
ઉમૂમે બે-ગુનાહી, જુર્મ શાને લા-ઉબાલી હૈ.

◉ અબૂબક્રો-ઉમર, ઉસ્માનો-હૈદર, જિસ કે બુલબુલ હૈં,
તેરા સર્વે-સહી ઈસ ગુલબને ખૂબી કી ડાલી હૈ.

◉ **'રઝા'** કિસ્મત હી ખુલ જાએ, જો ગીલાં સે ખિતાબ આએ,
કે તૂં અદના સગે દરગાહે ખુદ્દામે મઆલી હૈ.

મદીના શરીફ કી હાજરી

(દૂસરી મરતબા)

✸ ભીની સુહાની સુબ્હા મેં, ઠંડક જિગર કી હૈ,
કલિયાં ખિલીં દિલોં કી, હવા યે કિધર કી હૈ.

✸ ડાલેં હરી હરી હૈં, તો બાલેં ભરી ભરી,
કિશ્તે અમલ પડી હૈ, યે બારિશ કિધર કી હૈ.

✸ હમ જાએં ઔર કદમ સે લિપટ કર હરમ કહે,
સોપાં ખુદા કો, યે અઝમત કિસ સફર કી હૈ.

✸ હમ ગિર્દે કા'બા ફિરતે થે કલ તક ઔર આજ વો,
હમ પર નિષાર હૈ યે, ઈરાદત કિધર કી હૈ.

✸ કાલિક જબીં કી સજદ-એ-દર સે છુડાઓગે,
મુઝ કો ભી લે ચલો, યે તમન્ના હજર કી હૈ.

✸ ડૂબા હુવા હૈ શોક મેં ઝમઝમ ઔર આંખ સે,
ઝાલે બરસ રહે હૈં, યે હસરત કિધર કી હૈ.

✸ હાં, હાં રહે મદીના હૈ, ગાફિલ ઝરા તૂં જાગ,
ઔર પાંઉ રખને વાલે યે જા ચશ્મો સર કી હૈ.

✸ વારૂં કદમ કદમ પે કે હર દમ હૈ જાને નૌ,
યે રાહે જાંફિઝા મેરે મૌલા કે દર કી હૈ.

✸ અલ્લાહુ અકબર ! અપને કદમ ઔર યે ખાકે પાક,
હસરત મલાએકા કો જહાં વઝએ સર કી હૈ.

✸ મેઅરાજ કા સમાં હૈ, કહાં પહોંચે ઝાઈરો,
કુર્સી સે ઊંચી કુર્સી ઈસી પાક ઘર કી હૈ.

✸ ઉશ્શાકે રોઝા સજદે મેં સૂએ હરમ ઝુકે,
અલ્લાહ જાનતા હૈ કે નિય્યત કિધર કી હૈ.

✸ મહેબૂબે રબ્બે અર્શ હૈ, ઈસ સબ્ઝ કુબ્બે મેં,
પહેલૂ મે જલ્વાગવાહ અતીકો ઉમર કી હૈ.

✸ છાએ મલાએકા હૈં, લગાતાર હૈ દુરૂદ,
બદલે હૈં પહેરે, બદલી મેં બારિશ દુરર કી હૈ.

✸ સત્તર હઝાર સુબ્હ હૈં, સત્તર હઝાર શામ,
યૂં બંદગીએ ઝુલ્ફો રૂખ, આઠોં પહર કી હૈ.

✸ જો એક બાર આએ, દો બારા ન આએંગે,
રૂખ્સત હી બારગાહ સે બસ ઈસ કદર કી હૈ.

✸ તડપા કરેં બદલ કે ફિર આના કહાં નસીબ,
બે હુકમ કબ મજાલ પરિન્દે કો પર કી હૈ.

✸ મા'સૂમોં કો હૈ ઉમ્ર મેં સિર્ફ એક બાર બાર,
આસી પડે રહેં તો સિલા ઉમ્ર ભર કી હૈ.

✸ ઝિન્દા રહેં તો હાઝરીએ બારગાહ નબીસ,
મર જાએં તો હયાતે અબદ ઐશ ઘર કી હૈ.

✸ ક્યૂં તાજદારો ખ્વાબ મેં દેખી કભી યે શૈ,
જો આજ ઝોલિયોં મેં ગદાયાને દર કી હૈ.

✸ તયબાહ મેં મર કે ઠંડે ચલે જાઓ આંખે બંદ,
સીધી સડક યે શહેરે શફાઅત નગર કી હૈ.

✸ આસી ભી હૈં ચહીતે યે તયબાહ હૈ ઝાહિદો,
મક્કા નહીં કે જાંચ જહાં ખૈરો શર કી હૈ.

✸ કા'બા હૈ બેશક, અન્જુમન આરા દુલ્હન મગર,
સારી બહાર દુલ્હનોં મેં દુલ્હા કે ઘર કી હૈ.

✸ કા'બા દુલ્હન હૈ, તુરબતે અત્હર નઈ દુલ્હન,
યે રશ્કે આફતાબ વો ગૈરત કમર કી હૈ.

✸ દોનોં બનીં સજીલી અનીલી બની મગર,
જો પી કે પાસ હૈં વો સુહાગન કંવર કી હૈ.

✸ સર સબ્ઝે વસ્લ યે હૈ, સિયાહ પૌશે હિજર વો,
ચમકી દો પટ્ટોં સે હૈ જો હાલત જિગર કી હૈ.

✸ મા-ઓ-શુમા તો ક્યા કે ખલીલે જલીલ કો,
કલ દેખના કે ઉન સે તમન્ના નઝર કી હૈ.

✸ અપના શરફ દુઆ સે હૈ બાકી રહા કબૂલ,
યે જાનેં ઉન કે હાથ મેં કુન્જી અષર કી હૈ.

✸ સરકાર હમ ગંવારોં મેં તર્ઝે અદબ કહાં,
હમ કો તો બસ તમીઝ યહી ભીક ભર કી હૈ.

✸ માંગેંગે, માંગે જાએંગે, મુહ માંગી પાએંગે,
સરકાર મેં ન ''લા'' હૈ, ન હાજત અગર કી હૈ.

✸ ઉફ, બે હયાઈયાં કે યે મુંહ ઔર તેરે હુઝૂર,
હાં તૂં કરીમ હૈ, તેરી ખૂ દરગુઝર કી હૈ.

✸ તુઝ સે છુપાઉં મુંહ તો કરૂં કિસ કે સામને,
કયા ઔર ભી કિસી સે તવકકોઅ નઝર કી હૈ.

✸ જાઉં કહાં, પુકારૂં કિસે, કિસ કા મુંહ તકૂં,
કયા પુરસિશ ઔર જા ભી સગે બે હુનર કી હૈ.

✸ આબાદ એક દર હૈ તેરા ઔર તેરે સિવા,
જો બારગાહ દેખીયે ગયરત ખંડર કી હૈ.

✸ ઘેરા અંધેરિયોં ને, દુહાઈ હૈ ચાંદ કી,
તન્હા હૂં, કાલી રાત હૈ, મંઝિલ ખતર કી હૈ.

✸ જન્નત ન દેં, ન દેં, તેરી રૂય્યત હો ખૈર સે,
ઉસ ગુલ કે આગે કિસ કો હવસ બર્ગો બર કી હૈ.

✸ શરબત ન દેં, ન દેં, તો કરે બાત લુત્ફ સે,
યે શહદ હો તો ફિર કિસે પરવા શકર કી હૈ.

✸ મૈં ખાનાઝાદ કોહના હૂં, સૂરત લિખી હૂઈ,
બંદો કનીઝોં મેં મેરે માદર પિદર કી હૈ.

✸ મંગતા કા હાથ ઉઠતે હી દાતા કી દૈન થી,
દૂરી કુબૂલો અર્ઝ મેં બસ હાથ ભર કી હૈ

✸ સન્કી વો દેખ બાદે શફાઅત કે દે હવા,
યે આબરૂ 'રઝા' તેરે દામાને તર કી હૈ.

કશ્તી-એ-ઉમ્મત કા લંગર

★ આરિઝે શમ્સો કમર સે ભી હૈં અન્વર એળિયાં,
અર્શ કી આંખો કે તારે હૈં, વો ખુશ્તર એળિયાં.

★ જા-બ-જા પરતો-ફિગન હૈં આસમાં પર એળિયાં,
દિન કો હૈં ખૂરશીદ, શબ કો માહો-અખ્તર એળિયાં.

★ નજમે ગરદૂં તો નઝર આતે હૈં છોટે, ઔર વો પાંઊં,
અર્શ પર ફિર કયૂં ન હોં મેહસૂસ લાગર એળિયાં.

★ દબ કે ઝેરે-પા, ન ગુંજાઈશ સમાને કો રહી,
બન ગયા જલ્વા કફે-પા કા ઉભર કર એળિયાં.

★ ઈન કા મંગતા પાંઉ સે ઠૂકરા દે, વો દુનિયા કા તાજ,
જિસ કી ખાતિર મર ગએ મૂન્અમ રગડ કર એળિયાં.

★ દો કમર, દો-પન્જ-એ-ખૂર દો સિતારે, દસ હિલાલ,
ઉન કે તલ્વે, પંજે, નાખુન, પાએ અતહર એળિયાં.

★ હાએ ઉસ પથ્થર સે ઉસ સીને કી કિસ્મત ફોડીયે,
બે તકલ્લૂફ જિસ કે દિલ મે યૂં કરેં ઘર એળિયાં.

★ તાજે રૂહુલ કુદસ કે મોતી જિસે સજદા કરેં,
રખતી હૈં વલ્લાહ વો પાકીઝા ગોહર એળિયાં.

★ એક ઠોકર મેં ઓહદ કા ઝલઝલા જાતા રહા,
રખતી હૈં કિત્ના વકાર અલ્લાહો અકબર એળિયાં.

★ ચર્ખ પર ચઢતે હી ચાંદની મેં સિયાહી આ ગઈ,
કર ચુકી હૈં બદર કો ટકસાલ બાહિર એળિયાં.

★ એ 'રઝા' તૂફાને મેહશર કે તુલાતુમ સે ન ડર,
શાદ હો, હૈં કશ્તી-એ-ઉમ્મત કો લંગર એળિયાં.

કસદી-એ-નૂર

◉ સુબ્હા તયબાહ મેં હૂઈ, બટતા હૈ બાળા નૂર કા,
સદકા લેને નૂર કા, આયા હૈ તારા નૂર કા.

◉ બાગે તયબાહ મેં સુહાના ફૂલ ફૂલા નૂર કા,
મસ્ત બૂ હૈં, બુલબુલે પઢતી હૈં, કલ્મા નૂર કા.

◉ બારહવીં કે ચાંદ કા, મુજરા હૈ સજદા નૂર કા,
બારા બુરજોં સે ઝુકા એક એક સિતારા નૂર કા.

◉ આઈ બિદઅત, છાઈ ઝૂલ્મત, રંગ બદલા નૂર કા,
માહે સુન્નત, મેહરે તલ્અત, લે લે બદલા નૂર કા.

◉ તેરે હી માથે રહા, એ જાન સહેરા નૂર કા,
બખ્ત જાગા નૂર કા, ચમકા સિતારા નૂર કા.

◉ મેં ગદા, તૂં બાદશાહ, ભર દે પિયાલા નૂર કા,
નૂર દિન દૂના તેરા, દે ડાલ સદકા નૂર કા.

◉ તેરી હી જાનિબ હૈ, પાંચો વકત સજદા નૂર કા,
રૂખ હૈ કિબ્લા નૂર કા, અબરૂ હૈ કા'બા નૂર કા.

◉ તાજ વાલે દેખ કર તેરા અમામા નૂર કા,
સર ઝૂકાતે હૈં ઈલાહી બોલ બાલા નૂર કા.

◉ શમ્અ દિલ, મિશ્કાત તન, સીના ઝૂજાજહ નૂર કા,
તેરી સૂરત કે લિયે આયા હૈ સૂરા નૂર કા.

◉ મૈલ સે કિસ દરજા સૂથરા હૈ વો પુતલા નૂર કા,
હૈ ગલે મેં આજ તક, કોરા હી કુર્તા નૂર કા.

◉ તૂં હૈ સાયા નૂર કા, હર ઉઝવ ટુકડા નૂર કા,
સાયે કા સાયા ન હોતા, હૈ ન સાયા નૂર કા.

◉ નારિયોં કા દૌર થા, દિલ જલ રહા થા નૂર કા,
તુમ કો દેખા હો ગયા, ઠંડા કલેજા નૂર કા.

◉ જો ગદા દેખો લિયે જાતા હૈ તોડા નૂર કા,
નૂર કી સરકાર હૈ, કયા ઈસ મેં તોડા નૂર કા.

◉ તેરી નસ્લે પાક મેં હૈ, બચ્ચા બચ્ચા નૂર કા,
તૂં હૈ અયને નૂર, તેરા સબ ઘરાના નૂર કા.

◉ નૂર કી સરકાર સે પાયા દો-શાલા નૂર કા,
હો મુબારક તુમ કો ઝૂન્નૂરૈન જોડા નૂર કા.

◉ ચાંદ ઝુક જાતા જિધર ઉંગલી ઉઠાતે મહદ મેં,
કયા હી ચલતા થા, ઈશારોં પર ખિલોના નૂર કા.

◉ એક સીના તક મુશાબહ, એક વહાં સે પાંઉ તક,
હુસ્ને સિબતૈન ઉન કે જામોં મેં હૈ નીમા નૂર કા.

◉ સાફ શકલે પાક હૈ, દોનોં કે મિલને સે અયાં,
ખત્તે-તવામ મેં લિખા હૈ યે દો વર્કા નૂર કા.

◉ 'કાફ' ગૈસૂ, 'હા' દહન, 'યા' અબરૂ, આંખે 'ઐન-સ્વાદ'
'કાફ-હા-યા-ઐન-સ્વાદ', ઉન કા હૈ ચેહરા નૂર કા.

◉ એ **'રઝા'** યે અહમદે નૂરી કા ફયઝે નૂર હૈ,
હો ગઈ મેરી ગઝલ બઢ કર કસીદા નૂર કા.

તુમ્હારી વાહ ! વાહ !

☆ કયા હી ઝોક અફઝા શફાઅત હૈ તુમ્હારી વાહ વાહ,
કર્ઝ લેતી હૈ ગુનાહ, પરહેઝગારી વાહ વાહ.

☆ ખામએ કુદરત કા હુસ્ને દસ્તકારી વાહ વાહ,
કયા હી તસ્વીર અપને પ્યારે કી સંવારી વાહ વાહ.

☆ અશ્ક શબ ભર ઈન્તેઝારે અફવે ઉમ્મત મેં બહેં,
મે ફિદા ચાંદ, ઔર યૂં અખ્તર શુમારી વાહ વાહ.

☆ ઉંગલિયાં હૈં ફયઝ પર, ટૂટે હૈં પ્યાસે ઝુમ કર,
નદ્દિયાં પંજાબે રહેમત કી હૈં જારી વાહ વાહ.

☆ નૂર કી ખૈરાત લેને દોડતે હૈં મેહરો માહ,
ઉઠતી હૈ કિસ શાન સે ગર્દે સવારી વાહ વાહ.

☆ નફસ યે કયા ઝુલ્મ હૈ, જબ દેખો તાઝા જુર્મ હૈ,
ના-તવાં કે સર પે ઈત્ના બોઝ ભારી વાહ વાહ.

☆ મુજરિમોં કો ઢૂંઢતી ફિરતી હૈ રહેમત કી નિગાહ,
તાલએ બરગશ્તા તેરી સાઝગારી વાહ વાહ.

☆ કયા મદીને સે સબા આઈ, કે ફૂલોં મેં હૈ આજ,
કુછ નઈ બૂ, ભીની ભીની, પ્યારી પ્યારી, વાહ વાહ.

☆ ખૂદ રહે પર્દે મેં, ઔર આઈના અકસે ખાસ કા,
ભેજ કર અંજાનો સે કી રાહદારી વાહ વાહ.

☆ ઈસ તરફ રોઝે કા નૂર, ઉસ સમ્ત મિમ્બર કી બહાર,
બીચ મેં જન્નત કી પ્યારી પ્યારી કિયારી વાહ વાહ.

☆ સદકે ઈસ ઈન્આમ કે, કુરબાન ઈસ ઈકરામ કે,
હો રહી હૈ, દોનોં આલમ મેં તુમ્હારી વાહ વાહ.

☆ પાર-એ-દિલ ભી ન નિકલા, દિલ સે તોહફે મેં **'રઝા'**
ઉન સગાને કૂ સે, ઈત્ની જાન પ્યારી વાહ વાહ.

''કાંપા ચદે બેયઝા - અસા છૂટ ગયા''

કિસ હાથ કા ગમે તાબો તવાં ટૂટ ગયા,
કાંપા ચદે બેયઝા કે અસા છૂટ ગયા,
જુંબિશ હૂઈ કિસ મહેર કી ઉંગલી કો **'રઝા'**,
બિજલી સી ગિરી, શીશ-એ-મેહ ટૂટ ગયા.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

હુસૈનો હસન ફૂલ

- સર-તા-બ-કદમ હૈ તને સુલ્તાને ઝમન ફૂલ,
  લબ ફૂલ, દહન ફૂલ, ઝકન ફૂલ, બદન ફૂલ.
- તિન્કા ભી હમારે તો હિલાએ નહીં હિલતા,
  તુમ ચાહો તો હો જાએ અભી કોહે મેહન ફૂલ.
- વલ્લાહ જો મિલ જાએ મેરે ગુલ કા પસીના,
  માંગે ન કભી ઈત્ર, ન ફિર ચાહે દુલ્હન ફૂલ.
- દન્દાનો લબો ઝુલ્ફો રૂખે શેહ કે ફિદાઈ,
  હૈં દુર્રે અદન, લઅલે યમન, મુશ્કે ખુતન ફૂલ.
- બૂ હો કે નિહાં હો ગએ, તાબે રૂખે શેહ મેં,
  લો બન ગએ હૈ અબ તો હસીનો કા દહન ફૂલ.
- હૂં બારે ગુનાહ સે ન ખિજલ દોશે અઝીઝાં,
  લિલ્લાહ ! મેરી નઅશ કર, એ જાને ચમન ફૂલ.
- ગરમી યે કયામત હૈ કે કાંટે હૈં ઝબાં પર,
  બુલબુલ કો ભી એ સાકીએ સહબા દિલબન ફૂલ.
- હૈ કૌન કે ગિર્યા કરે, યા ફાતેહા કો આએ,
  બૈકસ કે ઉઠાએ તેરી રહેમત કે ભરન ફૂલ.
- દિલ ગમ તુઝે ઘેરે હૈં, ખુદા તુઝ કો વો ચમકાએ,
  સૂરજ તેરે ખિરમન કો બને તેરી કિરન ફૂલ.
- કયા બાત **'રઝા'** ઉસ ચમનિસ્તાને કરમ કી,
  ઝહરા હૈ કલી જિસ મેં હુસૈનો-હસન ફૂલ.

કસીદ-એ-મેઅરાજ

- વો સરવરે કિશ્વરે રિસાલત, જો અર્શ પર જલ્વાગર હુએ થે,
  નએ નિરાલે તરબ કે સામાં, અરબ કે મહેમાન કે લિએ થે.
- બહાર હૈ શાદિયાં મુબારક, ચમન કો આબાદિયાં મુબારક,
  મલક, ફલક, અપની અપની લય મેં, યે ઘુર અનાદિલ કા બોલતે થે.
- વહાં ફલક પર, યહાં ઝમીં મેં, રચી થી શાદી, મચીથી ધૂમેં,
  ઉધર સે અન્વાર હંસતે આતે,ઈધર સે નફહાત ઉઠ રહે થે.
- નઈ દુલ્હન કી ફબન મેં કા'બા,નિખર કે સંવરા, સંવર કે નિખરા,
  હજર કે સદકે, કમર કે ઈક તિલ મેં રંગ લાખોં બનાઉ કે થે.
- ખૂશી કે બાદલ ઉમંડ કે આએ, દિલોં કે તાઉસ રંગ લાએ,
  વો નગ્મ-એ-નઅત કા સમાં થા, હરમ કો ખૂદ વજદ આ રહે થે.
- યે ઝૂમા મિઝાબે ઝર કા ઝૂમર, કે આ રહા કાન પર ઢલક કર,
  ફૂવાર બરસી તો મોતી ઝળ કર, હતીમ કી ગૌદ મેં ભરે થે.
- પહાડિયોં કા વો હુસ્ને તઝઈં, વો ઊંચી ચોટી, વો નાઝોં-તમકીં,
  સબા સે સબ્ઝા મેં લહેરેં આતીં, દૂપટટે ધાની ચુને હુએ થે.
- નહા કે નેહરોં ને વો ચમકતા લિબાસ આબે રવાં કા પહેના,
  કે મૌજે છડિયાં થીં, ધાર લચકા, હુબાબે તાબાં કે થલ ટકે થે.

* ગુબાર બન કર નિષાર જાએં, કહાં અબ ઉસ રેહગૂઝર કો પાએં,
હમારે દિલ, હૂરિયોં કી આંખેં, ફરિશ્તો કે પર જહાં બિછે થે.

* ખુદા હી દે સબ્રે જાને પુર ગમ, દિખાઊં ક્યૂં કર તુઝે વો આલમ,
જબ ઉન કો ઝુરમુટ મેં લે કે કુદરસી, જિનાં કા દુલ્હા બના રહે થે.

* ઉતાર કર ઉન કે રૂખ કા સદકા, યે નૂર કા બટ રહા થા બાળા,
કે ચાંદ સૂરજ મચલ મચલ કર, જબીં કી ખયરાત માંગતે થે.

* વહીં તો અબ તક છલક રહા હૈ, વહી તો જોબન ટપક રહા હૈ,
નહાને મેં જો ગિરા થા પાની, કટોરે તારોં ને ભર લિયે થે.

* બચા જો તલ્વોં કા ઉન કે ધોવન, બના વો જન્નત કા રંગો રોગન,
જિન્હોં ને દુલ્હા કી પાઈ ઉતરન, વો ફૂલ ગુલઝાર નૂર કે થે.

* જો હમ ભીવાં હોતે ખાકે-ગુલશન, લિપટ કે કદમોં સે લેતે ઉતરન,
મગર કરેં ક્યા નસીબ મેં તો, યે ના-મુરાદી કે દિને લિખે થે.

* હુઝૂમે ઉમ્મીદ હૈ ઘટાઓ, મુરાદેં દે કર ઉન્હેં હટાઓ,
અદબ કી બાગેં લિયે બઢાઓ, મલાએકા મેં ગુલગુલે થે.

* સિતમ કયા, કૈસી મત કટી થી, કમર વો ખાક ઉન કી રહેગુઝર કી,
ઉઠા ન લાયા, કે મલતે મલતે, યે દાગ સબ દેખતા મિટે થે.

* નમાઝે અક્સા મેં થા યહી સિર, અયાં હો મઅનએ અવ્વલો આખિર,
કે દસ્ત બસ્તા હૈં પીછે હાઝિર, જો સલ્તનત આગે કર ગએ થે.

* બઢાયા યે લહેરા કે બહેરે વહેદત, કે ધુલ ગયા નામે રૈગે કષરત,
ફલક કે ટીલોં કી કયા હકીકત, યે અર્શો કુર્સી દો બુલબુલે થે.

* થકે થે રૂહુલ અમીં કે બાઝૂં, છુટા વો દામન કહાં વો પહેલૂ,
રિકાબ છૂટી, ઉમ્મીદ ટૂટી, નિહાહે હસરત કે વલવલે થે.

* સુના યે ઈત્ને મેં અર્શે હકને, કે લે મુબારક હોં તાજવાલે,
વહી કદમ ખૈર સે ફિર આએ, જો પહેલે તાજે શરીફ તરે થે.

* યે સુન કે બેખૂદ પુકાર ઉઠઠા, નિષાર જાંઉં કહાં હૈં આકા,
ફિર ઉન કે તલ્વોં કા પાઊં બોસા, યે મેરી આંખો કે દિન ફિરે થે.

* ઝુકા થા મુજરે કો અર્શે આ'લા, ગિરે થે સજદે મેં બઝમે બાલા,
યે આંખેં કદમોં સે મલ રહા થા, વો ગિર્દ કુરબાન હો રહે થે.

* યહી સમા થા કે પીકે રહેમત, ખબર યે લાયા કે ચલિયે હઝરત,
તુમ્હારી ખાતિર કુશાદા હૈં, જો કલીમ પર બંદ રાસ્તે થે.

* બઢ એ મુહમ્મદ, કરીં હો અહમદ, કરીબ આ સરવરે મુમજ્જદ,
નિષાર જાઊં યે કયા નિદા થી, યે કયા સમાં થા, યે કયા મઝે થે.

* તબારકલ્લાહ શાન તેરી, તુઝી કો ઝયબા હૈ બે નિયાઝી,
કહીં તો વો જોશે 'લન-તરાની', કહીં તકાઝે વિસાલ કે થે.

* ખિરદ સે કેહ દો કે સર ઝુકા લે, ગુમાં સે ગુઝરે ગુઝરને વાલે,
પડે હૈં યાં ખૂદ જહત કો લાલે, કિસે બતાએ કિધર ગએ થે.

✯ ઉધર સે પૈહમ તકાઝે આના, ઈધર થા મુશ્કિલ કદમ બઢાના,
જલાલો-હયબત કા સામના થા, જમાલો-રહમત ઉભારતે થે.

✯ બઢે તો લૈકિન ઝિઝકતે ડરતે, હયા સે ઝુકતે, અદબ સે રૂકતે,
જો કુર્બ ઉન્હીં કી રવિશ પે રખતે, તો લાખોં મંઝિલ કે ફાસલે થે.

✯ ઉઠે જો કસ્રે દના કે પર્દે, કોઈ ખબર દે તો કયા ખબર દે,
વહાં તો જા હી નહીં દુઈ કી, ન કેહ કે વો ભી ન થે, અરે થે.

✯ હિજાબ ઉઠને મેં લાખોં પર્દે, હર એક પર્દે મેં લાખોં જલ્વે,
અજબ ઘડી થી કે વસ્લો-ફુરકત, જનમ કે બિછડે ગલે મિલે થે.

✯ વહી હૈ અવ્વલ, વહી હૈ આખિર, વહી હૈ બાતિન, વહી હૈ ઝાહિર,
ઉસી કે જલ્વે, ઉસી સે મિલને, ઉસી સે ઉસ કી તરફ ગએ થે.

✯ કમાલે ઈમ્કાં કે ઝૂઠે નૂક્તો, તુમ અવ્વલ આખિર કે ફયર મેં હો,
મુહીત કી ચાલ સે તો પુછો, કિધર સે આએ કિધર ગએ થે.

✯ વો બુર્જે-બત્હા કા માહ પારા, બહિશ્ત કી સૈર કો સિધારા,
ચમક પે થા ખુલ્દ કા સિતારા, કે ઉસ કમર કે કદમ ગએ થે.

✯ ખુદા કી કુદરત કે ચાંદ હક કે, કરોડોં મંઝિલ મેં જલ્વા કર કે,
અભી ન તારોં કી છાઊં બદલી, કે નૂર કે તડકે આ લિયે થે.

✯ નબીએ રહેમત, શરીફએ ઉમ્મત, **'રઝા'** પે લિલ્લાહ હો ઈનાયત,
ઉસે ભી ઉન ખિલ્અતો સે હિસ્સા, જો ખાસ રહેમત કે વાં બટે થે.

✯ ષનાએ - સરકાર હૈ વઝીફા, કબૂલે સરકાર હૈ તમન્ના,
ન શાએરી કી હવસ ન પરવા, રવી થી કયા કૈસૈ કાફીયે થે.

બોલ બાલે મેરી સરકારોં કે

★ ઝર્રે ઝળ કર તેરી પૈઝારોં કે,
તાજે સર બનતે હૈં સય્યારોં કે.

★ હમ સે ચોરોં પે જો ફરમાએં કરમ,
ખિલ્અતે ઝર બનેં પિશ્તારોં કે.

★ મેરે આકા કા વો દર હૈ જિસ પર,
માથે ઘિસ જાતે હૈં સરદારોં કે.

★ મેરે ઈસા તેરે સદકે જાઊં,
તૌર બે-તૌર હૈં બિમારો કે.

★ મુજરિમો ચશ્મે તબસ્સુમ રખ્ખો,
ફૂલ બન જાતે હૈં અંગારોં કે.

★ તેરે અબરૂ કે તસદદુક પ્યારે,
બંદ કર્રે હૈં ગિરફતારોં કે.

★ જાનો-દિલ તેરે કદમ પર વારે,
કયા નસીબે હૈં તેરે યારોં કે.

★ સિદકો, અદલો, કરમો, હિમ્મત મેં,
ચાર સૂ શોહરે હૈં ઈન ચારોં કે.

★ બેહરે તસ્લિમે અલી મૈદાં મે,
સર ઝુકે રહેતે હૈં તલ્વારો કે.

★ કૈસે આ'કાઓ કા બંદા હૂં **'રઝા'**
બોલ બાલે મેરી સરકારોં કે.

તન-મન-ધન-સબ વારત હૂં

(ભોજપૂરી ભાષામાં મન્કબત)

✦ તોરે દેખન કો તરસે જિયરા, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની,
કાહૂ બદ મોહે સપને મે દરસ દિખા, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

✦ હય ઉઘટ ઘાટ મોરી નય્યા, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની,
કિરપા સે અપની પાર લગા, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

✦ એ મઝહરે કુલ, ફાની બિલ્લાહ, એ ફયઝે અતમ, બાકી બિલ્લાહ,
યે શાન તેરી અલ્લાહ અલ્લાહ, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

✦ વો મદ ભરી સૂરત, રસ ભરી અંખિયા, અઝ બેહરે નબી, એ હક કે વલી,
કભૂ સુપને મેં મોહે દરસ દિખા, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

✦ સૂરત અલ્વી, સીરત નબ્વી, **''અલ્લાહો જમીલુન''** કે મઝહર,
હૈ **''લયસા-ક-મિષ્લેહી''** ચેહરા તુરા યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

✦ તન-મન-ધન સબ વારત હૂં, અબ સારો સુહાગ ઉતારત હૂં,
શયઅન-લિલ્લાહ કી જપૂં માલા, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

✦ દર્શન કો તોરે નયનાં તરસત હૈ, લાજ કી મારી કા સે કહૂં,
મે બિરહા કી મારી યે બિપતા, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

✦ એ ''લયસા-ક-મિષ્લેહી'' કે મઝહર, શાહે રૂસુલ કે હો,
એ ''નૂર-અના-મિન-નૂરિલ્લાહ'', યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

✦ રસ ખાવત હૂં મન હી મન મેં, કયા મુખ લે જાઊં સખયન મેં,
પત રાખ લે મોરી મહારાજા, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

✦ નયનાં તરસત હૈં દર્શન કો, મોરે દુખ કી કથા પીતમ સુન લો,
અબ દૂર કરો મોરી બિપતા, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

✦ તુમ મઝહરે શાહે રિસાલત હો, તુમ મઅદને જૂદો સખાવત હો,
કયૂં કર ન કહૂં શયઅન લિલ્લાહ, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

✦ છાએ ગમ કે કારે બદરા, ઔર બરસત હૈ દુઃખ કી બરખા,
ભીજ ન જાવે મોરી ચુનરિયા, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

✦ તોરે ચરનન સીસ નમાવત હૂં, ઔર નયનન નીર બહાવત હૂં,
સૂન અરજ **'રઝા'** કી અનદાતા, યા અબ્દલ કાદિર જીલાની.

(હદાઈકે બખ્શિશ, હિસ્સા :- નં.3)

તેરે સિવા દામાં કિસ કા

✪ મહર હૈ, મશઅલા અફરોઝ શબિસ્તાં કિસ કા,
માહ હૈ, પરતોવ-એ-શમ્સએ ઈવાં કિસ કા.

✪ કયૂં ન ગુલશન મેરી ખૂશ્બૂ-એ-દહન સે મેહકે,
બાગે આલમ મે, મૈં બુલબુલ હૂં, ષના ખ્વાં કિસ કા.

✪ આંખ ખૂરશીદે કયામત કી ઝપકને જો લગી,
પર્દા અફગન હૂવા, યે ચેહર-એ-તાબાં કિસ કા.

✪ ઝિન્દે મુર્દા હૂએ, સુક્કાને અદમ ચૌંક પડે,
દોશ બર દોશ કયામત હૈ, યે હિજરાં કિસ કા.

✪ હમા તન ચશ્મ કી સૂરત હૈ બદન સે પૈદા,
મુનતઝિર હૈ યે ઈલાહી દિલે હયરાં કિસ કા.

✪ આમદે શેહ કી ખબર સુન કે યે બોલે આસી,
વો હૈં આમાદા શફાઅત કો તો ઈસ્યાં કિસ કા.

✪ એક જાનિબ હૈ કમર, એક તરફ દાગે જીગર,
દેખીયે ઝૂકતા હૈ અબ પલ્લ-એ-મીઝાં કિસ કા.

✪ ખિરમને દિલ પે જો ગિરતી હૈ, તડપ કર બિજલી,
મુતહય્યર હૂં, કે ચમકા દૂર્રે દન્દાં કિસ કા.

✪ બુલબુલો, માલિકે ફિરદૌસ તુમ્હારા ગુલ હૈ,
બાગબાં કિસ કા, હૈ ગુલ કિસ કા, ગુલિસ્તાં કિસ કા.

✪ યા નબી ! જિસ કી અમાં ચાહે **'રઝા'**-એ-ખસ્તા,
તેરે દામન કે સિવા ઔર હૈ દામાં કિસ કા.

(હદાઈકે બખ્શિશ, હિસ્સા :- નં.૩)

તેરી શમ્આ હર મહેફિલ હૈ

☆ તેરા ઝર્રા મહે કામિલ હૈ યા ગૌષ,
તેરા કતરા યમે સાહિલ યા ગૌષ.

☆ કોઈ સાલિક હૈ, યા વાસિલ હૈ, યા ગૌષ,
વો કુછ ભી હો, તેરા સાઈલ હૈ, યા ગૌષ.

☆ કદે બે-સાયા, ઝિલ્લે કિબરીયા હૈ,
તૂં ઉસ બે-સાયા ઝિલ કા ઝિલ હૈ, યા ગૌષ.

☆ તેરી શમ્એ દિલ આરા કી તબો-તાબ,
ગુલો બુલબુલ કી આબો ગિલ હૈ, યા ગૌષ.

☆ ગુલિસ્તાં-ઝાર, તેરી પંખડી હૈ,
કલી સો ખુલ્દ કા હાસિલ હૈ, યા ગૌષ.

☆ ઈશારે મેં કિયા જિસ ને કમર ચાક,
તૂં ઉસ મેહ કા મેહ કામિલ હૈ, યા ગૌષ.

☆ તૂં અપને વકત કા સિદ્દીકે અકબર,
ગનીઓ, હૈદરો, આદિલ હૈ યા ગૌષ.

☆ વલી કયા મૂરસલ આએં, ખૂદ હુઝૂર આએં,
વો તેરે વઅઝ કી મહેફિલ હૈ યા ગૌષ.

☆ જિસે માંગે ન પાએં, જાહ વાલે,
વો, બિન માંગે તુઝે હાંસિલ હૈ, યા ગૌષ.

☆ જા કર્નો સૈર મે આરિફ ન પાએં,
વો તેરી પહેલી હી મંઝિલ હૈ યા ગૌષ.

☆ ન ક્યૂં હો તેરી મંઝિલ, અર્શે ષાની,
કે અર્શે હક, તેરી મંઝિલ હૈ, યા ગૌષ.

☆ વહીં સે ઉબ્લે હૈં, સાતોં સમન્દર,
જો તેરી નહેર કા સાહિલ હૈ, યા ગૌષ.

☆ બુખારા, વ ઈરાકો ચિશ્તો અજમેર,
તૈરી લોએ-શમ્આ હર મહેફિલ હૈ યા ગૌષ.

☆ જો તેરા નામ લે, ઝાકિર હૈ પ્યારે,
તસવ્વૂર જો કરે શાગિલ હૈ, યા ગૌષ.

☆ જો સર દે કર, તેરા સોદા ખરીદે,
ખુદા દે અકલ, વો આકિલ હૈ યા ગૌષ.

☆ કહા તૂં ને કે જો માંગોગે, મિલેગા,
'રઝા' તુઝ સે, તેરા સાઈલ હૈ, યા ગૌષ.

ચોરોં કી રખવાલી હય

✶ સૂના જંગલ, રાત અંધેરી, છાઈ બદલી કાલી હૈ,
સોને વાલો જાગતે રહીયો, ચોરોં કી રખવાલી હૈ.

✶ આંખ સે કાજલ સાફ ચૂરા લેં, યાં વો ચોર બલા કે હૈં,
તેરી ગઠડી તાકી હૈ ઔર તૂં ને નીંદ નિકાલી હૈ.

✶ સોના પાસ હૈ, સૂના બન હૈ, સોના ઝહર હૈ, ઉઠ પ્યારે,
તૂં કેહતા હૈ નીંદ હૈ મીઠી, તેરી મત હી નિરાલી હૈ.

✶ આંખે મલના, ઝુનઝલા પડના, લાખોં જમાઈ અંગડાઈ,
નામ પર ઉઠને કો લડતા હૈ, ઉઠના ભી કુછ ગાલી હૈ.

✶ જુગ્નૂ ચમકે, પત્તા ખડકે, મુઝ તન્હા કા દિલ ધડકે,
ડર સમઝા એ કોઈ પવન હૈ, યા અગિયા બૈતાલી હૈ.

✶ યે જો તુઝ કો બુલાતા હૈ, યે ઠગ હૈ, માર હી રખ્ખેગા,
હાએ, મુસાફિર દમ મેં ન આના, મત કૈસી મતવાલી હૈ.

✶ દુનિયા કો તૂં કયા જાને, યે બિસ કી ગાંઠ હૈ હર્રાફા,
સૂરત દેખો ઝાલિમ કી તો કૈસી ભોલી ભાલી હૈ.

✶ શહદ દિખાએં ઝહર પિલાએ, કાતિલ ડાઈન શોહર કુશ,
ઈસ મુર્દાર પે કયા લલચાયા, દુનિયા દેખી ભાલી હૈ.

✶ બાદલ ગર્જે, બિજલી તડપે, ધક સે કલેજા હો જાએ,
બન મેં ઘટા કી ભયાનક સૂરત કૈસી કાલી કાલી હૈ.

✶ પાંઊં ઉઠા, ઔર ઠોકર ખાઈ, કુછ સંભલા, ફિર ઊંધે મુંહ,
મેહ ને ફિસલન કર દી હૈ, ઔર ઘુર તક ખાઈ નાલી હૈ.

✶ સાથી સાથી કેહ કે પુકારૂં, સાથી હો તો જવાબ આએ,
ફિર ઝૂન્ઝલા કર સર દે પટકૂં, ચલ રે મૌલા વાલી હૈ.

✶ ફિર-ફિર કર હર જાનિબ દેખૂં કોઈ આસ, ન પાસ કહીં,
હાએ, ટૂટી આસ ને, હારે જીસે રિફાકત પા લી હૈ.

✶ વો તો નિહાયત સસ્તા સોદા, બેચ રહે હૈં જન્નત કા,
હમ મુફલિસ કયા મોલ ચુકાએં, અપના હાથ હી ખાલી હૈ.

✶ તુમ તો ચાંદ અરબ કે હો પ્યારે, તુમ તો અજમ કે સૂરજ હો,
દેખો મુઝ બૈકસ પર શબ ને કૈસી આફત ડાલી હૈ.

✶ મૌલાના તેરે અફવો-કરમ હોં, મેરે ગવાહ સાફઈ કે,
વર્ના '**રઝા**' સે ચોર પે તેરી, ડિગ્રી તો ઈકબાલી હૈ.

ચિરાગ લે કે ચલે

✵ લહદ મેં ઈશ્કે રૂખે શેહ કા દાગ લે કે ચલે,
અંધેરી રાત સુની થી, ચિરાગ લે કે ચલે.

✵ તેરે ગુલામોં કા નકશે કદમ હૈ રાહે ખુદા,
વો કયા બેહક સકે જો યે સુરાગ લે કે ચલે.

✵ જિનાં બનેગી મુહિબ્બાને ચાર યાર કી કબ્ર,
જો અપને સીને મેં યે ચાર બાગ લે કે ચલે.

✵ મદીના જાને જિનાનો-જહાં હૈ, વો સુન લેં,
જિન્હેં જુનૂને જિનાં સૂએ ઝાગ લે કે ચલે.

✵ તુમ્હારે વસ્ફે જમાલો કમાલ મેં જિબ્રઈલ,
મહાલ હૈ કે મજાલો મસાગ લે કે ચલે.

✵ ગિલા નહીં હૈ મુરીદે રશીદ શયતાં સે,
કે ઉસ કે વુસ્અતે ઈલ્મી કા લાગ લે કે ચલે.

✵ હર એક અપને બડે કી બડાઈ કરતા હૈ,
હર એક મુગબચા મુગ કા અયાગ લે કે ચલે.

✵ મગર ખુદા પે જો ધબ્બા દરોગ કા થોપા,
યે કિસ લઈં કી ગુલામી કા દાગ લે ચલે.

✵ વુકૂએ કિઝબ કે મઅની દુરૂસ્ત ઔર કુદ્દુસ,
હૈયે કી ફૂટે અજબ સબ્ઝ બાગ લે કે ચલે.

✵ જહાં મેં કોઈ ભી કાફિર સા કાફિર ઐસા હૈ,
કે અપને રબ પે સફાહત કા દાગ લે કે ચલે.

✵ પડી હૈ અન્ધે કો આદત કે શોરબે હી સે ખાએ,
બટેર હાથ ન આઈ, તો ઝાગ લે કે ચલે.

✵ ખબીષ બેહરે ખબીષા, ખબીષા બેહરે ખબીષ,
કે સાથ જિન્સ કો બાઝો કલાગ લે કે ચલે.

✵ જો દીન કવ્વોં કો દે બેઠે, ઉન કો યકસાં હૈ,
કલાગ લે કે ચલે યા ઉલાગ લે કે ચલે.

✵ **'રઝા'** કિસી સગે તયબહ કે પાંઊં ભી ચૂમે,
તુમ ઔર આહ કે ઈત્ના દિમાગ લે કે ચલે.

''કયામત ટલ જાએ''

તુમ ચાહો તો કિસ્મત કી મુસીબત ટલ જાએ,
કયૂં કર કહૂં સાઅત સે કયામત ટલ જાએ,
લિલ્લાહ ! ઉઠા દો, રૂખે રૌશન સે નકાબ,
મૌલા ! મેરી આઈ હૂઈ શામત ટલ જાએ.
અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

કુલ કી જાન

(હોઠવાળી નાઅત)

✡ સય્યદે કૌનેન સુલ્તાને જહાં,
ઝિલ્લે યઝદાં શાહે દીં, અર્શે આસ્તાં.

✡ કુલ સે આ'લા, કુલ સે અવલા, કુલ કી જાન,
કુલ કે આકા, કુલ કે હાદી, કુલ કી શાં.

✡ દિલ કશા, દિલ કશ, દિલ આરા, દિલિસ્તાન,
કાને જાનોં, જાને જાં, વ શાને શાં.

✡ હર હિકાયત, હર કિનાયત, હર અદા,
હર ઈશારત, દિલનશીનો દિલ નિશાં.

✡ દિલ દે, દિલ કો જાન, જાં કો નૂર દે,
એ જહાંને જાન, વ એ જાને જહાં.

✡ આંખ દે, ઔર આંખ કો દીદારે નૂર દે,
રૂહ દે ઔર રૂહ કો રાહે જિનાં.

✡ તૂં ષના કો હૈ, ષના તેરે લિયે,
હય ષના તેરી હી દીગર દાસ્તાં.

✡ તૂં ન થા તો કુછ ન થા, ગર તૂં ન હો,
કુછ ન હો, તૂં હી તો હૈ જાને જહાં.

✡ તૂં હો દાતા, ઔર ઔરોં સે રજા,
તૂં હો આકા, ઔર યાદે દીગરાં.

✡ ઈલ્તેજા, ઈસ શિર્કો-શર સે દૂર રખ,
હો 'રઝા' તેરા હી, ગયર અઝ ઈનો આં.

✡ **જિસ તરહ હોંઠ ઈસ ગઝલ સે દૂર હૈં,**
દિલ સે યૂં હી દૂર, હો હર ઝન્નો ઝાં.

નોટ

આ નાઅત શરીફમાં ઈમામ અહમદ 'રઝા'એ ઉર્દુ સાહિત્યના ટોચના શિખરને સર કરી બતાવ્યું છે. પૂરી નાઅત પઢવામાં કયાંય પણ બન્ને હોઠ ભેગા નહીં થાય. જેનો ઉલ્લેખ પણ આપે નાઅત શરીફના છેલ્લા શેઅરમાં કરેલ છે.

ખલ્ક કા આ'કા

◉ સરવર કહૂં કે માલિકો મૌલા કહૂં તુઝે,
બાગે ખલીલ કા ગુલે ઝયબાં કહૂં તુઝે.

◉ હિરમાં નસીબ હોં તુઝે ઉમ્મીદ ગાહ કહૂં,
જાને મુરાદ કાને તમન્ના કહૂં તુઝે.

◉ ગુલઝારે કૂદસ કા ગુલે રંગીં અદા કહૂં,
દરમાને દર્દે બુલબુલે શયદા કહૂં તુઝે.

◉ સુબ્હે વતન પે શામે ગરિબાં કો દૂં શરફ,
બૈકસ નવાઝ ગૈસૂઓં વાલા કહૂં તુઝે.

◉ અલ્લાહ રે તેરે જિસ્મે મુનવ્વર કી તાબિશેં,
એ જાને જાં, મૈં જાને તજલ્લા કહૂં તુઝે.

◉ મુજરિમ હૂં, અપને અફવ કા સામાં કરૂં શહા,
યઅની શફીએ રોઝે જઝા કા કહૂં તુઝે.

◉ ઈસ મુર્દા દિલ કો મુઝદા હયાતે અબદ કા દૂં,
તાબો તવાને જાને મસીહા કહૂં તુઝે.

◉ તેરે તો વસ્ફ ઐબે તનાહી સે હૈં બરી,
હયરાં હૂં મેરે શાહ મેં કયા કયા કહૂં તુઝે.

◉ કેહ લેગી સબ કુછ ઉન કે ષનાખ્વાં કી ખામોશી,
ચુપ હો રહા હૈ કેહ કે મૈં કયા કયા કહૂં તુઝે.

◉ લૈકિન 'રઝા' ને ખત્મે સુખન ઈસ પે કર દિયા,
ખાલિક કા બન્દા, ખલ્ક કા આકા કહૂં તુઝે.

જન્નત કો હરમ સમઝા

✦ શૌરે મેહ નૌ સુન કર તુઝ તક મૈં દવાં આયા,
સાકી મૈં તેરે સદકે, મય દે રમઝાં આયા.

✦ ઈસ ગુલ કે સિવા, હર ફૂલ બા ગોશે ગિરાં આયા,
દેખે હી ગી એ બુલબુલ, જબ વક્તે ફુગાં આયા.

✦ જબ બામે તજલ્લી પર, વો નય્યરે જાં આયા,
સર થા જો ગિરા, ઝુક કર, દિલ થા જો તપાં આયા.

✦ જન્નત કો હરમ સમઝા, આતે તો યહાં આયા,
અબ તક કે હર એક કા મુંહ, કેહતા હૂં કહાં આયા.

✦ તયબહ કે સિવા સબ બાગ પામાલે ફના હોંગે,
દેખોગે ચમન વાલો, જબ અહદે ખિઝાં આયા.

✦ સર ઔર વો સંગે દર, આંખ ઔર વો બઝમે નૂર,
ઝાલિમ કો વતન કા ધ્યાન, આયા તો કહાં આયા.

✦ કુછ નઅત કે તબ્કે કા, આલમ હી નિરાલા હૈ,
સકતા મેં પડી હય અકલ, ચકકર મેં ગૂમાં આયા.

✦ જલતી થી ઝમીં કૈસી, થી ધૂપ કડી કૈસી,
લો વો કદે બે-સાયા, અબ સાયા કુનાં આયા.

✦ તયબહ સે હમ આતે હૈં, કહીયે તો જિનાં વાલો,
કયા દેખ કે જીતા હૈ, જો વાં સે યહાં આયા.

✦ નામા સે **'રઝા'** કે અબ મિટ જાઓ બુરે કામો,
દેખો મેરે પલ્લે પર વો અચ્છે મિયાં આયા.

✦ બદકાર **'રઝા'** ખૂશ હો, બદકામ ભલે હોંગે,
વો અચ્છે મિયાં પ્યારા અચ્છોં કા મિયાં આયા.

ઝિક્ર ઉન્કા સુનાતે જાએંગ

✡ પૈશે હક મુઝદા શફાઅત કા સુનાતે જાએંગે,
આપ રોતે જાએંગે, હમ કો હંસાતે જાએંગે.

✡ દિલ નિકલ જાને કી જા હૈ, આહ કુન આંખો સે વો,
હમ સે પ્યાસોં કે લિયે, દરિયા બહાતે જાએંગે.

✡ હાં, ચલો હસ્રત ઝદો સુનતે હૈં વો દિન આજ હૈ,
થી ખબર જિસ્કી કે વો જલ્વા દિખાતે જાએંગે.

✡ કુછ ખબર ભી હૈ ફકીરો આજ વો દિન હૈ કે વો,
નેઅમતે ખુલ્દ અપને સદકે મેં લુટાતે જાએંગે.

✡ ખાક ઉફતાદો બસ ઉન કે આને હી કી દૈર હૈ,
ખૂદ વો ગિર કર સજદે મેં, તુમ કો ઉઠાતે જાએંગે.

✡ વુસ્અતેં દી હૈં ખુદાને, દામને મહેબૂબ કો,
જુર્મ ખુલતે જાએંગે ઔર વો છુપાતે જાએંગે.

✡ લો, વો આએ મુસ્કુરાતે હમ અસીરોં કી તરફ,
ખિરમને ઈસ્યાં પે અબ બિજલી ગિરાતે જાએંગે.

✡ આંખ ખોલો ગમઝદો દેખો, વો ગિર્યા આએ હૈં,
લોહે દિલ સે નકશે ગમ કો, અબ મિટાતે જાએંગે.

✡ સોખ્તા જાનોં પે વો પુર જોશ રહમત આએ હૈં,
આબે કૌષર સે લગી, દિલ કી બુઝાતે જાએંગે.

✡ સરવરે દીં લીજીએ અપને નાંતવાનોં કી ખબર,
નફસો શયતાં સય્યદા કબ તક દબાતે જાએંગે.

✡ હશ્ર તક ડાલેંગે હમ પૈદાઈશે મૌલા કી ધૂમ,
મિષલે ફારસ નજદ કે કિલ્એ ગિરાતે જાએંગે.

✡ ખાક હો જાએં અદૂ, જલ કર મગર હમ તો 'રઝા'
દમ મેં જબ તક દમ હૈ, ઝિક્ર ઉન કા સુનાતે જાએંગે.

''મહેબૂબ કા રોશન તન''

કિસ દરજા હૈ રૌશન તને મહબૂબે ઈલાહ,
જામા સે અયાં રંગે બદન હૈ વલ્લાહ,
કપડે યે નહીં મૈલે હૈ, ઈસ ગુલ કે 'રઝા'
ફરિયાદ કો આઈ હૈ સિયાહીએ ગુનાહ

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

સૂરજ ફિરા ઉલ્ટે કદમ

⊙ બંદા મિલને કો કરીબે હઝરતે કાદિર ગયા,
લમ્અ-એ-બાતિન મેં ઘુમને જલ્વએ ઝાહિર ગયા.

⊙ તેરી મરઝી પા ગયા, સૂરજ ફિરા ઉલ્ટે કદમ,
તેરી ઉંગલી ઉઠ ગઈ, મેહ કા કલેજા ચિર ગયા.

⊙ બઢ ચલી તેરી ઝિયા, અંધેર આલમ સે ઘટા,
ખુલ ગયા ગૈસૂ તેરા, રહેમત કા બાદલ ઘિર ગયા.

⊙ તેરી રહમત સે સફીઉલ્લાહ કા બેડા પાર થા,
તેરે સદકે સે નજીયુલ્લાહ કા બજરા તિર ગયા.

⊙ તેરી આમદ થી કે બયતુલ્લાહ મુજરે કો ઝુકા,
તેરી હયબત થી કે હર બુત થરથરા કર ગિર ગયા.

⊙ મો'મિન ઉન કા કયા હુવા, અલ્લાહ ઉસકા હો ગયા,
કાફિર ઉન સે કયા ફિરા, અલ્લાહ હી સે ફિર ગયા.

⊙ વો કે ઉસ દર કા હુવા, ખલ્કે ખુદા ઉસ કી હુઈ,
પાઊં જબ તૌફે હરમ મેં થક ગએ, સર ફિર ગયા.

◉ મુઝ કો દીવાના બતાતે હો, મૈં વો હુશિયાર હૂં,
પાઊં મિલને કો કરીબે હઝરતે કાદિર ગયા.

◉ **''રહમતુલ-લિલ-આલમીન''** આફત મેં હૂં કૈસી કરૂં,
મેરે મૌલા મૈં તો ઈસ દિલ સે બલા મેં ઘિર ગયા.

◉ મૈં તેરે હાથોં કે સદકે, કૈસી કંકરિયાં થીં વો,
જિન સે ઈત્ને કાફિરો કા, દફઅતન મુંહ ફિર ગયા.

◉ ક્યૂં જનાબે બૂ-હુરૈરા થા, વો કૈસા જામે શીર,
જિસ સે સત્તર સાહબોં કા, દૂધ સે મુંહ ફિર ગયા.

◉ વાસ્તા પ્યારે કા ઐસા હો કે જો સુન્ની મરે,
યૂં ન ફરમાએં તેરે શાહિદ કે વો ફાજિર ગયા.

◉ અર્શ પર ધૂમેં મચીં, વો મો'મિને સાલેહ મિલા,
ફર્શ સે માતમ ઉઠે, વો તય્યબો તાહિર ગયા.

◉ અલ્લાહ અલ્લાહ યે ઉલુવે ખાસ અબ્દિયત **'રઝા'**,
બંદા મિલને કો કરીબે હઝરતે કાદિર ગયા.

◉ ઠોકરેં ખાતે ફિરોગે, ઈન કે દર પર પડ રહો,
કાફલા તો એ **'રઝા'** અવ્વલ ગયા, આખિર ગયા.

ક્યા હોના હૈ

✶ રાહ પુર ખાર હૈ, ક્યા હોના હૈ,
પાંઊં ઉફગાર હૈ, ક્યા હોના હૈ.

✶ ખુશ્ક હૈ ખૂન, કે દુશ્મન ઝાલિમ,
સખ્ત ખૂન્ખ્વાર હૈ, ક્યા હોના હૈ.

✶ મીઠે શરબત દે, મસીહા જબ ભી,
ઝિદ હૈ, ઈન્કાર હૈ, ક્યા હોના હૈ.

✶ દિલ કે તીમાર હમારા કરતા,
આપ બિમાર હૈં, ક્યા હોના હૈ.

✶ તન કી અબ કૌન ખબર લે હૈ હૈ,
દિલ કા આઝાર હૈ, ક્યા હોના હૈ.

✶ છુપ કે લોગોં સે કિયે જિન કે ગુનાહ,
વો ખબરદાર હૈ, ક્યા હોના હૈ.

✶ અરે, ઓ મુજરિમ, બે પરવાહ, દેખ,
સર પે તલવાર હૈ, ક્યા હોના હૈ.

✶ તેરે બિમાર કો મેરે ઈસા,
ગશ લગાતાર હૈ, ક્યા હોના હૈ.

✶ હાએરે, નીંદ મુસાફિર તેરી,
કૂચ તૈયાર હૈ, ક્યા હોના હૈ.

✶ દૂર જાના હૈ, રહા દિન થોડા,
રાહ દુશ્વાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ જાન હલ્કાન હૂઈ જાતી હૈ,
બાર સા બાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ ઘર ભી જાના હૈ મુસાફિર કે નહીં,
મત પે કયા માત હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ પાર જાના હૈ, નહીં મિલતી નાવ,
ઝોર પર ધાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ બીચ મેં આગ કા દરિયા હાઈલ,
કસ્દ ઉસ પાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ મુંહ દિખાને કા નહીં ઔર સહર,
આમ દરબાર હૈ કયા હોના હૈ.

✶ ઈસ કળિ ધૂપ કો કયૂં કર ઝીલેં
શોઅલા ઝન નાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ હાએ ! બિગડી તો કહાં આ કર નાવ,
ઐન મઝધાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ કલ તો દીદાર કા દિન, ઔર યહાં,
આંખ બેકાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ ઈન કો રહમ આએ તો આએ, વરના,
વો કડી માર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ લે, વો હાકિમ કે સિપાહી આએ,
સુબ્હે ઈઝહાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ વાં નહીં બાત બનાને કી મજાલ,
ચાર-એ-ઈકરાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ સાથ વાલોં ને યહીં છોડ઼ દિયા,
બૈકસી યાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ આખરી દીદ હૈ, આઓ મિલ લેં,
રંજ બૈકાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ દિલ હમેં તુમસે લગાના હી ન થા,
અબ સફર બાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ જાને વાલોં પે યે રોના કૈસા,
બંદા નાચાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ નઝઅ મેં ધ્યાન ન બટ જાએ કહીં
યે અબષ પ્યાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ ઈસ કા ગમ હૈ, કે હર ઈક કી સૂરત,
ગલે કા હાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ બાતેં કુછ ઔર ભી તુમ સે કરતે,
પર કહાં દાર હૈ, કયા હોના હૈ.

✶ કયૂં **'રઝા'** કુળહતે હો, હંસતે ઉઠઠો,
જબ વો ગફ્ફાર હૈ, કયા હોના હૈ.

દેતા વો હે, દિલાતે યે હૈં

✯ સચ્ચી બાત સિખાતે યે હૈં,
સીધી રાહ દિખાતે યે હૈં.

✯ ડૂબી નાવેં તિરાતે યે હે,
હિલતી નીવેં જમાતે યે હૈં.

✯ ટૂટી આસેં બંધાતે યે હૈં,
છૂટી નબઝેં ચલાતે યે હૈં.

✯ જલતી જાનેં બુઝાતે યે હૈં,
રોતી આંખે હંસાતે યે હૈં.

✯ કસ્રે દના તક કિસ કી રસાઈ,
જાતે યે હૈં, આતે યે હૈં.

✯ શાફેઅ, નાફેઅ, રાફેઅ, દાફેઅ,
કયા કયા રહેમત લાતે યે હૈં.

✯ ફયઝે જલીલ, ખલીલ સે પૂછો,
આગ મેં બાગ ખિલાતે યે હૈં.

✯ ઉન કે નામ કે સદકે, જિસ સે,
જીતે હમ હૈં, જિલાતે યે હૈં.

✯ ઉસ કી બખ્શીશ, ઈન કા સદકા,
દેતા વો હૈ, દિલાતે યે હૈં.

✯ ઈન કે હાથ મેં હર કુન્જી હૈ,
માલિકે કુલ કેહલાતે યે હૈં.

✯ **ઈન્ના – અઅતયના – કલ – કૌષર,**
સારી કષરત પાતે યે હૈં

✯ રબ હૈ મોઅતી, યે હૈં કાસિમ,
રિઝક ઉસકા હૈ, ખિલાતે યે હૈં.

✯ બંદે કરતે હૈં કામ ગઝબ કે,
મુઝદા રઝા કા સુનાતે યે હૈં.

✯ મરકદ મેં બન્દોં કા થપક કર,
મીઠી નીંદ સુલાતે યે હૈં.

✯ ખૂદ સજદે મેં ગિર કર અપની,
ગિરતી ઉમ્મત ઉઠાતે યે હૈં.

✯ નંગોં, બે-નંગોં કા પર્દા,
દામન ઢક કર છુપાતે યે હૈં.

✯ ઠંડા, ઠંડા, મીઠા, મીઠા,
પીતે હમ હૈં, પિલાતે યે હૈં.

✯ સલ્લીમ સલ્લીમ કી ધારસ સે,
પુલ પર હમ કો ચલાતે યે હૈં.

✯ કેહ દો **'રઝા'** સે ખૂશ હો ખૂશ રેહ,
મુઝદા રઝા કા સુનાતે યે હૈં.

કિલ્કે 'રઝા' હૈ ખંજરે ખૂંખાર

✦ અહલે સિરાત, રૂહે અમીં કો ખબર કરેં,
જાતી હૈ ઉમ્મતે નબવી ફર્શ પર કરેં.

✦ ઉન ફિત્ના હાએ હશ્ર સે કેહ દો હઝર કરેં,
નાઝોં કે પાલે આતે હૈં, રહ સે ગુઝર કરેં.

✦ બદ હૈં તો આપ કે હૈં, ભલે હૈં તો આપ કે,
ટુકડોં સે તો યહાં કે પલે, રૂખ કિધર કરેં.

✦ સરકાર હમ કમીનોં કે અતવાર પર ન જાએં,
આકા હુઝૂર અપને કરમ પર નઝર કરેં.

✦ ઉન કી હરમ કે ખાર કશીદા હૈં કિસ લિયે,
આંખો મેં આએં, સર પે રહેં, દિલ મે ઘર કરેં.

✦ જાલોં મેં જાલ પડ ગએ, લિલ્લાહ વકત હૈ,
મુશકિલ કુશાઈ આપ કે નાખુન અગર કરેં.

✦ મન્ઝિલ કડી હૈ, શાને તબસ્સુમ કરે,
તારો કી છાઊં નૂર કે તડકે સફર કરેં.

✦ કિલ્કે **'રઝા'** હૈ ખન્ઝરે ખૂંખાર બર્ક બાર,
અઅદા સે કેહ દો, ખૈર મનાએં, ન શર કરેં.

તુમ રાહે ખુદા હો

★ મિલ્કે ખાસ કિબ્રિયા હો,
માલિકે હર મા-સિવા હો.

★ કોઈ કયા જાને કે કયા હો,
અકલે આલમ સે વરા હો.

★ કન્ઝે મકતૂમે અઝલ મેં,
દૂર્રે મકનૂને ખુદા હો.

★ સબ સે અવ્વલ, સબ સે આખિર,
ઈબ્તેદા હો, ઈન્તેહા હો.

★ થે વસીલે સબ નબી, તુમ,
અસ્લે મકસૂદે હુદા હો.

★ પાક કરને કો વુઝુ થે,
તુમ નમાઝે જાં-ફિઝા હો.

★ સબ બશારત કી અઝાં થે,
તુમ અઝાં કા મુદ્દઆ હો.

★ સબ તુમ્હારી હી ખબર થે,
તુમ મુઅખ્ખર, મુબ્તદા હો.

★ તૂરે મૂસા, ચર્ખે ઈસા,

કયા મુસા વિય્યે દના થે

★ કુર્બે હક કી મન્ઝિલેં થે,

તુમ સફર કા મુન્તહા હો.

★ સબ જહત કે દાઈરે મેં,

સશ જહત સે તુમ વરા હો.

★ સબ મકાં, તુમ લા-મકાં મેં,

તન હૈં, તુમ જાને સફા હો.

★ સબ તુમ્હારે દર કે રસ્તે,

એક તુમ રાહે ખુદા હો.

★ સબ તુમ્હારે આગે શાફેઅ,

તુમ હુઝૂરે કિબ્રિયા હો.

★ સબ કી હૈ તુમ તક રસાઈ,

બારગાહ તક તુમ રસા હો.

★ વો કલસ રોઝે કા ચમકા,

સર ઝુકાઓ કજ કુલા હો.

★ વો દરે દૌલત પે આએ,

જોલિયાં ફેલાઓ શાહો.

તેરા આસ્તાં બતાયા

✪ વહી રબ હૈ જિસને તુઝ કો, હમા તન કરમ બનાયા,
હમેં ભીખ માંગને કો, તેરા આસ્તાં બતાયા.
તુઝે હમ્દ હૈ ખુદાયા.

✪ તુમ્હીં હાકિમે બરાયા, તુમ્હીં કાસિમે અતાયા,
તુમ્હીં દાફ-એ-બલાયા, તુમ્હીં શાફ-એ-ખતાયા,
કોઈ તુમ સા કૌન આયા.

✪ વો કુંવારી પાક મરિયમ, વો નફખ્તો-ફીહે કા દમ,
હે અજબ નિશાને આ'ઝમ, મગર આમેના કા જાયા,
વહી સબ સે અફઝલ આયા.

✪ યહી બોલે સિદરહ વાલે, ચમને જહાં કે થાલે,
સભી મૈં ને છાન ડાલે, તેરે પાયે કા ન પાયા,
તુઝે યક ને યક બનાયા.

✪ ફ-ઈઝા-ફરગતા-ફન્સબ, યે મિલા હે તુઝ કો મન્સબ,
જો ગદા બના ચુકે અબ, ઉઠો વકતે બખ્શિશ આયા,
કરો કિસ્મતે અતાયા.

✪ વ-ઈલલ-ઈલાહે-ફર્ગબ, કરો અર્ઝ સબ કે મતલબ,
કે તુમ્હીં કો તકતે હૈં સબ, કરો ઈન પર અપના સાયા,
બનો શાફ-એ-ખતાયા.

✪ અરે, એ ખુદા કે બંદો, કોઈ મેરે દિલ કો ઢૂંઢો,
મેરે પાસ થા અભી તો, અભી કયા હૂવા ખુદાયા,
ન કોઈ ગયા, ન આયા...

✪ હમેં એ '**રઝા**' તેરે દિલ કા, પતા ચલા બ-મુશકિલ,
દરે રોઝા કે મુકાબિલ, વો હમેં નઝર તો આયા,
યે ન પુછ, કૈસા પાયા.

✪ કભી ખન્દા ઝેયરે લબ હૈ, કભી ગિર્યાં સારી શબ હૈ,
કભી ગમ, કભી તરબ હૈ, ન સબબ સમઝ મેં આયા,
ન ઉસીને કુછ બતાયા.

✪ કભી ખાક પર પડા હૈ, સરે ચર્ખ ઝયરે પા હૈ,
કભી પૈશે દર ખડા હૈ, સરે બન્દગી ઝુકાયા,
તો કદમ મેં અર્શ પાયા.

✪ કભી વો તપક કે આતિશ, કભી વો ટપક કે બારિશ,
કભી વો હુજૂમે નાલિશ, કોઈ જાને અબ્ર છાયા,
બડી જોશિશોં સે આયા.

✪ કભી વો ચેહક કે બુલબુલ, કભી વો મહેક કે ખૂદ ગુલ,
કભી વો લહેક કે બિલ્કુલ, ચમને જિનાં ખિલાયા,
ગુલે કુદસ લેહલહાયા.

✪ કભી ઝિન્દગી કે અરમાં, કભી મર્ગે નૌ કા ખ્વાહાં,
વો જિયા કે મર્ગ કુરબાં, વો મુવા કે ઝીસ્ત લાયા,
કહે રૂહ હાં, જલાયા.

✪ કભી ગુમ, કભી અયાં હૈ, કભી સર્દ ગેહ તપાં હૈ,
કભી ઝેયરે લબ ફૂગાં હૈ, કભી ચુપ કે દમ ન થાયા,
રૂખે કામ જાં દિખાયા.

✪ યે તસવ્વૂરાતે બાતિલ, તેરે આગે કયા હૈં મુશકિલ,
તેરી કુદરતેં હૈં કામિલ, ઉન્હેં રાસ્ત કર ખુદાયા,
મૈં ઉન્હેં શફીઅ લાયા.

અંબિયા કો ભી અજલ ?

⊙ અંબિયા કો ભી અજલ આની હૈ,
મગર ઐસી કે ફકત આની હૈ.

⊙ ફિર ઉસી આન કે બાદ, ઉન્કી હયાત,
મિષલે સાબિક વહી જિસ્માની હૈ.

⊙ રૂહ તો સબ કી હૈ ઝિન્દા, ઉન કા,
જિસ્મે પુર-નૂર ભી રૂહાની હૈ.

⊙ ઔરોં કી રૂહ હો કિત્ની હી લતીફ,
ઉન્કે અજસામ કી કબ ષાની હૈ.

⊙ પાઉં જિસ ખાક પે રખ દેં, વો ભી,
રૂહ હૈ, પાક હૈ, નૂરાની હૈ.

⊙ ઉસ્કી અઝવાજ કો જાઈઝ હૈ નિકાહ,
ઉસ્કા તર્કા બટે જો ફાની હૈ.

⊙ યે હૈં '**હય્યુન-અબદી**' ઈન કો '**રઝા**',
સિદક વા'દે કી કઝા માની હૈ.

બે-ઝબાં હો ગયા

✱ જબ કે પૈદા શહે ઈન્સો-જાં હો ગયા,
દૂર કા'બે સે લૌષે બુતાં હો ગયા.

✱ દિલ મકાને શહે અર્શિયાં હો ગયા,
લા-મકાં, લા-મકાં, લા-મકાં હો ગયા.

✱ સર ફિદાએ રહે જાને જાં હો ગયા,
ઈમ્તેહાં, ઈમ્તેહાં, ઈમ્તેહાં હો ગયા.

✱ ઉન કે જલ્વે કા જિસ દમ બયાં હો ગયા,
ગુલિસ્તાં મજમ-એ-બુલબુલાં હો ગયા.

✱ હર સિતારા શબે મૌલૂદે મુસ્તફા,
શમ્એદાં, શમ્એદાં, શમ્એદાં હો ગયા.

✱ ચર્ખે ગરદૂં તેરે રોઝ-એ-પાક કા,
સાએબાં, સાએબાં, સાએબાં હો ગયા.

✱ જિસ કો ઉસ કે મકાં કા પતા મિલ ગયા,
બે-નિશાં, બે-નિશાં, બે-નિશાં હો ગયા.

✱ થા બુરાકે નબી, યા કે નૂરે નઝર,
યે ગયા, વો ગયા, વો નિહાં હો ગયા.

✱ હક શફાઅત સે તેરી ગુનેહગારોં પર,
મહેરબાં, મહેરબાં, મહેરબાં હો ગયા.

✱ ગુલશને તયબહ મેં તાઈરે સિદરા કા,
આશિયાં, આશિયાં, આશિયાં હો ગયા.

✱ યા નબી ! લો ખબર, આતિશે ગમ સે મૈં,
તુફ્તજાં, તુફ્તજાં, તુફ્તજાં હો ગયા.

✱ ગુઝરે જિસ કુચા સે શાહે ગરદૂં જનાબ,
આસમાં, આસમાં, આસમાં, હો ગયા.

✱ ઈશ્કે અબરૂ મે મૈં રમઝે કૌસેન કા,
નુક્તા દાં, નુક્તા દાં, નુક્તા દાં હો ગયા.

✱ કિસ કે રૂએ મુનવ્વર કી યાદ આ ગઈ,
દિલ તપાં, દિલ તપાં, દિલ તપાં હો ગયા.

✱ તૂતીયે સિદરા મદહે રૂખે પાક મેં,
ગુલફિશાં, ગુલફિશાં, ગુલફિશાં હો ગયા.

✱ તૂતિયે અસ્ફહાં સુન કલામે '**રઝા**',
બે-ઝબાં, બે-ઝબાં, બે-ઝબાં હો ગયા.

ખુદા કી કસમ

✡ હૈ કલામે ઈલાહી મેં શમ્સુદ-દુહા,
તેરે ચેહર-એ-નૂર ફેઝા કી કસમ.
કસમે શબે તાર મેં રાઝ યે થા,
કે હબીબ કી ઝૂલ્ફે દોતા કી કસમ.

✡ તેરે ખુલ્ક કો હક ને અઝીમ કહા,
તેરી ખલ્ક કો હક ને જમીલ કિયા,
કોઈ તુઝ સા હુવા હૈ ન હોગા શહા,
તેરે ખાલિકે હુસ્નો અદા કી કસમ.

✡ વો ખુદા ને હૈ મરતબા તુઝ કો દિયા,
ન કિસી કો મિલે, ન કિસી કો મિલા,
કે કલામે મજીદ ને ખાઈ શહા,
તેરે શહેરો કલામો બકા કી કસમ.

✡ તેરા મસ્નદે નાઝ હૈ અર્શે બરીં,
તેરા મહરમે રાઝ હૈ રૂહે અમીં,
તૂં હી સરવરે હર દો જહાં હૈ શહા,
તેરા મિસ્લ નહીં હૈ ખુદા કી કસમ.

✡ યહી અર્ઝ હૈ ખાલિકે અર્દો સમા,
વો રસૂલ હૈં તેરે, મૈં બન્દા તેરા,
મુઝકો ઉન કે જવાર મેં દે વો જગહ,
કે હૈ ખુલ્દ કો જિસ કી સફા કી કસમ.

✡ તૂં હી બન્દો પે કરતા હૈ લુત્ફો અતા,
હય તુઝી પે ભરોસા, તુઝી સે દુઆ,
મુઝે જલ્વએ પાકે રસૂલ દિખા,
તુઝે અપને હી ઈઝઝો ઉલા કી કસમ.

✡ મેરે ગર ચે ગુનાહ હૈં હદ સે સિવા,
મગર ઉન સે ઉમ્મીદ હૈ તુઝ સે રજા,
તૂં રહીમ હૈ ઉન કા કરમ હૈ ગવાહ,
વો કરીમ હૈં તેરી અતા કી કસમ.

✡ યહી કેહતી હૈ બુલબુલે બાગે જિનાં,
કે **'રઝા'** કી તરહ કોઈ સહર બયાં,
નહી હિન્દ મેં વાસિફે શાહે હુદા,
મુઝે શોખીએ તબએ **'રઝા'** કી કસમ.

આજ લે ઉન કી પનાહ

❀ નેઅમતેં બાંટતા જિસ સમ્ત વો ઝી શાન ગયા,
સાથ હી મુન્શીએ રહેમત કા કલમ દાન ગયા.

❀ લે ખબર જલ્દ કે ગૈરોં કી તરફ ધ્યાન ગયા,
મેરે મૌલા, મેરે આકા, તેરે કુરબાન ગયા.

❀ આહ ! વો આંખ કે નાકામે તમન્ના હી રહી,
હાએ વો દિલ જો તેરે દર સે પુર અરમાન ગયા.

❀ દિલ હૈ વોહ દિલ, જો તેરી યાદ સે મઅમૂર રહા,
સર હૈ વોહ સર, જો તેરે કદમોં પે કુરબાન ગયા.

❀ ઉન્હેં જાના, ઉન્હેં માના, ન રખ્ખા ગૈરસે કામ,
‘લિલ્લાહિલ–હમ્દ’ મૈં દુનિયા સે મુસલમાન ગયા.

❀ ઔર તુમ પર મેરે આકા કી ઈનાયત ન સહી,
નજદિયો કલ્મા પઢાને કા ભી એહસાન ગયા.

❀ આજ લે ઉન કી પનાહ, આજ મદદ માંગ ઉન સે,
ફિર ન માનેંગે, કયામત મેં અગર માન ગયા.

❀ ઉફ ! રે મુન્કિર યે બઢા જોશે તઅસ્સુબ આખિર,
ભીડ મેં હાથ સે કમબખ્ત કે ઈમાન ગયા.

❀ જાનો-દિલ, હોશો-ખિરદ, સબ તો મદીને પહોંચે,
તુમ નહીં ચલતે **‘રઝા’**, સારા તો સામાન ગયા.

તેરે લિયે અમાન હૈ

✦ અર્શ કી અકલ દંગ હૈ, ચર્ખ મેં આસમાન હૈ,
જાને મુરાદ અબ કિધર, હાએ તેરા મકાન હૈ.

✦ બઝમે ષનાએ ઝુલ્ફ મેં, મેરી ઉરૂસે ફિક્ર કો,
સારી બહારેં હશ્ત ખુલ્દ, છોટા સા ઈત્રદાન હૈ.

✦ અર્શ પે તાઝા છેડછાડ, ફર્શ પે તુર્ફા ધૂમધામ,
કાન જિધર લગાઈયે, તેરી હી દાસ્તાન હૈ.

✦ ઈક તેરે રૂખ કી રોશની, ચૈન હૈ દો જહાંન કી,
ઈન્સ કા ઉન્સ ઉસી સે હૈ, જાન કી વહી જાન હૈ.

✦ વો જો ન થે, તો કુછ ન થા, વો જો ન હોં, તો કુછ ન હો,
જાન હૈં વો જહાંન કી, જાન હૈ તો જહાન હૈ.

✦ ગોદ મેં આલમે શબાબ, હાલે શબાબ કુછ ન પૂછ,
ગુલબને બાગે નૂર કી, ઔર હી કુછ ઉઠાન હૈ.

✦ તુઝ સા સિયાહકાર કોન, ઉન સા શફીઅ હૈ કહાં,
ફિર વો તુઝ હી કો ભૂલ જાએં, દિલ યે તેરા ગુમાન હૈ.

✦ પૈશે નઝર વો નૌ-બહાર, સજદે કો દિલ હૈ બૈકરાર,
રોકિયે સર કો રોકિયે, હાં, યહી ઈમ્તેહાન હૈ.

✦ બારે જલાલ ઉઠા લિયા, ગર ચે કલેજા શક હુવા,
યૂં તો યે માહે સબ્ઝ રંગ, નઝરોં મે ધાનપાન હૈ.

✦ ખૌફ ન રખ **‘રઝા’** ઝરા, તૂં તો હૈ અબ્દે મુસ્તફા,
તેરે લિયે અમાન હૈ, તેરે લિયે અમાન હૈ.

ઈમદાદ કુન

✪ યા ખુદા, બેહરે જનાબે મુસ્તફા ઈમદાદ કુન,
યા રસૂલલ્લાહ, અઝ બેહરે ખુદા ઈમદાદ કુન.

✪ યા શફીઅલ મુઝનબીં, યા રહમતલ-લિલ-આલમીન,
યા અમાનલ ખાએફીન, યા મુલ્તઝા ઈમદાદ કુન.

✪ હિરઝે મન, લા હિરઝા લહુ, યા કન્ઝે મન, લા કન્ઝા લહુ,
ઈઝઝે મન, લા ઈઝઝા લહુ, યા મુરતજા, ઈમદાદ કુન.

✪ એ ષરવતે બે - ષરવતાં, એ કુવ્વત બે - કુવ્વતાં,
એ પનાહે બૈ - કસાં, એ ગમઝૂદા ઈમદાદ કુન.

✪ યા મુફીદલ જૂદ, યા સિર્રલ વુજૂદ, એ તુખ્મે બુદ,
એ બહારે ઈબ્તેદા-ઓ-ઈન્તેહા, ઈમદાદ કુન.

✪ એ મુગીષ, એ ગૌષ, એ ગૈષ, એ ગયાષે નશાતીન,
એ ગની, એ મુગની, એ સાહિબે હયા ઈમદાદ કુન.

✪ નેઅમતે બે-મેહનતા, એ મિન્નતે બે મુન્તહા,
રેહમતા બે-ઝેહમતા, અયને અતા, ઈમદાદ કુન.

✪ નય્યરે, નુરૂલ હુદા, બદરૂદ-દુજા શમ્સુદ-દુહા,
એ રૂખ્તે આઈનએ ઝાતે ખુદા ઈમદાદ કુન.

✪ એ ગદાયત જિન્નો, ઈન્સો, હૂરો, ગિલ્માનો મલક,
વે ફિદાયત અર્શો-ફર્શ, અર્દો-સમા, ઈમદાદ કુન.

✪ એ અતા પાશ, એ ખતા પોશ, એ અફ્વ કૈશ, એ કરીમ,
એ સરાપા રાફતે રબ્બુલ ઉલા, ઈમદાદ કુન.

✪ બન્દએ મૌલા, વ મૌલાએ તમામી બન્દગાન,
એ, ઝ-આલમ બૈયશ, વ બૈયશ અઝ તૂં ખુદા ઈમદાદ કુન.

✪ એ બ-દસ્ત તૂ ઈનાને કુન, મકુન, કુન, લા-તકુન,
વે, બ-હિકમત અર્શો, મા-તહતુસ્સરા, ઈમદાદ કુન.

✪ જાને-જાં, જાને-જહાં, જાને-જહાં રા જાને જાં,
બલ્કે જાનહા ખાકે નઅલીનત શહા, ઈમદાદ કુન.

✪ **'મન–અલૈહા–ફાનિન'**, આકા આં ચે બર રૂએ ઝમીંસ્ત,
દર તૂ ફાની, દર તૂ ગુમ, બર તૂ ફિદા ઈમદાદ કુન.

✪ સરવારા, કહફુલ-વરા, તન રા દવા, જાં રા શિફા,
એ નસીમે દામનત ઈસા લેકા, ઈમદાદ કુન.

''નઅત કી રાહ મેં રહેબર''

તૌશા મેં ગમો અશ્ક કા સામાં બસ હૈ,
ઉફગાને દિલે ઝાર હુદી ખ્વાં બસ હૈ,
રહેબર કી રહે નખત મેં ગર હાજત હો,
નકશે કદમે હઝરતે હસ્સાં બસ હૈ.

(અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી)

અગિષની યા રસૂલલ્લાહ

★ બ-કારે ખ્વૈશ હૈરાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ,
પરેશાનમ પરેશાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ ન દારમ જુઝ તૂ મલ્જાએ, ન દારમ જુઝ તૂ માવાએ,
તૂઈ ખૂદ સાઝો સામાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ શહા બૈકસ નવાઝ કુન, તબીબા ચારા સાઝી કુન,
મરીઝે દર્દે ઈસ્યાંનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ ન રફતમ રાહ બીનાયાં, ફતાદમ દર ચહે ઈસ્યાં,
બયા-એ-હબલે રહેમાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ ગુનાહ બર સર બલા બારદ, દિલમ દર્દે હવા દારદ,
કે દાનદ જુઝ તૂં દરમાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ અગર રાની વગર ખ્વાની, ગુલામમ અન્તા સુલ્તાની,
દિગર ચીઝે નમી દાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ બ-કહફે-રહમત પરવર, ઝ કિતમીરમ-મ-નેહ-કમતર,
સગે દરગાહે સુલતાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ ચૂં મર્ગમ નખ્લે જાં સોઝદ, બહારમ રા ખિઝાં સોઝદ,
ન રેઝદ બર્ગે ઈમાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ યૂં મેહશર ફિત્ના અંગેઝદ, બલાએ-બે-અમાં ખૈઝદ,
બજોયમ અઝ તૂ દરમાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ પિદર રા નફરતે આયદ, પિસર રા વહેશત અફઝાયદ,
તૂ ગીરી ઝૈરે દામાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ અઝીઝાં ગશ્તા દૂર અઝ મન, હમા યારાં નુફર અઝ મન,
દરીં વેહશત તૂરો ખ્વાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ ગદાએ આમદ એ સુલતાં, બ ઉમ્મીદે કરમનાલાં,
તહી દામાં મગર દાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ ગિરફતારમ રિહાઈ દેહ, મસીહા મોમયાઈ દેહ,
શિકસ્તમ રંગે સામાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

★ **'રઝાયત'** સાઈલે બેપર, તૂઈ સુલતાને **'લા-તન્હર'**,
શહા બહેરે અઝીં ખ્વાનમ, અગિષની યા રસૂલલ્લાહ.

''આએ, મુર્દોં કો જિલાને વાલે''

બાદ મુર્દન મુઝે દિખાએંગે જલ્વા અપના,
કબ્રે-તીરા મેં મેરી, શમ્આ દિખાને વાલે,
કબ્ર મેં આપકો દેખા, તો **'રઝા'**ને યે કહા,
દેખીયે આએ વો, મુર્દોં કો જિલાને વાલે.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

જબ નબી મુશકિલ કુશા હો

✦ મુસ્તફા ખૈરૂલ વરા હો, – સરવરે હર દો સરા હો.

✦ અપને અચ્છોં કા તસદુક, – હમ બદોં કો ભી નિબા હો.

✦ કિસ કે ફિર હોકે રહેં હમ, – ગર તુમ્હીં હમ કો ન ચાહો.

✦ બદ હંસે, તુમ ઉન કી ખાતિર, – રાત ભર રોઓ કરા હો.

✦ બદ કરેં હર દમ બુરાઈ, – તુમ કહો ઉન કા ભલા હો.

✦ હમ વહી ના-શુસ્તા-રૂ હૈં, – તુમ વહી બેહરે અતા હો.

✦ હમ વહી બે-શર્મો, બદ હૈં, – તુમ વહી કાને હયા હો.

✦ હમ વહી નંગે જમા હૈં, – તુમ વહી જાને વફા હો.

✦ હમ વહી કાબિલ સઝા કે, – તુમ વહી રેહમે ખુદા હો.

✦ ચર્ખ બદલે, દહર બદલે, – તુમ બદલને સે વરા હો.

✦ ઉમ્ર ભર તો યાદ રખ્ખા, – વકત પર કયા ભૂલના હો.

✦ વકતે પૈદાઈશ ન ભૂલે – **''કયફા–ચન્સા''** કયૂં કઝા હો

✦ યે ભી મૌલા અર્ઝ કર દૂં, – ભૂલ અગર જાઓ તો કયા હો.

✦ વો હો, જો તુમ પર ગિરાં હૈ, – વો હો, જો હરગિઝ ન ચાહો.

✦ વો હો, જિસ કા નામ લેતે, – દુશ્મનોં કા દિલ બુરા હો.

✦ વો હો, જિસ કે રદ કી ખાતિર, – રાત દિન વકફે દુઆ હો.

✦ મર મિટેં, બરબાદ બન્દે, – ખાના આબાદ આગ કા હો.

✦ શાદ હો ઈબ્લીસ મલઊં, – ગમ કિસે ઈસ કહર કા હો.

✦ તુમ કો હો, વલ્લાહ તુમ કો હો – જાનો દિલ તુમ પર ફિદા હો.

✦ તુમ કો ગમ સે હક બચાએ, – ગમ અદૂ કો જાંગુઝા હો.

✦ તુમ સે ગમ કો કયા તઅલ્લુક, – બૈકસોં કે ગમઝૂદા હો.

✦ હક દરૂદેં તુમ પર ભેજે, – તુમ મદામ ઉસ કો સરાહો.

✦ વો અતા દે, તુમ અતા લો, – વો વહી ચાહે, જો ચાહો.

✦ કયૂં **'રઝા'** મુશકિલ સે ડરીયે,
જબ નબી મુશકિલ કુશા હો.

ખાક મેં મદફૂન શહે બતહા

- હમ ખાક હૈં ઔર ખાક હી માવા હૈ હમારા,
  ખાકી તો વો આદમ, જદ્દે આ'લા હૈ હમારા.
- અલ્લાહ હમેં ખાક કરે અપની તલબ મેં,
  યે ખાક તો સરકાર સે તમગા હૈ હમારા.
- જિસ ખાક પે રખતે થે કદમ સય્યદે આલમ,
  ઉસ ખાક પે કુરબાં, દિલે શૈદા હૈ હમારા.
- ખમ હો ગઈ પુશ્તે ફલક, ઈસ તઅને ઝમીં સે,
  સુન હમ પે મદીના હૈ, વો રૂત્બા હૈ હમારા.
- ઉસ ને લકબે ખાક શહેનશાહ સે પાયા,
  જો હૈદરે કર્રાર કે મૌલા હૈ હમારા.
- એ મુદ્દઈયો, ખાક કો તુમ ખાક ન સમઝે,
  ઈસ ખાક મેં મદફૂન શહે બતહા હૈ હમારા.
- હૈ ખાક સે તઅમીર મઝારે શહે કૌનૈન,
  મઅમૂર ઈસી ખાક સે કિબ્લા હૈ હમારા.
- હમ ખાક ઉડાએંગે જો વો ખાક ન પાઈ,
  આબાદ 'રઝા' જિસ પે મદીના હૈ હમારા.

ખૂદી સે રહીદા હોના થા

- ન આસમાં કો યૂં સરકશીદા હોના થા,
  હુઝૂરે ખાકે મદીના ખમીદા હોના થા.
- અગર ગુલોં કો ખિઝા ના રશીદા હોના થા,
  કિનારે ખારે મદીના દમીદા હોના થા.
- હુઝૂર ઉન કે ખિલાફે અદબ થી બૈતાબી,
  મેરી ઉમ્મીદ તુઝે આરમીદા હોના થા.
- નઝારા ખાકે મદીના કા ઔર તેરી આંખ,
  ન ઈસ કદર ભી કમર શોખ દીદા હોના થા.
- પનાહ દામને દસ્તે હરમ મેં ચૈન આતા,
  ન સબ્રે દિલ કો ગઝાલે રમીદા હોના થા.
- યે કૈસે ખુલતા કે ઉન કે સિવા શફીઅ નહીં,
  અબષ ન ઔરોં કે આગે તપીદા હોના થા.
- હિલાલ કૈસે ન બનતા કે માહે કામિલ કો,
  સલામે અબરૂ-એ-શેહ મેં ખમીદા હોના થા.
- **'લ-અમ્લઅન્ના-જહન્નમ'** થા, વઅદએ અઝલી,
  ન મુન્કિરોં કા અબષ બદ અકીદા હોના થા.

✸ નસીમ ક્યૂં ન, શમીમ ઉન કી તયબહ સે લાતી,
કે સુબ્હે ગુલ કો ગિરૈબાં દરીદા હોના થા.

✸ ટપકતા રંગે જુનૂં ઈશ્કે શેહ મેં હર ગુલ સે,
રંગે બહાર કો નશ્તર રસીદા હોના થા.

✸ બજા થા અર્શ પે ખાકે મઝારે પાક કો નાઝ,
કે તુઝ સા અર્શ નશીં આફરીદા હોના થા.

✸ મેરે કરીમ ! ગુનાહ ઝહર હૈ મગર આખિર,
કોઈ તો શહદે શફાઅત ચશીદા હોના થા.

✸ 'રઝા' જો દિલ કો બનાના થા જલ્વાગાહે હબીબ,
તો પ્યારે ! કૈદે ખૂદી સે રહીદા હોના થા.

''નૂરેખુદા-ઝિલ્લે ખુદા તૂં હૈ''

ખુદા તેરા ખુદા હૈ, તૂં ખુદા કા પાક બન્દા હૈ,
ખુદા તો તૂં નહીં, નૂરે ખુદા-ઝિલ્લે ખુદા તૂં હૈ,
તેરી તા'રીફ મેં જિત્ના બઢહેં, સબ તુઝ કો શાયાં હૈ,
ફકત ઈક ના-રવા યે હૈ, કે યૂં કહીયે ખુદા તૂં હૈ.

(અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી)

તયબહ મેં મદફન હો અતા

✪ હિરઝે-જાં ઝિક્રે શફાઅત કિજીએ,
નાર સે બચને કી સૂરત કિજીએ.

✪ ઉન કે નકશે-પા પે ગૈરત કિજીએ,
આંખ સે છુપ કર ઝિયારત કિજીયે

✪ ઉન કે હુસ્ને બા-મલાહત પર નિષાર,
શીર-એ-જાં કી હલાવત કિજીયે.

✪ ઉન કે દર પર જૈસે હો મિટ જાઈયે,
ના-તવાનોં ! કુછ તો હિમ્મત કિજીયે.

✪ ફૈર દિજીયે પંજ-એ-દેવે લઈં,
મુસ્તફા કે બલ પે તાકત કિજીયે.

✪ ડૂબ કર યાદે લબે શાદાબ મેં,
આબે કૌષર કી સબાહત કિજીયે.

✪ યાદે કામત કરતે ઉઠીયે કબ્ર સે,
જાને મેહશર પર કયામત કિજીયે.

✪ ઉન કે દર પર બેઠીયે બન કર ફકીર,
બે-નવાઓ ફિક્રે ષરવત કિજીયે.

✪ જિસ કા હુસ્ન અલ્લાહ કો ભી ભા ગયા,
ઐસે પ્યારે સે મહોબ્બત કિજીયે.

✪ આંખ તો ઉઠતી નહીં, કયા દેં જવાબ,
હમ પે બે પુરસિશ હી રહમત કિજીયે.

✪ નઅરા કિજીયે યા રસૂલલ્લાહ કા,
મુફલિસો ! સામાને દૌલત કિજીયે.

✪ હમ તુમ્હારે હો કે કિસ કે પાસ જાએં,
સદકા શેહઝાદોં કા રહમત કિજીયે.

✪ આલિમે ઈલ્મે દો આલમ હૈં હુઝૂર,
આપ સે કયા અર્ઝે હાજત કિજીયે.

✪ આપ સુલતાને જહાં, હમ બે-નવા,
યાદ હમ કો વકતે નેઅમત કિજીયે.

✪ તુઝસે કયા કયા એ મેરે તયબહ કે ચાંદ,
ઝુલ્મતે ગમ કી શિકાયત કિજીયે.

✪ દર-બ-દર કબ તક ફિરેં ખસ્તા ખરાબ,
તયબહ મેં મદફન ઈનાયત કિજીયે.

✪ હર બરસ વો કાફલોં કી ધૂમધામ,
આહ ! સુનીયે ઔર ગફલત કિજીયે.

✪ ફિર પલટ કર મુંહ ન ઉસ જાનિબ કિયા,
સચ હૈ, ઔર દઅવ-એ-ઉલ્ફત કિજીયે.

✪ અકરબા, હુબ્બે વતન, બે-હિમ્મતી,
આહ ! કિસ કિસ કી શિકાયત કિજીયે.

✪ અબ તો આકા, મુંહ દિખાને કા નહીં,
કિસ તરહ રફ-એ-નદામત કિજીયે.

✪ કિસ સે કહીયે, કયા કિયા, કયા હો ગયા,
ખૂદ હી અપને પર મલામત કિજીયે.

✪ અપની એક મીઠી નઝર કે શહદ સે,
ચાર-એ-ઝહરે મુસીબત કિજીયે.

✪ દે ખુદા હિમ્મત કે યે જાને હઝીં,
આપ પર વારેં, વો સૂરત કિજીયે.

✪ આપ હમ સે બઢ઼ કે હમ પર મહેરબાં,
હમ કરેં જુર્મ, આપ રહમત કિજીયે.

✪ જો ન ભૂલા હમ ગરીબોં કો **'રઝા'**,
યાદ ઉસ કી અપની આદત કિજીયે.

ન થકે પાએ ફલક

★ તુમ્હારે ઝર્રે કે પરતૌ સિતાર હાએ ફલક,
તુમ્હારે નઅલ કી નાકિસ મિષલ ઝિયાએ ફલક.

★ અગર યે છાલે સિતારોં સે પડ઼ ગએ લાખોં,
મગર તુમ્હારી તલબ મેં થકે ન પાએ ફલક.

★ તુમ્હારી યાદ મેં ગુઝરી થી જાગતે શબ ભર,
ચલી નસીમ, હૂએ બંદ, દીદ હાએ ફલક.

★ યે ઉન કે જલ્વે ને કીં ગર્મિયાં શબે અસ્રા,
કે જબ સે ચર્ખ મે હૈં નકરઓ તિલાએ ફલક.

★ મેરે ગની ને જવાહિર સે ભર દિયા દામન,
ગયા જો કાસ-એ-મેહ લે કે શબ ગદાએ ફલક.

★ રહા જો કાનેઅ, યક નાને સોખ્તા દિન ભર,
મિલી હુઝૂર સે કાને ગોહર જઝાએ ફલક.

★ યે એહલે બયઅત કી ચક્કી સે ચાલ સિખી,
રવાં હૈ બે-મદદે દસ્ત આસ્યાએ ફલક.

★ **'રઝા'** યે નઅતે નબી ને બુલંદિયાં બખ્શીં,
લકબ ઝમીને ફલક કા હૂવા સમાએ ફલક.

ગુલ સે, ગુલ કી, સવાલે ગુલ

✦ કયા ઠીક હો રૂખે નબ્વી પર મિષાલે ગુલ,
પામાલ જલ્વ-એ-કફે-પા હૈ જમાલે ગુલ.

✦ જન્નત હૈ ઉન કે જલ્વે સે જોયાએ રંગો-બૂં,
એ ગુલ ! હમારે ગુલ સે હૈ, ગુલ કો સવાલે ગુલ.

✦ સુનતા હૂં ઈશ્કે શાહ મેં દિલ હોગા ખૂં ફિશાં,
યા રબ ! યે મુઝદા સચ હો, મુબારક હો ફાલે ગુલ.

✦ ગમગીં હૈ શોકે ગાઝએ ખાકે મદીના મેં,
શબનમ સે ઢલ સકેગી, ન ગર્દે મલાલે ગુલ.

✦ બુલબુલ ઘિરા હૈ અર્બે વિલા, મુઝદા હો કે અબ,
ગિરતી હૈ આશિયાંને પે બર્કે જમાલે ગુલ.

✦ યા રબ ! હરા ભરા રહે દાગે જિગર કા બાગ,
હર મેહ, મેહ હો, હર સાલ સાલે ગુલ.

✦ મૈં યાદે શેહ મેં રોઊં, અનાદિલ કરેં હુજૂમ,
હર અશ્કે લાલા ફામ પે હો એહતમાલે ગુલ.

✦ હૈં અકસે ચેહરા સે લબે ગુલગૂં મેં સુરખિયાં,
ડૂબા હૈ બદ્રે ગુલ સે, શફક મેં હિલાલે ગુલ.

✦ નઅતે હુઝૂર મેં મુતરન્નિમ હૈ અન્દલીબ,
શાખોં કી ઝૂમને સે અયાં વજદો - હાલે ગુલ.

✦ બુલબુલ ! ગુલે મદીના હમેંશા બહાર હૈ,
દો દિન કી હૈ બહાર, ફના હૈ મઆલે ગુલ.

✦ શયખૈન ઈધર નિષાર, ગનીઓ અલી ઉધર,
ગુન્ચા હૈ બુલબુલોં કા, યમીનો શિમાલે ગુલ.

✦ ચાહે ખુદા, તો પાએંગે ઈશ્કે નબી મેં ખુલ્દ,
નિકલી હૈ નામ-એ-દિલ પુર-ખૂં મેં ફાલે ગુલ.

✦ ઉન દો કા સદકા, જિન કો કહા મેરે ફૂલ હૈં,
કિજીએ 'રઝા' કો હશ્ર મેં ખન્દાં મિષાલે ગુલ.

''મહોબ્બત હો, ઔર ઐસી હો''

ગુલો, દેખો મેરે ગુલશન કો, રંગત હો ઔર ઐસી હો,
કમર, મેરી નઝર સે દેખ, તલ્અત હો ઔર ઐસી હો,
શહા, નામે ખુદા તેરા, તો કયા કહેના કે ખાલિક કો,
તેરે પૈરૂ ભી પ્યારે હૈં, મહોબ્બત હો ઔર ઐસી હો.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી

ઉલ્ટી છુરી સે હમેં હલાલ કિયા

✸ ખરાબ હાલ કિયા, દિલ કો પુર મલાલ કિયા,
તુમ્હારે કુચે સે રૂખ્સત કિયા, નિહાલ કિયા.

✸ ન રૂએ ગુલ અભી દેખા, ન બૂ-એ-ગુલ સૂંઘી,
કઝા ને લા કે કફસ મેં શિકસ્તા બાલ કિયા.

✸ યે રાએ કયા થી ? વહાં સે પલટને કી એ નફસ !
સિતમગર ઉલ્ટી છુરી સે હમેં હલાલ કિયા.

✸ યે કબ કી મુઝ સે અદાવત થી તુઝ કો એ ઝાલિમ,
છુડા કે સંગે દરે પાક સરો-બાલ કિયા.

✸ ચમન સે ફેંક દિયા આશિયાના-એ-બુલબુલ,
ઉજાડા ખાન-એ-બેકસ, બડા કમાલ કિયા.

✸ તેરા સિતમઝદા આંખોં ને કયા બિગાડા થા ?,
યે કયા સમાઈ કે દૂર ઉન સે વો જમાલ કિયા.

✸ ન ઘર કા રખ્ખા, ન ઉસ દર કા, હાએ નાકામી,
હમારી બૈ-બસી પર ભી ન કુછ ખ્યાલ કિયા.

✸ જો દિલ ને મર કે જલાયા થા, મન્નતોં કા ચિરાગ,
સિતમ કે અર્ઝ રહે સરસરે ઝવાલ કિયા.

✸ મદીના છોડ કે વીરાના હિન્દ કા છાયા,
યે કૈસા હાએ ! હવાસોં ને ઈખ્તેલાલ કિયા.

✸ તૂં જિસ કે વાસ્તે છોડ઼ આયા તયબહ સા મહેબૂબ,
બતા તૂં, ઈસ સિતમઆરા ને કયા નિહાલ કિયા.

✸ ઈલાહી સુન લે 'રઝા' જીતે જી કે મૌલા ને,
સગાને કુચા મેં ચેહરા મેરા બહાલ કિયા.

તૂર કયા ? અર્શ જલે

★ નારે દોઝખ કો ચમન કર દે, બહારે આરિઝ,
ઝુલ્મતે હશ્ર કો દિન કર દે, નહારે આરિઝ.

★ મૈં તો કયા ચીઝ હૂં ? ખૂદ સાહિબે કુરઆં કો શહા,
લાખ મસ્હફ સે પસંદ આઈ બહારે આરિઝ.

★ જૈસે કુરઆં હૈ વિર્દ ઉસ ગુલે મહેબૂબી કા,
યૂં હી કુરઆં કા વઝીફા હૈ વકારે આરિઝ.

★ ગર ચે કુરઆં હૈ, ન કુરઆં કી બરાબર લૈકિન,
કુછ તો હૈ, જિસ પે હૈ વો મદહ નિગારે આરિઝ.

★ તૂર કયા ? અર્શ જલે, દેખ કે વો જલ્વ-એ-ગર્મ,
આપ આરિઝ હો, મગર આઈના દારે આરિઝ.

★ તુર્ફા આલમ હૈ વો કુરઆન ઈધર દેખેં, ઉધર,
મસ્હફે પાક હો હૈરાને બહારે આરિઝ.

★ જલ્વા ફરમાએં રૂખે દિલ કી સિયાહી મિટ જાએ,
સુબ્હા હો જાએ ઈલાહી, શબે તારે આરિઝ.

★ નામે હક પર કરે મહેબૂબ, દિલો-જાં કુરબાં,
હક કરે અર્શ સે તા ફર્શ, નિષારે આરિઝ.

★ આહ ! બે-માઈગી-એ-દિલ કે **'રઝાએ'** મોહતાજ,
લે કર ઈક જાન ચલા બહેરે નિષારે આરિઝ.

લાખોં સલામ

✪ મુસ્તફા જાને રહેમત પે લાખોં સલામ,
શમ્એ બઝમે હિદાયત પે લાખોં સલામ.

✪ મેહરે ચર્ખે નબુવ્વત પે રોશન દુરૂદ,
ગુલે બાગે રિસાલત પે લાખોં સલામ.

✪ શેહરે યારે ઈરમ તાજદારે હરમ,
નૌ બહારે શફાઅત પે લાખોં સલામ.

✪ શબે અસ્રા કે દુલ્હા પે દાઈમ દુરૂદ,
નૌશ-એ-બઝમે જન્નત પે લાખો સલામ.

✪ અર્શ કી ઝેયબો-ઝીનત પે અર્શી દુરૂદ,
ફર્શ કી તીબો નુઝહત પે લાખોં સલામ.

✪ સાહિબે રજઅતે શમ્સો શક્કુલ કમર,
નાઈબે દસ્તે કુદરત પે લાખોં સલામ

✪ અર્શ તા ફર્શ હૈ જિસ કે ઝેરે નગીં,
ઉસ કી કાહિર રિયાસત પે લાખોં સલામ.

✪ ફત્હે બાબે નબુવ્વત પે બેહદ દુરૂદ,
ખત્મે દૌરે રિસલાત પે લાખોં સલામ.

✪ ખલ્ક કે દાદ રસ સબ કે ફરિયાદ રસ,
કહફે રોઝે મુસીબત પે લાખોં સલામ.

✪ મુઝ સે બૈકસ કી દૌલત પે લાખોં દુરૂદ,
મુઝ સે બૈબસ કી કુવ્વત પે લાખોં સલામ.

✪ કષરતે બઅદે કિલ્લત પે અકષર દુરૂદ,
ઈઝઝતે બોઅદે ઝિલ્લત પે લાખોં સલામ

✪ રબ્બે આ'લા કી નેઅમત પે આ'લા દુરૂદ,
હક તઆલા કી મિન્નત પે લાખોં સલામ.

✪ હમ ગરીબોં કે આ'કા પે બેહદ દુરૂદ,
હમ ફકીરોં કી સરવત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ કે જલ્વે સે મુરઝાઈ કલિયાં ખિલીં,
ઉસ ગુલે પાકે મંબત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ કે આગે સરે સરવરાં ખમ રહેં,
ઉસ સરે તાજે રિફઅત પે લાખોં સલામ

✪ વો કરમ કી ઘટા, ગૈસૂએ મુશ્ક સા,
લૂકકએ અબ્રે રાફત પે લાખોં સલામ.

✪ દૂરો નઝદીક કે સૂનને વાલે વો કાન,
કાને લઅલે કરામત પે લાખોં સલામ.

✪ ચશ્મએ મહર મેં મૌજે નૂરે જલાલ,
ઉસ રગે હાશમિયત પે લાખોં સલામ.

✪ જિન કે સજદે કો મહેરાબે કા'બા ઝુકી,
ઉન ભવોં કી લતાફત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ કે માથે શફાઅત કા સેહરા રહા,
ઉસ જબીને સઆદત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ તરફ ઉઠ ગઈ, દમ મેં દમ આ ગયા,
ઉસ નિગાહે ઈનાયત પે લાખોં સલામ.

✪ નીચી આંખોં કી શર્મો હયા પર દુરૂદ,
ઊંચી બીની કી રફઅત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ સે તારિક દિલ જગમગાને લગે,
ઉસ ચમકવાલી રંગત પે લાખોં સલામ.

✪ પતલી પતલી ગુલે કુદસ કી પત્તીયાં,
ઉન લબોં કી નઝાકત પે લાખોં સલામ.

✪ વો દહન જિસ કી હર બાત વહીયે ખુદા,
ચશ્મએ ઈલ્મો હિકમત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ કે પાની સે શાદાબ જાનોં જિનાં,
ઉસ દહન કી તરાવત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ સે ખારી કુંવે શીર-એ-જાં બને,
ઉસ ઝુલાલે હલાવત પે લાખોં સલામ

✪ વો ઝુબાં જિસ કો સબ કુન કી કુન્જી કહેં,
ઉસ કી નાફિઝ હુકૂમત પે લાખોં સલામ.

✪ ઉસ કી પ્યારી ફસાહત પે બૈહદ દુરૂદ,
ઉસ કી દિલકશ બલાગત પે લાખોં સલામ.

✪ ઉસ કી બાતોં કી લિઝ્ઝત પે લાખોં દુરૂદ,
ઉસ કે ખુત્બે કી હયબત પે લાખોં સલામ.

✪ વો દૂઆ જિસ કા જૌબન બહારે કુબૂલ,
ઉસ નસીમે ઈજાબત પે લાખોં સલામ.

✪ જિન કે ગુછ્છે કે લછ્છે ઝરેં નૂર કે,
ઉન સિતારોં કી નૂઝહત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ કી તસ્કીં સે રોતે હૂએ હંસ પડે,
ઉસ તબસ્સુમ કી આદત પે લાખોં સલામ.

✪ દૌશ બર દૌશ હૈ જિન સે શાને શરફ,
ઐસે શાનોં કી શૌકત પે લાખોં સલામ.

✪ હજરે અસ્વદે કા’બએ જાનો દિલ,
યઅની મોહરે નબુવ્વત પે લાખોં સલામ.

✪ હાથ જિસ સમ્ત ઉઠ્ઠા ગની કર દિયા,
મૌજે બેહરે સમાહત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ કો બારે દો આલમ કી પરવાહ નહીં,
ઐસે બાઝૂ કી કુવ્વત પે લાખોં સલામ.

✪ નૂર કે ચશ્મે લેહરાએં દરિયા બહેં,
ઉંગલિયોં કી કરામત પે લાખોં સલામ.

✪ ઈદે મુશકિલ કુશાઈ કે ચમકે હિલાલ,
નાખુનોં કી બશારત પે લાખોં સલામ.

✪ કુલ જહાં મિલ્ક ઔર જૌ કી રોટી ગિઝા,
ઉસ શિકમ કી કનાઅત પે લાખોં સલામ.

✪ જો કે અઝમે શફાઅત પે ખીંચ કર બંધી,
ઉસ કમર કી હિમાયત પે લાખોં સલામ.

✪ ખાઈ કુરઆં ને ખાકે ગુઝર કી કસમ,
ઉસ કફે પા કી હુરમત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ સુહાની ઘડી ચમકા તયબા કા ચાંદ,
ઉસ દિલ અફરોઝ સાઅત પે લાખોં સલામ.

✪ પહેલે સજદે પે રોઝે અઝલ સે દુરૂદ,
યાદગારી એ ઉમ્મત પે લાખોં સલામ.

✪ અલ્લાહ અલ્લાહ વો બચપને કી ફબન,
ઉસ ખુદા ભાતી સૂરત પે લાખોં સલામ.

✪ બે બનાવટ અદા પર હઝારોં દુરૂદ,
બે તકલ્લુફ મલાહત પે લાખોં સલામ.

✪ ભીની ભીની મહેક પર મહેકતી દુરૂદ,
પ્યારી પ્યારી નફાસત પે લાખોં સલામ.

✪ સીધી સીધી રવિશ પર કરોડોં દુરૂદ,
સાદી સાદી તબીયત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ કે આગે ખિંચી ગરદનેં ઝુક ગઈં,
ઉસ ખુદા દાદ શૌકત પે લાખોં સલામ.

✪ કિસ કો દેખા યે મૂસા સે પૂછે કોઈ,
આંખ વાલોં કી હિમ્મત પે લાખો સલામ.

✪ વો ચકાચાક ખન્જર સે આતી સદા,
મુસ્તફા તેરી સૌલત પે લાખોં સલામ.

✪ ઉન કે આગે વો હમઝા કી જાંબાઝીયાં,
શેરે ગુર્રાને સતુવત પે લાખોં સલામ.

✪ ઉન કે હર નામો નિસ્બત પે નામી દુરૂદ,
ઉન કે હર વકતો હાલત પે લાખોં સલામ.

✪ ઉન કે મૌલા કે ઉન પર કરોડોં દુરૂદ,
ઉન કે અસ્હાબો ઈતરત પે લાખોં સલામ.

✪ સય્યેદા ઝાહેરા તય્યેબા તાહેરા,
જાને અહમદ કી રાહત પે લાખોં સલામ.

✪ હસને મુજતબા સય્યેદુલ અસ્ખિયા,
રાકિબે દૌશે ઈઝઝત પે લાખોં સલામ.

✪ ઉસ શહીદે બલા શાહે ગુલગૂં કુબા,
બૈકસે દશ્તે ગુર્બત પે લાખોં સલામ.

✪ એહલે ઈસ્લામ કી માદરાને શફીક,
બાનવાને તહારત પે લાખોં સલામ.

✪ બિન્તે સિદ્દીક આરામે જાને નબી,
ઉસ હરીમે બરાઅત પે લાખોં સલામ.

✪ યઅની હૈ સૂર-એ-નૂર જિન કી ગવાહ,
ઉન કી પુર નૂર સૂરત પે લાખોં સલામ.

✪ જાં નિષારાને બદ્રો ઓહદ પર દુરૂદ,
હક ગુઝારાને બયઅત પે લાખોં સલામ.

✪ વો દસોં જિન કો જન્નત કા મુઝદા મિલા,
ઉસ મુબારક જમાઅત પે લાખોં સલામ.

✪ અસ્દકુસ સાદેકીન, સય્યેદુલ મુત્તકીન,
ચશ્મો-ગોશો વઝારત પે લાખોં સલામ.

✪ વો ઉમર જિસ કે આદા પે શેયદા સકર,
ઉસ ખુદા દોસ્ત હઝરત પે લાખોં સલામ.

✪ તર્જુમાને નબી, હમ ઝુબાને નબી,
જાને શાને અદાલત પે લાખોં સલામ.

✪ દુર્રે-મન્સૂર, કુરઆં કી સિલક બહી,
ઝવજે દો-નૂરે ઈફ્ફત પે લાખોં સલામ.

✪ યઅની ઉસ્માન, સાહિબે કમીસે હુદા,
હુલ્લા પૌશે શહાદત પે લાખોં સલામ.

✪ મુર્તઝા શૈરે હક, અશ્જઉલ-અશ્જઈન,
સાકી-એ-શીરો શરબત પે લાખોં સલામ.

✪ શૈરે શમ્શીર ઝન, શાહ ખૈબર શિકન,
પરતવે દસ્તે કુદરત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ મુસલમાં ને દેખા ઉન્હેં ઈક નઝર,
ઉસ નઝર કી બશારત પે લાખોં સલામ.

✪ જિન કે દુશ્મન પે લઅનત હો અલ્લાહ કી,
હમ સબ એહલે મહોબ્બત પે લાખોં સલામ.

✪ કામેલાને તરીકત પે કામિલ દુરૂદ,
હામિલાને શરીઅત પે લાખોં સલામ.

✪ ગૌષે આઝમ ઈમામુત તુકા વન્નુકા,
જલ્વએ શાને કુદરત પે લાખોં સલામ.

✪ જિસ કી મિમ્બર હૂઈ ગરદને ઔલિયા,
ઉસ કદમ કી કરામત પે લાખોં સલામ.

✪ બે અઝાબો ઈતાબો હિસાબો કિતાબ,
તા અબદ એહલે સુન્નત પે લાખોં સલામ.

✪ તેરે ઈન દોસ્તોં કે તુફૈલ એ ખુદા,
બન્દએ નંગે ખલ્કત પે લાખોં સલામ.

✪ શાહે બરકાતો બરકાતે પૈશીં-નીયાં,
નૌ બહારે તરીક્ત પે લાખોં સલામ.

✪ સૈયદ આલે મુહમ્મદ ઈમામુર રશીદ,
ગુલે રૌઝે રિયાઝત પે લાખોં સલામ.

✪ હઝરત હમઝા, શૈરે ખુદા-ઓ-રસૂલ,
ઝીનતે કાદરીયત પે લાખોં સલામ.

✪ નામો, કામો, તનો, જાનો, હાલો, મકાલ,
સબ મેં અચ્છે કી સૂરત પે લાખોં સલામ.

✪ નૂરે જાં, ઈત્રે મજમુઆ, આલે રસૂલ,
મેરે આકા-એ-નેઅમત પે લાખોં સલામ.

✪ મેરે ઉસ્તાદ માં-બાપ, ભાઈ-બહેન,
એહલે વુલ્દો અશીરત પે લાખોં સલામ.

✪ એક મેરા હી રહેમત મેં દા'વા નહીં,
શાહ કી સારી ઉમ્મત પે લાખોં સલામ.

✪ કાશ ! મેહશર મેં જબ ઉન કી આમદ હો ઔર,
ભેજેં સબ ઉન કી શૌકત પે લાખોં સલામ.

✪ મુઝ સે ખિદમત કે કુદસી કહેં હાં **'રઝા'**,
મુસ્તફા જાને રહેમત પે લાખોં સલામ.

કરોડોં દુરૂદ

✱ કા'બે કે બદરૂદ-દુજા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ,
તયબહ કે શમ્સુદ-દુહા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ શાફએ રોઝે જઝા તુમ પે કરોડોં દુરૂદ,
દાફએ જુમલા બલા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ ઔર કોઈ ગૈબ ક્યા તુમ સે નિહાં હો ભલા,
જબ ન ખુદા હી છુપા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ દિલ કરો ઠંડા મેરા, વો કફે પા ચાંદ સા,
સીને પે રખ દો ઝરા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ ઝાત હુઈ ઈન્તેખાબ, વસ્ફ હૂએ લા જવાબ,
નામ હુવા મુસ્તફા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ તુમ સે જહાં કી હયાત, તુમ સે જહાં કા ષબાત,
અસ્લ સે હૈ ઝિલ બંધા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ તુમ હો હફીઝો મુગીષ, ક્યા હૈ વો દુશ્મન ખબીષ,
તુમ હો તો ફિર ખોફ ક્યા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ તુમ સે ખુલા બાબે જૂદ, તુમ સે હૈ સબ કા વજૂદ,
તુમ સે હૈ સબ કી બકા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ ગર ચે હૈં બેહદ કસૂર, તુમ હો અફુવ્વો ગફૂર,
બખ્શ દો જૂર્મો ખતા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ તુમ હો શહીદો બસીર, ઔર મૈં ગુનાહ પે દિલૈર,
ખોલ દો ચશ્મે હયા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ બે હુનરો બે તમીઝ, કિસ કો હૂએ હૈં અઝીઝ,
એક તુમ્હારે સિવા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ આહ! વો રાહે સિરાત, બન્દોં કી કિત્ની બેસાત,
અલ-મદદ એ રેહનુમા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ સીના કે હૈ દાગ દાગ, કેહ દો કરે બાગ બાગ,
તયબા સે આ કર સબા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ ખિલ્ક તુમ્હારી જમીલ, ખુલ્ક તુમ્હારા જલીલ,
ખલ્ક તુમ્હારી ગદા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ તયબા કે માહે તમામ, જુમ્લા રૂસુલ કે ઈમામ,
નૌશએ મિલ્કે ખુદા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ તુમ સે જહાં કા નિઝામ, તુમ પે કરોડોં સલામ,
તુમ પે કરોડોં ષના, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ તુમ હો જવાદો-કરીમ, તુમ હો રઉફો-રહીમ,
ભીક હો દાતા અતા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ ખલ્ક કે હાકિમ હો તુમ, રિઝક કે કાસિમ હો તુમ,
તુમ સે મિલા જો મિલા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ શાફીઓ નાફી હો તુમ, કાફીઓ વાફી હો તુમ,
દર્દ કો કર દો દવા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ જાએં ન જબ તક ગુલામ, ખુલ્દ હૈ સબ પર હરામ,
મિલ્ક તો હૈ આપ કા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ બરસે કરમ કી ભરન, ફૂલેં નેઅમ કે ચમન,
ઐસી ચલા દો હવા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ ઈક તરફ આ'દાએ દીં,એક તરફ હાસેદીન,
બન્દા હૈ તન્હા શહા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ ક્યૂં કહૂં બૈકસ હૂં મૈં, ક્યૂં કહૂં બૈબસ હૂં મૈં,
તુમ હો, મૈં તુમ પર ફિદા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ ગિરને કો હૂં રોક લો, ગૌતા લગે હાથ દો,
ઐસોં પર ઐસી અતા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ અપને ખતાવારોં કો અપને હી દામન મેં લો,
કૌન કરે યે ભલા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ કર કે તુમ્હારે ગુનાહ, માંગે તુમ્હારી પનાહ,
તુમ કહો દામન મેં આ, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ હમને ખતા મેં ન કી, તુમને અતા મેં ન કી,
કોઈ કમી સરવરા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ આંખ અતા કિજીએ, ઉસ મેં ઝિયા દિજીએ,
જલ્વા કરીબ આ ગયા, તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

✱ કામ વો લે લિજીએ, તુમ કો જો રાઝી કરે,
ઠીક હો નામે '**રઝા**' તુમ પે કરોડોં દુરૂદ.

યા ઈલાહી! (દુઆ)

(શજરા મુબારક)

⊙ યા ઈલાહી ! રહેમ ફરમા મુસ્તફા કે વાસ્તે,
યા રસૂલલ્લાહ ! કરમ કિજીએ ખુદા કે વાસ્તે.

⊙ મુશકિલેં હલ કર શહે મુશકિલ કુશા કે વાસ્તે,
કર બલાએં રદ, શહીદે કરબલા કે વાસ્તે.

⊙ સય્યદે સજ્જાદ કે સદકે મેં સાજિદ રખ મુઝે,
ઈલ્મે હક દે, બાકિરે ઈલ્મે હુદા કે વાસ્તે.

⊙ સિદક સાદિક કા તસદદુક, સાદિકુલ ઈસ્લામ કર,
બે-ગઝબ રાઝી હો, કાઝિમ ઔર રઝા કે વાસ્તે.

⊙ બેહરે મા'રૂફો સરી, મઅરૂફ દે બેખૂદ સરી,
જુન્દે હક મેં ગિન, જુનૈદે બા-સફા કે વાસ્તે.

⊙ બેહરે શિબલી શેરે હક દૂનિયા કે કુત્તોં સે બચા,
એક કા રખ, અબ્દે વાહિદ, બે-રિયા કે વાસ્તે.

⊙ બૂલ-ફરહા કા સદકા,કર ગમ કો ફરહા, દે હુસ્નો સઅદ,
બૂલ હસન ઔર બૂ સઈદે સઅદઝા કે વાસ્તે.

⊙ કાદરી કર, કાદરી રખ, કાદરીયોં મેં ઉઠા,
કદ્રે અબ્દૂલ કાદિરે, કુદરત નુમા કે વાસ્તે.

⊙ **'અહસનલ્લાહો-લહુ-રિઝકન'** સે દે રિઝકે હસન,
બન્દએ રઝઝાક તાજુલ અસફિયા કે વાસ્તે.

⊙ નસ્રાબી સાલેહ કા સદકા, સાલેહો મન્સૂર રખ,
દે હયાતે દીં, મુહિય્યે જાં ફિઝા કે વાસ્તે.

⊙ તૂરે ઈરફાનો ઉલૂવો હમ્દો હુસ્નો બહા,
દે અલી મૂસા, હસન, અહમદ બહા કે વાસ્તે.

⊙ બેહરે ઈબ્રાહીમ મુઝ પર નારે ગમ ગુલઝાર કર,
ભીક દે દાતા ભિકારી બાદશાહ કે વાસ્તે.

⊙ ખાન-એ-દિલ કો ઝિયા દે, રૂએ ઈમાં કો જમાલ,
શેહ ઝિયા મૌલા જમાલુલ ઔલિયા કે વાસ્તે.

⊙ દે મુહમ્મદ કે લિયે રોઝી, કર અહમદ કે લિયે,
ખ્વાને ફદલુલ્લાહ સે હિસ્સા ગદા કે વાસ્તે.

⊙ દીનોં દુનિયા કે મુઝે બરકાત દે, બરકાત સે,
ઈશ્કે હક દે, ઈશકીયે ઈશ્ક ઈન્તેમા કે વાસ્તે.

⊙ હુબ્બે એહલે બયત દે, આલે મુહમ્મદ કે લિયે,
કર શહીદે ઈશ્ક, હમ્ઝા પૈશ્વા કે વાસ્તે.

⊙ દિલ કો અચ્છા, તન કો સુથરા, જાન કો પુરનૂર કર,
અચ્છે પ્યારે શમ્સે દીં બદરૂલ-ઉલા કે વાસ્તે.

⊙ દો જહાં મેં ખાદિમે આલે રસૂલુલ્લાહ કર,
હઝરતે આલે રસૂલે મુકતદા કે વાસ્તે.

⊙ સદકા ઈન અઅયાં કા, દે છે અયન ઈઝઝ, ઈલ્મો અમલ,
અફવો ઈરફાં આફિયત અહમદ રઝા કે વાસ્તે.

યા ઈલાહી! (દુઆ)

☆ યા ઈલાહી ! હર જગહ તેરી અતા કા સાથ હો,
જબ પડે મુશકિલ, શહે મુશકિલ કુશા કા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! ભૂલ જાઊં નઝઅ કી તકલીફ કો,
શાદીએ દીદારે હુસ્ને મુસ્તફા કા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! ગોરે તીરા કે જબ આએ સખ્ત રાત,
ઉન કે પ્યારે મુંહ કી સબ્હે જાં-ફિઝા કા સાથ હો..

☆ યા ઈલાહી ! જબ પડે મેહશર મેં શોરે દારો ગીર,
અમન દેને વાલે પ્યારે પૈશવા કા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! જબ ઝબાનેં બાહિર આએં પ્યાસ સે,
સાહિબે કૌષર શહે જૂદો-અતા કા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! સર્દ મેહરી પર હો જબ ખૂરશીદે હશ્ર,
સય્યદે બે-સાયા કે ઝિલ્લે લેવા કા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! ગરમી-એ-મેહશર સે જબ ભડકે બદન,
દામને મેહબૂબ કી ઠંડી હવા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! નામ-એ-આ'માલ જબ ખુલને લગે,
ઐબ પોશે ખલ્ક, સત્તારે ખતા કા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! જબ બહેં આંખે હિસાબે જૂર્મ મેં,
ઉન તબસ્સુમ રૈઝ હોઠોં કી દુઆ કા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! જબ હિસાબે ખન્દએ બૈજા રૂલાએ,
ચશ્મે ગિરયાને શફીએ મુરતઝા કા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! રંગ લાએં જબ મેરી બે-બાકિયાં,
ઉન કી નીચી નીચી નઝરોં કી હયા કા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! જબ ચલૂં તારીક રાહે પુલ સિરાત,
આફતાબે હાશમી નૂરૂલ-હુદા કા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! જબ સરે શમશીર પર ચલના પડે,
'રબ્બે-સલ્લિમ' કેહનેવાલે ગમઝૂદા કા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! જો દૂઆએં નૈક મૈં તુઝ સે કરૂં,
કુદસિયોં કે લબ સે **'આમીં-રબ્બના'** કા સાથ હો.

☆ યા ઈલાહી ! જબ **'રઝા'** ખ્વાબે ગિરાં સે સર ઉઠાએ,
દૌલતે બૈદાર ઈશ્કે મુસ્તફા કા સાથ હો.

''મુર્દે જિલાના એક બાત હૈ''

જાને મસીહા, અપને મસીહા કી ઝાત હૈ,
મુર્દે જિલાના ઊન કે હુઝૂર એક બાત હૈં,
યે વો હૈં, જિન કા નામ ''**શફીઉલ-ઉસાત**'' હૈ,
હાં, યે વહી હૈં, જિન્કા લબ આબે હયાત હૈ.

અઝ :- હઝરત 'રઝા' બરેલ્વી